नमो नमो निम्मल दंसणस्स

आगमसुत्ताणि

(सटीकं)

भागः - ७

: संशोधकः सम्पादकश्च :

मुनि दीपरत्नसागर

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

बालब्रह्मचारी श्री नेमिनाथाय नमः

नमो नमो निम्मल दंसणस्स

श्री आनंद-क्षमा-ललित-सुशील-सुधर्मसागर गुरूभ्योनमः

आगम सुत्ताणि (सटीकं)

भागः-७

ज्ञाताधर्मकथाङ्गसूत्रं, उपासकदशाङ्गसूत्रं, अन्तकृद्दशाङ्गसूत्रं, अनुत्तरोपपातिकदशाङ्गसूत्रं, प्रश्नव्याकरणदशाङ्गसूत्रं

-: संशोधकः सम्पादकश्चः :-

मुनि दीपरत्नसागर

ता. १४/४/२००० रविवार २०५६ चैत्र सुद ११

४५- आगम सुत्ताणि-सटीकं
मूल्य रू.११०००/-

卐 आगम श्रुत प्रकाशन 卐

-: संपर्क स्थल :-

''आगम आराधना केन्द्र'' शीतलनाथ सोसायटी विभाग-१,
फ्लेट नं-१३, ४-थी मंझिल, व्हायसेन्टर, खानपुर,
अहमदाबाद (गुजरात)

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्रस्य विषयानुक्रमः

मूलाङ्कः	विषयः	पृष्टाङ्कः
	श्रुतस्कन्धः-१	
१-४१	अध्ययनं-१ उत्क्षिप्तज्ञातं	५
-५४	अध्ययनं-२ संघाटकं	८७
-६१	अध्ययनं-३ अण्डः	९९
-६२	अध्ययनं-४ कूर्म्मः	१०५
-७३	अध्ययनं-५ शैलकः	१०८
-७४	अध्ययनं-६ तुम्बकः	१२२
-७५	अध्ययनं ७ रोहिणी	१२३
-१०९	अध्ययनं-८ मल्ली	१२९
-१४०	अध्ययनं-९ माकन्दी	१६४
-१४१	अध्ययनं-१० चन्द्रमा	१७९
-१४२	अध्ययनं-११ दावद्रवः	१८०
-१४४	अध्ययनं-१२ उदकज्ञातः	१८२
-१४७	अध्ययनं-१३ दर्दुरकः	१८६
-१५६	अध्ययनं-१४ तैतली पुत्रं	१९२
-१५७	अध्ययनं-१५ नन्दीफलं	२००
-१८३	अध्ययनं-१६ अपरकङ्का	२०३
-२०७	अध्ययनं-१७ अश्वः	२३३
-२१२	अध्ययनं-१८ सुंसुमा	२४१
-२१९	अध्ययनं-१९ पुंडरीकः	२४८

मूलाङ्कः	विषयः	पृष्टाङ्कः
	श्रुतस्कन्धः-२	
-२२४	वर्गः-१ चमरेन्द्रअग्रमहिषी काली, राजी, रजनी, विद्युत, मेघा (पञ्च अध्ययनानि)	२५२
-२२५	वर्गः-२ बलीन्द्रअग्रमहिषी ''शुंभा'' दि पञ्च अध्ययनानि	२५६
-२२६	वर्गः-३ धरणादिमहिषी ''इला'' दि ५४ अध्ययनानि	२५७
-२२७	वर्गः-४ भूतानंदादिमहिषी 'रुचा' दि ५४ अध्ययनानि	२५७
-२३३	वर्गः-५ पिशाचादिमहिषि 'कमला' दि ३२ अध्ययनानि	२५७
-२३४	वर्गः-६ महाकालेन्द्रमहिषी	२५८
-२३५	वर्गः-७ सूर्यअग्रमहिषी 'सूर्यप्रभा' दि ४ अध्ययनानि	२५८
-२३६	वर्गः-८ चन्द्रअग्रमहिषी	२५८
-२३७	वर्गः-९ शक्रअग्रमहिषी 'पद्मा' दि ८ अध्ययनानि	२५९
-२४१	वर्गः-१० ईशानेन्द्रमहिषी 'कृष्णा' दि ८ अध्ययनानि	२५९

उपासकदशाङ्गसूत्रस्य विषयानुक्रमः

मूलाङ्कः	विषयः	पृष्टाङ्कः	मूलाङ्कः	विषयः	पृष्टाङ्कः
१-१९	१- आनंदः	२६१	-४०	६- कुण्डकोलिकः	२९८
-२८	२- कामदेवः	२८०	-४७	७- सद्दालपुत्रः	३००
-३१	३- चुलनीपिता	२९३	-५६	८- महाशतकः	३०९
-३३	४- सुरादेवः	२९६	-६७	९- नन्दीनिपिता	३१४
-३४	५- चुल्लशतकः	२९७	-७३	१०- लेइयापिता	३१८

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अन्तकृद्दशाङ्ग सूत्रस्य विषयानुक्रमः

मूलाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः	मूलाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः
१-६	वर्गः-१ गौतमआदि १० अध्ययनानि	३१७	-२२	वर्गः-५ 'पद्मावती आदि' १० अध्ययनानि	३३१
-९	वर्गः-२ 'अक्षोभा' दि ८ अध्ययनानि	३१९	-४०	वर्गः-६ 'मकाई' आदि १६ अध्ययनानि	३३५
-१४	वर्गः-३ 'अनीयशा दि' १३ अध्ययनानि	३२०	-४५	वर्गः-७ 'नंदा' दि १३ अध्ययनानि	३४२
-१७	वर्गः-४ 'जालि' आदि १० अध्ययनानि	३३०	-६२	वर्गः-८ 'कालि' आदि १० अध्ययनानि	३४२

अनुत्तरोपपातिकदशाङ्ग सूत्रस्य विषयानुक्रमः

मूलाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः	मूलाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः
१-२	वर्गः-१ जालि, मयालि, उवयालि आदि १० अध्ययनानि	३५१	-१३	वर्गः-३ धन्य, सुनक्षत्र, ऋषिदास, पेल्लक, रामपुत्र, चन्द्र, पृष्टिम, पेढालपुत्र, पोट्टिल, वेहल्ल इति १० अध्ययनानि	३५३
-६	वर्गः-२ दीर्घसेन, महासेन, लष्टदंत आदि १३ अध्ययनानि	३५२			

प्रश्नव्याकरणाङ्ग सूत्रस्य विषयानुक्रमः

मूलाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः	मूलाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः
-	आश्रवद्वार [श्रुत०-१]		-	संवरद्वार [श्रुत०-२]	
१-८	अध्ययनं-१, प्राणातिपातः	३६१	-३५	अध्ययनं १ अहिंसा	४५८
-१२	अध्ययनं २, मृषावादः	३८६	-३७	अध्ययनं-२ सत्यं	४७३
-१६	अध्ययनं-३ अदत्तादानं	४०२	-३८	अध्ययनं-३ दत्तानुज्ञा	४८२
-२०	अध्ययनं-४ अब्रह्मं	४२४	-४३	अध्ययनं-४ ब्रह्मचर्य	४९०
-२९	अध्ययनं-५ परिग्रहः	४५०	-४७	अध्ययनं-५ अपरिग्रहः	५०३

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

समाविष्टाः आगमाः

(१) ज्ञाताधर्मकथाङ्गसूत्रम्

(२) उपासकदशाङ्गसूत्रम्

(३) अन्तकृद्दशाङ्गसूत्रम्

(४) अनुत्तरोपपातिकदशाङ्गसूत्रम्

(५) प्रश्नव्याकरणदशाङ्गसूत्रम्

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

આર્થિક અનુદાતા

-પ.પૂ. માલવભુષણ તપસ્વી આચાર્યદેવ શ્રી નવરત્નસાગર સૂરીશ્વરજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી શ્રી લાલભાઈ દેવચંદ શાહ તરફથી - નકલ એક.

-પ.પૂ. સરળ સ્વભાવી-શ્રીમદ્ ભગવતીસૂત્ર વ્યાખ્યાન પટુ આચાર્યદેવ શ્રી નરદેવસાગરસૂરીશ્વરજી મ.સા. તથા પૂજ્યશ્રીના શિષ્યરત્ન તપસ્વી ગણિવર્યશ્રી ચંદ્રકીર્તિસાગરજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી શ્રી પુરુષાદાનીય પાર્શ્વનાથ શ્વે. મૂર્તિ. જૈન સંઘ, દેવકીનંદન સોસાયટી, અમદાવાદ તરફથી નકલ એક.

-પ.પૂ. શાસન પ્રભાવક-ક્રિયારાગી આચાર્યદેવશ્રી વિજય ઋચકચંદ્ર સૂરીશ્વરજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી એક સદ્ગૃહસ્થ તરફથી નકલ એક.

-પ.પૂ. સાહિત્યપ્રેમી મુનિરાજ શ્રી સર્વોદય સાગરજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી-"અચલગચ્છાધિપતિ પ.પૂ.આ.ભ.શ્રી ગુણસાગરસૂરીશ્વરજી મ.સા.ના શિષ્યરત્ન પ.પૂ. મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રરત્નસાગરજી મ. ની ૧૯મી અટ્ઠાઇ નિમિત્તે-શ્રી ચારિત્રરત્ન ફા.ચે.ટ્રસ્ટ તરફથી નકલ એક.

-પ.પૂ. વૈયાવૃત્યકારિકા સાધ્વી શ્રી મલયાશ્રીજી મ.સા.ના શિષ્યા વ્યવહાર વિચક્ષણા પૂ. સાધ્વી શ્રી હિતજ્ઞાશ્રીજી મ.ની પ્રેરણાથી જૈન આરાધના મંદિર-"જ્ઞાનખાતા" તરફથી નકલ એક.

-પ.પૂ. સૌમ્યમૂર્તિ સાધ્વીશ્રી સૌમ્યગુણાશ્રીજી મ.ની પ્રેરણાથી પ.પૂ. ગુરુમાતા-વાત્સલ્યમૂર્તિ સા.શ્રી રત્નત્રયાશ્રીજી મ.ની પંચમી પુન્યતિથિ નિમિત્તે શ્રીમતી લીલમબેન પ્રાણલાલ પી. દામાણી તરફથી નકલ એક.

-પ.પૂ. સ્વનામધન્યા સા. શ્રી સૌમ્યગુણાશ્રીજી તથા તેઓના શિષ્યા સા.શ્રી સમજ્ઞાશ્રીજીની પ્રેરણાથી-૨૦૫૩ના યશસ્વી ચાતુર્માસ નિમિત્તે શ્રી પાર્શ્વપદ્માવતી જૈન સંઘ, પારૂલનગર, અમદાવાદ તરફથી નકલ બે.

-પ.પૂ. રત્નત્રયારાધકા સાધ્વીશ્રી સૌમ્યગુણાશ્રીજી તથા તેઓશ્રીના શિષ્યા સા. શ્રી સમજ્ઞાશ્રીજીની પ્રેરણાથી સંવત ૨૦૫૪ના નિર્મળ આરાધનામય ચાતુર્માસની સ્મૃતિમાં-ઘાટલોડિયા (પાવાપુરી) જૈન શ્વે. મૂર્તિ. સંઘ, અમદાવાદ તરફથી નકલ એક.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

-પ.પૂ. સાધ્વી શ્રી રત્નત્રયાશ્રીજી મ.ના પરમ વિનેયા સા.શ્રી સૌમ્યગુણાશ્રીજીની પ્રેરણાથી તેઓના સંસારીભાઈશ્રી ઇન્દ્રવદનભાઈ દામાણીના અનુમોદનીય પુરુષાર્થથી "આગમ દીપ-સંપુટ"ના બદલામાં પ્રાપ્ત રકમમાંથી-નકલ ચાર.

-પ.પૂ. પ્રશમરસનિમગ્ના સાધ્વીશ્રી પ્રશમશીલાશ્રીજી મ.ની પ્રેરણાથી-સમ્મેતશિખર તિર્થોદ્ધારિકા પ.પૂ. સાધ્વીશ્રી રંજનશ્રીજી મ.સા.ના શિષ્યા અપ્રતિમ વૈયાવૃત્યકારિકા સા.શ્રી મલયાશ્રીજી તત્ શિષ્યા સા. શ્રી નરેન્દ્રશ્રીજી-તત્ શિષ્યા સા. શ્રી પ્રગુણાશ્રીજી મ.ના. આત્મશ્રેયાર્થે-અરિહંત ટાવર, જૈન સંઘ, મુંબઇ તરફથી નકલ એક.

-પ.પૂ. આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવશ્રી ના સમુદાયવર્તી પ.પૂજ્ય વૈયાવૃત્યકારિકા સા.શ્રી મલયાશ્રીજી મ.ના શિષ્યા પૂ.સા. શ્રી કૈવલ્યશ્રીજી મ.ના શિષ્યા પૂ.સા.શ્રી ભવ્યાનંદશ્રીજી મ.સા.ના સુશિષ્યા મિષ્ટભાષી સાધ્વીશ્રી પૂર્ણપ્રજ્ઞાશ્રીજી મ.સા. તથા તેમના વિનિત શિષ્યા સા. શ્રી પૂર્ણદર્શિતાશ્રીજી તથા સા. પૂર્ણનંદીતાશ્રીજીની પ્રેરણાથી-સર્વોદય પાર્શ્વનાથ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ, મુલુન્ડ મુંબઈ તરફથી નકલ એક.

-પ.પૂ. વૈયાવૃત્યકારિકા સાધ્વીશ્રી મલયાશ્રીજી મ.ના પ્રશિષ્યા સા. શ્રી ભવ્યાનંદશ્રીજીમ.ના સુવિનિતા સા.શ્રી કલ્પપ્રજ્ઞાશ્રીજી તથા કોકીલકંઠી સા. શ્રી કૈરવપ્રજ્ઞાશ્રજી ની પ્રેરણાથી -મેહુલ સોસાયટી, આરાધનાભવન, સુભાષનગર, વડોદરાની બહેનો તરફથી નકલ એક

-શ્રી વિશાશ્રીમાળી તપગચ્છજ્ઞાતિ-જ્ઞાનખાતું, જૈન પાઠશાળા, જામનગર તરફથી નકલ બે.

-શ્રી મંગળ પારેખનો ખાંચો-જૈન શ્વે. મૂર્તિ. સંઘ, અમદાવાદ. તરફથી ૨૦૫૪ના ચાતુર્માસ નિમિત્તે નકલ બે.

- શ્રી આકોટા જૈન સંઘ, વડોદરાની બહેનો તરફથી નકલ એક.

-શ્રીમતી નયનાબેન રમેશચંદ્ર શાહ, વડોદરાની પ્રેરણાથી આગમોના સેટના બદલામાં પ્રાપ્ત રકમમાંથી નકલ પાંચ.

શેષ સર્વે રકમ "અમારા"આજ પર્યન્ત પ્રકાશનોના બદલામાં પ્રાપ્ત થયેલી છે.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

नमो नमो निम्मल दंसणस्स

पंचम गणधर श्री सुधर्मास्वामिने नमः

७ उपासकदशाङ्गसूत्रम्

सटीकं

(सप्तमं अङ्गसूत्रम्)

(मूलसूत्रम् + अभयदेवसूरिविरचिता वृत्तिः)

॥१॥ श्रीवर्द्धमानमानम्य, व्याख्या काचिद्विधीयते ।
उपासकदशादीनां, प्रायो ग्रन्थान्तरेक्षिता ॥

वृ. तत्रोपासकदशाः सप्तममङ्गं, इह चायमभिधानार्थः– उपासकानां–श्रमणोपासकानां सम्बन्धिनोऽनुष्ठानस्य प्रतिपादिका दशाः–दशाध्ययनरूपा उपासकदशाः, बहुवचनान्तमेतद् ग्रन्थनाम् । आसां च सम्बन्धाभिधेयप्रयोजनानि नामान्वर्थसामर्थ्येनैव प्रतिपादितान्यवगन्तव्यानि, तथाहि–उपासकानुष्ठानमिहाभिधेयं तदवगमश्च श्रोतॄणामनन्तरप्रयोजनं, शास्त्रकृतां तु तत्प्रतिबोधनमेव तत्, परम्परप्रयोजनमं तूभयेषामप्यपवर्गप्राप्तिरिति । सम्बन्धस्तु द्विविधः शस्त्रेष्वभिधीयते– उपायोपेयभावलक्षणो गुरुपर्वक्रमलक्षणश्च, तत्रोपायोपेयभावलक्षणः शस्त्रनामान्वर्थसामर्थ्येनैवासामभिहितः, तथाहि–इदं शस्त्रमुपाय एतत्साध्योपासकानुष्ठानावगम- श्चोपेयमित्युपायोपेयभावलक्षणः सम्बन्धः, गुरुपर्वक्रमलक्षणं तु सम्बन्धं साक्षाद्दर्शयितुमाह–

मू. *(१) तेणं कालेणं तेणं समएणं चम्पा नामं नयरी होत्था, वण्णओ, पुणभद्दे चेइए ।*

मू. *(२) तेणं कालेणं तेणं समएणं अज्जसुहम्मे समोसरिए जाव जम्बु पज्जुवासमाणे एवं वयासी–जइ णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं छट्ठस्स अङ्गस्स नायाधम्मकहाणं अयमट्ठे पन्नत्ते सत्तमस्स णं भंते ! अङ्गस्स उवासगदसाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे प० ?, एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं सत्तमस्स अङ्गस्स दस अज्झयणा प० तं०–*

वृ. 'तेणं कालेणं तेणं समएणमि'त्यादि, सर्वं चेदं ज्ञातधर्मकथाप्रथमाध्ययनविवरणानुसारेणानुगमनीयां ।

मू. *(३) आनंदे १ कामदेवे य २, गाहावइ चुलणीपिया ३ । सुरादेवे ४ चुल्लसयए ५, गाहावइ कुंडकोलिए ६ सद्दालपुत्ते ७ महासयए ८, नंदिनीपिया ९ सालिहीपिंया १० ।*

वृ. नवरं 'आनन्दे' इत्यादि रूपकं, तत्रानन्दाभिधानोपासकवक्तव्यताप्रतिबद्धमध्ययनमानन्द एवाभिधीयते, एवं सर्वत्र, 'गाहावइ'त्ति गृहपतिः ऋद्धिमद्विशेषः 'कुण्डकोलिए'त्ति रूपकान्तः ।

मू. *(४) जइ णं भंते ! समणेणं जाव संपत्तेणं सत्तमस्स अङ्गस्स उवासगदसगाणं दस अज्झयणा पन्नत्ता पढमस्स णं भन्ते ! समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पन्नत्ते ? ॥*

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मू. (५) एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं वाणियगामे नामं नयरे होत्था, वण्णओ, तस्स णं वाणियगामस्स नयरस्स बहियाउत्तरपुरच्छिमे दिसीभाए दूइपलासए नामं चेइए, तत्थ णं वाणियगामे नयरे जियसत्तू राया होत्था वण्णओ, तत्थ णं वाणियगामे आनंदे नामं गाहावई परिवसइ, अड्ढे जाव अपरिभूए ॥

तस्स णं आनंदस्स गाहावइस्स चत्तारि हिरण्णकोडीओ निहाणपउत्ताओ चत्तारि हिरण्ण कोडीओ वुड्ढिपउत्ताओ चत्तारि हिरण्णकोडिओ पवित्थरपउत्ताओ चत्तारि वया दसगोसाहस्सिएणं वएणं होत्था ॥ से णं आनंदे गाहावई बहूणं राईसर जाव सत्थवाहाणं बहूसु कज्जेसु य कारणेसु य मन्तेसु य कुडुम्बेसु य गुज्झेसु य रहस्सेसु य निच्छएसु य ववहारेसु य आपुच्छणिज्जे पडिपुच्छणिज्जे सयस्सवि य णं कुडुम्बस्स मेढी पमाणं आहारे आलम्बणं चक्खू, मेढीभूए जाव सव्वकज्जवड्ढावए यावि होत्था ॥

तस्स णं आनंदस्स गाहावइस्स सिवानंदा नामं भारिया होत्था, अहीण जाव सुरुवा आनंदस्स गाहावइस्स इट्ठा आनंदेणं गाहावइणा सद्धिं अणुरत्ता अविरत्ता इट्ठा सद्द जाव पञ्चविहे माणुस्सए कामभोए पच्चणुभवमाणी विहरइ ॥ तस्स णं वाणियगामस्स बहिया उत्तरपुच्छिमे दिसीभाए एत्थ णं कोल्लाए नामं सन्निवेसे होत्था, रिद्धत्थिमिय जाव पासादीए ४ ॥

तत्थ णं कोल्लाए सन्निवेसे आनंदस्स गाहावइस्स बहुए मित्तनाइयगसयणसम्बन्धिपरिजणे परिवसइ, अड्ढे जाव अपरिभूए । तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे जाव समोसरिए, परिसा निग्गया, कोणिए राया जहा तहा जियसत्तू निग्गच्छइ २ त्ता जाव पज्जुवासइ ॥

तए णं से आनंदे गाहावई इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे एवं खलु समणे जाव विहरइ, तं महाफलं जाव गच्छामि णं जाव पज्जुवासामि, एवं सम्पेहेइ २ त्ता ण्हाए सुद्धप्पावेसाइं जाव अप्पम-हग्घाभरणालङ्कियसरीरे सयाओ गिहाओ पडिनिक्खमइ २ त्ता सकोरण्टमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं मणुस्सवग्गुरापरिक्खित्ते पायविहारचारेणं वाणियगामं नयरं मज्झंमज्झेणं निग्गच्छइ २ त्ता जेणामव दूइपलासे चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ २ त्ता तिखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ २ त्ता वन्दइ नमंसइ जाव पज्जुवासइ ॥

वृ. 'प्रविस्तरो' धनधान्यद्विपदचतुष्पदादिविभूतिविस्तरः, 'व्रजा' गोकुलानि, दशगोसाहस्रिकेण–गोसहस्रदशकपरिमाणेनेत्यर्थः ।

मू. (६) तए णं समणे भगवं महावीरे आनंदस्स गाहावइस्स तीसे य महइमहालियाए जाव धम्मकहा, परिसा पडिगया, राया य गए ॥

मू. (७) तए णं से आनंदे गाहावई समणस्स भगवओ महावीरस्स अन्तिए धम्मं सोच्चा निस्स हट्ठतुट्ठ जाव एवं वयासी–सद्दहामि णं भंते ! निग्गन्थं पावयणं पत्तियामि णं भंते ! निग्गन्थं पावयणं रोएमि णं भंते ! निग्गंथं पावयणं एवमेयं भंते तहमेयं भंते ! अवितहमेयं भंते ! इच्छियमेयं भंते ! पडिच्छियमेयं भंते ! इच्छियपडिच्छियमेयं भंते ! से जहेयं तुब्भे वयत्तिकट्टु,

जहा णं देवाणुप्पियाणं अंतिए बहवे राईसरतलवरमाडम्बियकोडुम्मबिय- सेट्ठिसेणा-वइसत्थवाहप्पिइओ मुण्डे भवित्ता अगाराओ अनगारियं पव्वइया नो खलु अहं तहा संचाएमि मुण्डे जाव पव्वइत्तए, अहं णं देवाणुप्पियाणं अन्तिए पञ्चाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जिस्सामि, अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा पडिबंनं करेह ॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मू. (८) तए णं से आनंदे गाहावई समणस्स भगवओ महावीरस्स अन्तिए तप्पढमयाए थूलगं पाणाइवायं पच्चक्खाइ जावज्जीवाए दुविहं तिविहेणं न करेमि न कारवेमि मणसा वयसा कायसा १ । तयानंतरं च णं थूलगं मुसावायं पच्चक्खाइ जावज्जीवाए दुविहं तिविहेणं न करेमि न कारवेमि मणसा वयसा कायसा २ ।

तयानंतरं च णं थूलगं अदिन्नादाणं पच्चक्खाइ जावज्जीवाए दुविहं तिविहेणं न करेमि न कारवेमि मणसा वयमा कायसा ३ । तयानंतरं च णं सदारसंतोसिए परिमाणं करेइ, नन्नत्थ एक्काए सिवानंदाए भारियाए, अवसेसं सव्वं मेहुणविहिं पच्चक्खामि म० ३, ४।

तयानंतरं च णं इच्छाविहिपरिमाणं करेमाणे हिरण्णसुवण्णविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ चउहिं हिरण्णकोडीहिं निहाणपउत्ताहिं चउहिं वुड्ढिपउत्ताहिं चउहिं पवित्थरपउत्ताहिं, अवसेसं सव्वं हिरण्णसुवण्णविहिं पच्चक्खामि ३, तयानंतरं च णं चउप्पयविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ चउहिं वएहिं दसगोसाहस्सिएणं वएणं, अवसेसं सव्वं चउप्पयविहिं पच्चक्खामि ३, तयानंतरं च णं खेत्तवत्थुविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ पञ्चहिं हलसएहिं नियत्तणसइएणं हलेणं, अवसेसं सव्वं खेत्तवत्थुविहिं पच्चक्खामि ३, तयानंतरं च णं सगडविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ पञ्चहिं सगडसएहिं दिसायत्तिएहिं पञ्चहिं सगडसएहिं संवाहणिएहिं, अवसेसं सव्वं सगडविहिं पच्चखामि ३, तयानंतरं च णं वाहणविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ चउहिं वाहणेहिं दिसायत्तिएहिं चउहिं वाहणेहिं संवाहणिएहिं, अवसेसं सव्वं वाहणविहिं पच्चक्खामि ३, ५ ।

तयानंतरं च णं उवभोगपरिभोगविहिं पच्चक्खाएमाणे उल्लणियाविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ एगाए गन्धकासाईए, अवसेसं सव्वं उल्लणियाविहिं पच्चक्खामि ३, तयानंतरं च णं दन्तवणविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ एगेणं अल्ललट्ठीमहुएणं, अवसेसं दन्तवणविहिं पच्चक्खामि ३ । तयानंतरं च फलविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ खीरामलएणं, अवसेसं फलविधि पच्चक्खामि ३, तयानंतरं च णं अब्भङ्गणविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ सयपागसहस्सपागेहिं तेल्लहिं, अवसेसं अब्भंगणविहिं पच्चक्खामि ३,

तयानंतरं च णं उव्वट्टणाविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ एगेणं सुरहिणा गन्धट्टएणं, अवसेसं उव्वट्टणाविहिं पच्चक्खामि ३, तयानंतरं च णं मज्जणविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ अट्ठहिं उट्टिएहिं उदगस्स घडएहिं, अवसेसं मज्जणविहिं पच्चक्खामि ३, तयानंतरं च णं वत्थविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ एगेणं खोमजुयलेणं, अवसेसं वत्थविहिं पच्चक्खामि ३, तयानंतरं च णं विलेवणविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ अगरुकुङ्कुमचन्दणमाहिएहिं, अवसेसं विलेवणविहिं पच्चक्खामि ३, तयानंतरं च णं पुप्फविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ एगेणं सुद्धपउमेणं मालइकुसुमदामेणं वा, अवसेसं पुप्फविहिं आभरणविहिं पच्चक्खामि ३, तयानंतरं च णं धूवणविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ अगरुतुरुक्कधूवमादिएहिं, अवसेसं धूवणविहिं पच्चक्खामि ३, तयानंतरं च णं भोयणविहिपरिमाणं करेमाणे पेज्जविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ एगाए कट्ठपेज्जाए, अवसेसं पेज्जविहिं पच्चक्खामि ३, तयानंतरं च णं भक्खविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ एगेहिं घयपुण्णेहिं खण्डखज्जएहिं वा, अवसेसं भक्खविहिं पच्चक्खामि ३,

तयानंतरं च णं ओदनविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ कलमसालिओदनेणं, अवसेसं ओदनविहिं

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पच्चक्खामि ३, तयानंतरं च णं सूवविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ कलायसूवेण वा मुग्गमासूवेण वा, अवसेसं सूवविहिं पच्चक्खामि ३, तयानंतरं च णं घयविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ सारइएणं गोघयमण्डेणं, अवसेसं घयविहिं पच्चक्खामि ३, तयानतरं च णं सागविहिपरिमाणं करेइष नन्नत्थ वत्थुसाएण वा सुत्थियसाएण वा मण्डुक्कियसाएण वा, अवसेसं सागविहिं पच्चक्खामि ३, तयाणन्तरं च णं माहुरयविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ एगेणं पालङ्गामुहारएणं, अवसेसं माहुरयविहिं पच्चक्खामि ३, तयानंतरं च णं जेमणविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ सेहंबदालियंबेहिं, अवसेसं जेमणविहिं पच्चक्खामि ३, तयानंतरं च णं पाणियविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ एगेणं अन्तलिक्खोदएणं, अवसेसं पाणियविहिं पच्चक्खामि ३, तयानंतरं च णं मुहवासविहिपरिमाणं करेइ, नन्नत्थ पञ्चसोग- न्धिएणं तम्बोलेणं, अवसेसं मुहवासविहिं पच्चक्खामि ३, ६।

तयानंतरं च णं चउव्विहं अणट्ठादण्डं पच्चक्खाइ, तंजहा—अवज्झाणायरियं पमायायरियं हिंसप्पयाणं पावकम्मोवएसे ३, ७।

वृ. 'तप्पढमयाए' त्ति तेषाम्—अणुव्रतादीनां प्रथमं तत्प्रथमं तद्भावस्तत्प्रथमता तया 'थूलगं' ति त्रसविषयं 'जावज्जीवाए' त्ति यावती चासौ जीवा च—प्राणधारणं यावज्जीवा यावान् वा जीवः—प्राणधारणं यस्यां प्रतिज्ञायां सा यावज्जीवा तया,

'दुविहं' ति करणकारणभेदेन द्विविधं प्राणातिपातं 'तिविहेणं' ति मनःप्रभृतिना करणेन 'कायस' त्ति सकारस्यागमिकत्वात्कायेनेत्यर्थः, न करोमीत्यादिनैतदेव व्यक्तीकृतं । स्थूल-मृषावादःतीव्रसंक्लेशात्तीव्रस्यैव संक्लेशस्योत्पादकः ।

स्थूलकमदत्तादानं—चौर इति व्यपदेशनिबन्धनं ।

स्वदारैः सन्तोषः स्वदारसन्तोषः स एव स्वदारसन्तोषिकः स्वदारसन्तोषिर्वा स्वदारसन्तुष्टिः, तत्र परिमाणं—बहुभिर्दारैरुपजायमानस्य सङ्क्षेपकरणं, कथम् ? — 'नन्नत्थे' ति न मैथुनमाचरामि अन्यत्र एकस्याः स्त्रियाः, किमभिधानायाः ? शिवानन्दायाः, किम्भूतायाः ? भार्यायाः' स्वस्येति गम्यते, एतदेव स्पष्टयन्नाह—अवशेषं—तद्वर्जं मैथुनविधिं तत्प्रकारं तत्कारणं वा, तथा वृद्धव्याख्या तु 'नन्नत्थ' त्ति अन्यत्र तां वर्जयित्वेत्यर्थः । हिरण्णं ति—रजतं सुवर्णं—प्रतीतं विधिः—प्रकारः, 'नन्नत्थ' त्ति न— नैव करोमीच्छां हिरण्यादौ, अन्यत्र चतसृभ्यो हिरण्यकोटीभ्यः, ता वर्जयित्वेत्यर्थः, 'अवसेसं' ति शेषं तदतिरि- क्तमित्येवं सर्वत्रावसेयम्, 'खेत्तवत्थु' त्ति—इ क्षेत्रमेव वस्तु क्षेत्रवस्तु ग्रन्थान्तरे तु क्षेत्रं च वास्तु च—गृहं क्षेत्रवास्तु इति व्याख्यायते,

'नियत्तणसइएणं' ति निवर्त्तनं—भूमिपरिमाणविशेषो देशविशेषप्रसिद्धः ततो निवर्त्तनशतं कर्षणीयत्वेन यस्यास्ति तन्निवर्त्तनशतिकं तेन, 'दिसायत्तिएहिं' ति दिग्यात्रा—देशान्तरगमनं प्रयोजनं येषां तानि दिग्यात्रिकानि तेभ्योऽन्यत्र, 'संवाहणिएहिं' ति संवाहनं क्षेत्रादिभ्यस्तृणकाष्ठ-धान्यादेर्गृहादावानयनं तत्प्रयोजनानि सांवाहनिकानि तेभ्योऽन्यत्र, 'वाहणेहिं' ति यानपात्रेभ्यः,

'उवभोगपरिभोग' त्ति उपभुज्यते—पौनःपुन्येन सेव्यत इत्युपभोगो—भवनवसनवनितादिः परिभुज्यते—सकृदासेव्यत इति परिभोगः—आहारकुसुमविलेपनादिः व्यत्ययो वा व्याख्येय इति, 'उल्लणिय' त्ति ानस्नानजलार्द्रशरीरस्य जललूषणवस्त्रं, 'गन्धकासाईए' त्ति गन्धप्रधाना कषायेण रक्ता शाटिका गन्धकाषायी तस्याः, 'दन्तवण' त्ति दन्तपावनं—दन्तमलापकर्षणकाष्ठम्, 'अल्ललट्ठीम-

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

हुएणं' ति आर्द्रेणं यष्टीमधुना—मधुरसवनस्पतिविशेषेण, 'खीरामलएणं' ति अबद्धास्थिकं क्षीरमिव मधुरं वा यदामलकं तस्मादन्यत्र, 'सयपागसहस्सपागेहिं' ति द्रव्यशतस्य सत्कं क्वाथशतेन सह यत्पच्यते कार्षापणशतेन वा तच्छतपाकम्, एवं सहस्रपाकमपि, 'गन्धट्टएणं' ति गन्धद्रव्याणामुपलकुष्ठादीनां 'अट्टओ' त्ति चूर्णं गोधूमचूर्णं वा गन्धयुक्तं तस्मादन्यत्र, 'उट्टिएहिं उदगस्स घडएहिं' ति उष्ट्रिका—बृहन्मृन्मयभाण्डं तत्पूरणप्रयोजना ये घटास्त उष्ट्रिकाः, उचितप्रमाणा नातिलघवो महान्तो वेत्यर्थः, इह च सर्वत्रान्यत्रेतिशब्दप्रयोगेऽपि प्राकृतत्वात्पञ्चम्यर्थे तृतीया द्रष्टव्येति, 'खोमजुयलेणं' ति कार्पासिकवयुगलादन्यत्र, 'अगरु' त्ति अगुरुर्गन्धद्रव्यविशेषः,

'सुद्धपउमेणं' ति कुसुमान्तरवियुतं पुण्डरीकं वा शुद्धपद्मं ततोऽन्यत्र, 'मालइकुसुमदाम' त्ति जातिपुष्पमाला 'मडकण्णेज्जएहिं' ति मृष्टाभ्याम्—अचित्रवद्भ्यां कर्णाभरणविशेषाभ्यां 'नाममुद्द' त्ति नामाङ्किता मुद्रा—अङ्गुलीयकं नाममुद्रा, 'तुरुक्कधूव' त्ति सेल्हक- लक्षणो धूपः, 'पेज्जविहिं' ति पेयाहारप्रकारं 'कट्ठपेज्ज' त्ति मुद्गादियूषो घृततलिततण्डुलपेया वा, 'भक्ख' त्ति खरविशदमभ्यवहार्यं भक्षमित्यन्यत्र रूढम्, इह तु पक्वान्नमात्रं तद्विवक्षितं, 'घय- पुण्ण' त्ति घृतपूराः प्रसिद्धाः, 'खण्डखज्ज' त्ति खण्डलिप्तानि खाद्यानि अशोकवर्त्तयः खण्डखाद्यानि, 'ओदण' त्ति ओदनः—कूरं, कलत्त सालि' त्ति पूर्वदेशप्रसिद्धः, 'सूव' त्ति सूपः कूरस्य द्वितीयाशनं प्रसिद्ध एव 'कलायसूवे' त्ति कलायाः चणकाकारा धान्यविशेषा मुद्गा माषाश्च प्रसिद्धः, 'सारइएणं गोधयमण्डेणं' ति शारदिकेन शरत्कालोत्पन्नेन गोधृतमण्डेन—गोघृतसारेण, 'साग' त्ति शाको वस्तुलादिः, 'चुचुसाए' त्ति चूचुशाकः,सौवस्तिकशाको मण्डूकिकाशाकश्चे लोकप्रसिद्धा एव, 'माहुरय' त्ति अनम्लरसानि शालनकानि, 'पालङ्ग' त्ति वल्लीफलविशेषः, 'जेमण' त्ति जेमनानि वटकपूरणादीनि, 'सेहंबदालियंबेहिं' ति सेधे—सिद्धौ सति यानि अम्लेन—तीमनादिना संस्क्रियन्ते तानि सेधाम्लानि यानि दाल्या मुद्गादिमय्या निष्पादितानि अम्लानि च तानि दालिकाम्लानीति सम्भाव्यन्ते,

'अन्तलिक्खोदयं' ति यज्जलमाकाशान्पतदेव गृह्यते तदन्तरिक्षोदकम्, 'पञ्चसोगन्धिएणं' ति पञ्चभिः—एलालवङ्गकर्पूरकक्कोलजातीफललक्षणैः सुगन्धिभिर्द्रव्यैरभिसंस्कृतं पञ्चसौगन्धिकम् ।

'अणट्ठादण्ड' न्ति अनर्थेन – धर्मार्थकामव्यतिरेकेण दण्डोऽनर्थदण्डः, 'अवज्झाणायरियं' ति अपध्यानम्—आर्त्तरौद्ररूपं तेनाचरितः—आसेवितो योऽनर्थदण्डः स तथा तं, एवं प्रमादाचरितमपि, नवरं प्रमादो—विकथारूपोऽस्थगिततैलाजनधरणादिरूपो वा, हिंस्रंहिंसाकारि शस्त्रादि तत्प्रदानं—परेषां समर्पणं, 'पापकर्मोपदेशः' 'क्षेत्राणि कृषत' इत्यादिरूपः,

मू. (९) *इह खलु आनंदाइ समणे भगवं महावीरे आनंदं समणोवासगं एवं वयासी—"एवं खलु आनंदा! समणोवासएणं अभिगयजीवाजीवेणं जाव अणइक्कमणिज्जेणं सम्मत्तस्स पञ्च अइयारा पेयाला जाणियव्वा न समायरियव्वा, तंजहा—सङ्का कङ्खा विइगिच्छा परपासंडपसंसा परपासंडसंथवे*

तयानंतरं च णं थूलगस्स पाणाइवायवेरमणस्स समणोवासएणं पच अइयारा पेयाला- जाणियव्वा न समायरियव्वा, तंजहा—बंधे वहे छविच्छेए अइभारे भत्तपाणवोच्छेए १ ।

तयानंतरं च णं थूलगस्स मुसावायवेरमणस्स पच अइयारा जाणियव्वा न समायरिव्वा, तंजहा—सहसाअब्भक्खाणे रहसाअब्भक्खाणे सदारमन्तभेए मोसोवएसे कूडलेहकरणे २ ।

तयानंतरं च णं थूलगस्स अदिन्नादानवेरमणस्स पच अइयारा जाणियव्वा न समाय-

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

रियव्वा, तंजहा–तेणाहडे तक्करप्पओगे विरुद्धज्ज्राइक्कमे कूडतुलकूडमाणे तप्पडिरूवगववहारे ३

तयानंतरं च णं सदारसन्तोसिए पंच अइयारा जाणियव्वा न समायरियव्वा, तंजहा–इत्तरियपरिग्गहियागमणे अपरिग्गहियगमणे अनंगकीडा परविवाहकरणे कामभोगतिव्वाभिलासे ४।

तयानंतरं च इच्छापरिमाणस्स समणोवासएणं पचं अइयारा जाणियव्वा न समायरियव्वा, तंजहा–खेत्तवत्थुपमाणाइक्कमे हिरण्णसुवण्णपमाणाइक्कमे दुपयचउप्पयमाणाइक्कमे धणधन्नपमाणाइक्कमे कुवियपमाणाइक्कमे ५, ।

तयानंतरं च णं दिसिवयस्स पचं अइयारा जाणियव्वा न समायरियव्वा, तंजहा–उड्ढदिसिपमाणाइक्कमे अहोदिसिपमाणाइक्कमे तिरियदसिपमाणाइक्कमे खेत्तवुड्ढी सइअन्तरद्धा ६

तयानंतरं च णं उवभोगपरिभोगे दुविहे पन्नत्ते, तंजहा–भोयणओ य कम्मओ य, तत्थ णं भोयणओ समणोवासएणं पचं अइयारा जाणियव्वा न समायरियव्वा, तंजहा–सचित्ताहारे सचित्तपडिबद्धहारे अप्पउलिओसहिभक्खणया दुप्पउलिओसहमक्खणया तुच्छोसहिभक्खणया, कम्मओ णं समणोवासएणं पनरस कम्मादानाइं जाणियव्वाइं न समायरियव्वाइं, तंजहा–इङ्गालकम्मे वणकम्मेसाडीकम्मे भाडीकमम्मे फोडीकम्मे दंतवाणिज्जे लक्खवाणिज्जे रसवाणिज्ज विसवाणिज्जे केसवाणिज्जे जन्तपीलणकम्मे मनिल्लञ्छणकम्मे दवग्गिदावणया सरदहतलावसोसणया असईजणपोसणया ७।

तयानंतरं च णं अणट्ठादण्डवेरमणस्स समणोवासएणं पञ्च अइयारा जाणियव्वा न समायरियव्वा, तंजहा–कन्दप्पे कुक्कुइए मोरिए सञ्जुत्ताहिगरणे उवभगपरिभोगइरित्ते ८।

तयानंतरं च णं सामाइयस्स समणोवासएणं पचं अइयारा जाणियव्वा न समायरियव्वा, तंजहा–मणदुप्पणिहाणे वयदुप्पणिहाणे कायदुप्पणिहाणे सामाइयस्स सइअकरणया सामाइयस्स अणवट्ठियस्स करणया ९।

तयानंतरं च णं देसावगासियस्स समणोवासएणं पचं अइयारा जाणियव्वा न समायरियव्वा, तंजहा–आणवणप्पओगे पेसवणप्पओगे सद्दाणुवाए रूवाणुवाएअ बहिया पोग्गलपक्खेवे १०।

तयानंतरं च णं पोसहोववासस्स समणोवासएणं पचं अइयारा जाणियव्वा, न समायरियव्वा तंजहा–अप्पडिलेहियदुप्पडिलेहियसिज्ञासंथारे अप्पमज्जियदुप्पमज्जियसिज्ञासंथारे अप्पडिलेहियदुप्पडिलेहियउच्चारपासवणभूमी अप्पमज्ञियदुप्पमज्ञियउच्चारपासवणभूमी पोसहोववासस्स सम्मं अननुपालणया ११।

तयानंतरं च णं अहासंविभागस्स समणोवासएणं पचं अइयारा जाणियव्वा न समायरियव्वा तंजहा–सचित्तनिक्खेवणया सचित्तपिहणया कालाइक्कमे परववदेसे मच्छरिया १२।

तयानंतरं च णं अपच्छिममारणन्तियसंलेहणाझूसणाराहणाए पचं अइयारा जाणियव्वा, न समायरियव्वा तंजहा–इहलोगासंसप्पओगे परलोगसंसप्पओगे जीवियासंसप्पओगे मणासंसप्पओगे कामोगासंसप्पओगे १३।

वृ. 'आनंदाइ'त्ति हे आनन्द इत्येवंप्रकारेणामन्त्रणवचनेन श्रमणो भगवान् महावीर आनन्दमेवमावादीदिति, एतदेवाह–'एवं खलु आनंदे'त्यादि,

'अइयारा पेयाल' त्ति अतिचारा–मिथ्यात्वमोहनीयोदयविशेषादात्मनोऽशुभाः परिणाम-

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

विशेषा ये सम्यकत्वमतिचारयन्ति ते चानेकप्रकारा गुणिनामनुपबृंहादयः ततस्तेषां मध्ये 'पेयाल'त्ति साराः-प्रधानाः स्थूलत्वेन शक्यव्यपदेशत्वाद् ये ते तथा तत्र शङ्का-संशयकरणं काङ्क्षा-अन्यान्यदर्शनग्रहः विचिकित्सा-फलंप्रति शङ्का विद्वज्जुगुप्सा वा-साधूना जात्यादिहीलनेति, परपाषण्डाः-परदर्शनिनस्तेषां प्रशंसा-गुणोत्कीर्त्तनं परपाषण्डसंस्तवः-तत्परिचयः ।

तथा 'बन्धे'त्ति बन्धो द्विपदादीनां रज्ज्वादिना संयमनं 'वहे' त्ति वधो यष्ट्यादिभिस्ताडनं 'छविच्छेए'त्ति शरीरावयवच्छेदः 'अइभारे'त्ति अतिभारारोपणं तथाविधशक्तिविकलानां महाभारारोपणं 'भत्तपाणवोच्छेए'त्ति अशनपानीयाद्यप्रदानं, इहायं विभागः पूज्यैरुक्तः-

॥ १ ॥ 'बन्धवहं छविछेइं अइभारं भत्तपाणवोच्छेयं ।
कोहादिदूसियमणो गोमणुयाईण नो कुज्ञा' ॥ (तथा)

॥ १ ॥ 'न मारयामीति कृतव्रतस्य, विनैव मृत्युं क इहातिचारः ।
निगद्यते यः कुपितः करोति, व्रतेऽनपेक्षस्तदसौ व्रती स्यात् ॥

॥ २ ॥ कायेन भग्न न तो व्रती स्यात्कोपाद्दयाहीनतया तु भग्नम् ।
तद्देशभङ्गादतिचार इष्टः, सर्वत्र योज्यः क्रम एष धीमन् ! ॥ (इती)

'सहसाअब्भक्खाणे' त्ति सहसा-अनालोच्याभ्याख्यानम्-असद्दोषाध्यारोपणं सहसाऽभ्याख्यानं, यथा ' 'चौरस्त्वम्' इत्यादि, एतस्य चातिचारत्वं सहसाकारेणैव, न तीव्रसंक्लेशेन भणनादिति १, 'रहसाअब्भक्खाणे' त्ति रहः-एकान्तस्तेन हेतुना अभ्याख्यानं रहोऽभ्याख्यानम्, एतदुक्तं भवति-रहसि मन्त्रयमाणानां वक्ति-एते हीदं चेदं च राजापकारादि मन्त्रयन्तीति, एतस्य चातिचारत्वमनाभोगमभणनात्, एकान्तमात्रोपाधितया च पूर्वस्माद्विशेषः, अथवा सम्भाव्यमानार्थभणनादतिचारो न तु भङ्गोऽयमिति २, 'सदारमन्तभेए'त्ति स्वदारसंबन्धिनो मन्त्रस्य-विश्रम्भजल्पस्य भेदः-प्रकाशनं स्वादारमन्त्रभेदः, एतस्य चातिचारत्वं सत्यभणनेऽपि कलत्रोक्ताप्रकाशनीय प्रकाशनेन लज्जादिभिर्मरणाद्यनर्थपरम्परासम्भवात्परमार्थतोऽसत्यत्वात्तस्येति ३, 'मोसोवएसे' त्ति मृषोपदेशः-परेषामसत्योपदेशः सहसाकारानाभोगादिना, व्याजेन वा यथा 'अस्माभिस्तदिदमिदं वाऽसत्यमभिधाय परो विजित' इत्येवंवार्त्ताकथनेन परेषामसत्य- वचनव्युत्पादनमतिचारः, साक्षात्कारेणासत्येऽप्रवर्त्तनादिति ४, 'कूडलेहकरणे' त्ति असद्भूतार्थस्य लेखस्य विधानमित्यर्थः, एतस्य चातिचारत्वं प्रमादादिना दुर्विवेकत्वेन वा, 'मया मृषावादः प्रत्या- ख्यातोऽयं तु कूडलेखो, न मृषावादनम्' इति भावयत इति ५,

वाचनान्तरे तु 'कन्नालियं गवालियं भूमालियं नासावहारे कूडसक्खिज्जं सन्धिकरणे'त्ति पठ्यते, आवश्यकादौ पुनरिमे स्थूलमृषावादभेदा उक्ताः, ततोऽयमर्थः सम्भाव्यते-एते एव प्रमादासहसाकारानाभोगैरभिधीयमाना मृषावादविरतेरतिचारा भवन्ति, आकुट्टया तु भङ्गा इति, एतेषां चेदं स्वरूपम्-कन्या-अपरिणीता स्त्री तदर्थमलीकं कन्यालीकं तेन च लोकेऽतिगर्हितत्वादिहोपात्तेन सर्वं मनुष्यजातिविषयमलीकमुपलक्षितं, एवं गवालीकमपि चतुष्पदजात्यलीकोपलक्षणं, भूम्यलीकमपदानां सचेतनाचेतनवस्तूनामलीकस्योपलक्षणं, न्यासो-द्रव्यस्य निक्षेपः, परैः समर्पितं द्रव्यमित्यर्थः, तस्यापहारः-अपलपनं न्यासापहारः, तथा कूटम्-असद्भूतमसत्यार्थसंवादनेन साक्ष्यं-साक्षिकर्म कूटसाक्ष्यं, कस्मिन्नित्याह-'सन्धिकरणे' द्वयोर्विवदमानयोः

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सन्धानकरणे, विवादच्छेद इत्यर्थः, इह च न्यासापहारादिद्वयस्य आद्यत्रयान्तर्भावेऽपि प्रधान-विवक्षयाऽपह्नवसाक्षिदानक्रियमयोर्भेदेनोपादानं द्रष्टव्यमिति।

'तेनाहडे' त्ति स्तेनाहृतं-चौरानीतं, तत्समर्घमिति लोभात्काणक्रयेण गृह्णतोऽतिचरति तृतीयव्रतमित्यतिचारहेतुत्वात् स्तेनाहृतमित्यतिचार उक्तः, अतिचारता चास्य साक्षाच्चौर्याप्रवृत्तेः १, 'तक्करप्पओगे'त्ति तस्करप्रयोगश्चौरव्यापारणं, 'हरत यूयम्' इत्येवमभ्यनुज्ञानमित्यर्थः, अस्याप्यतिचारताऽनाभोगादिभिरिति २, 'विरुद्धरज्जाइक्कमे' त्ति विरुद्धनृपयो राज्यं तस्यातिक्रमः-अतिलङ्घनं विरुद्धाराज्यातिक्रम न हि ताभ्यां तत्रातिक्रमोऽनुज्ञातः, चौर्यबुद्धिरपि तस्य तत्र नास्तीति, अतिचारताऽस्यानाभोगादिना इति ३, 'कूडतुलकूडमाणे'त्ति तुला-प्रतीता मानं-कुडवादि कूटत्वं-न्यूनाधिकत्वं, ताभ्यां न्यूनाभ्यां ददतोऽधिकाभ्यां गृह्णतोऽतिचरति व्रतमिति अतिचारहेतुत्वा-दतिचारः कूटतुलाकूटमानमुक्तः, अतिचारत्वं चास्यानाभोगादेः, अथवा 'नाहं चौरः क्षत्रखन- नादेरकरणात्' इत्यभिप्रायेण व्रतसापेक्षत्वात् ४, 'तप्पडिरूवगववहारे' त्ति तेन-अधिकृतेन प्रतिरूपकं-सदृशं तत्प्रतिरूपकं तस्य विविधमवहरणं व्यवहारः-प्रक्षेपस्तत्प्रति-रूपकव्यवहारः, यद्यत्र घटते व्रीहिघृतादिषु पलञ्जीवसादि तस्य प्रक्षेप इतियावत्, तत्प्रतिरूपकेन वा वसादिना व्यवहरणं तत्प्रतिरूपकव्यवहारः, अतिचारता चास्य पूर्ववत् ५।

'सदारसंतोसीए'त्ति स्वदारसन्तुष्टेरित्यर्थः, 'इत्तरियपरिग्गहियागमणे'त्ति इत्वरकाल-परिगृहीता कालशब्दलोपादित्वपरिगृहीता-भाटीप्रदानेन कियन्तमपि कालं दिवसमासादिकं स्ववशीकृतेत्यर्थः, तस्यां गमनं-मैथुनासेवनमित्वरपरिगृहीतागमनं, अतिचारता चास्यातिक्रमा-दिभिः १, 'अपरिग्गहियागमणे'त्ति अपरिगृहीता नाम वेश्या अन्यसत्कपरिगृहीतभाटिका कुलाङ्गना वा अनाथेति, अस्याप्यातिचारताऽतिक्रमादिभिरेव २, 'अनङ्गकीड'त्ति अनङ्गानिमैथुनकर्मापेक्षया कुचकुक्षोरुवदनादीनि तेषु क्रीडनमनङ्गक्रीडा, अतिचारता चास्य स्वदारेभ्योऽन्यत्र मैथुनपरिहारेणा-नुरागादालिङ्गनादि विदधतो व्रतमालिन्यादिति ३, 'परविवाहकरणे'त्ति परेषाम्-आत्मन आत्मीया-पत्येभ्यश्च व्यतिरिक्तानां विवाहकरणं परविवाहकरणं, अयमभिप्रायः-स्वदारसन्तोषिणो हिन युक्तःपरेषां विवाहादिकरणेन मैथुननियोगोऽनर्थको विशिष्टविरतियुक्तत्वादित्येवमनाकलयतः परार्थकरणोद्यततयाऽतिचारोऽयमिति ४, 'कामभोगतिव्वाभिलासे' त्ति कामौ-शब्दरूपे भोगाः-गन्धरसस्पर्शास्तेषु तीव्राभिलाषः-अत्यन्तं तदध्यवसायितं कामभोगतीव्राभिलाषः, अयम-भिप्रायः-स्वदारसन्तोषी हि विशिष्टविरतिमान्, तेन च तावत्येव मैथुनासेवा कर्तुमुचिता यावत्या वेदजनिता बाधोपशाम्यति, यस्तु वाजिकरणादिभिः कामशास्त्रविहितप्रयोगैश्च तामधिकामुत्पाद्य सततं सुरतसुखमिच्छति स मैथुनविरतिव्रतं परमार्थतो मलिनयति, को हि नाम सकर्णकः पामामुत्पाद्याग्निसेवाजनितं सुखं वाञ्छेदिति अतिचारत्वं कामभोगतीव्राभिलाषस्येति ५

'खेतवत्थुपमाणाइक्कमे' त्ति क्षेत्रवस्तुनः प्रमाणातिक्रमः, प्रत्याख्यानकालगृहीतमानोल्लङ्घन-मित्यर्थः, एतस्य चातिचारत्वमनाभोगादिनाऽतिक्रमादिना वा, अथवा एकक्षेत्रादिपरिमाणकर्तुस्त-दन्यक्षेत्रस्य वृत्तिप्रभृतिसीमापनयनेन पूर्वक्षेत्रे योजना क्षेत्रप्रमाणातिक्रमोऽतिचार एव, व्रतसापेक्षत्वात्तस्येति १, 'हिरण्णसुवण्णपमाणाइक्कमे' त्ति प्राग्वत्, अथवा राजादेःसकाशाल्लब्धं हिरण्याद्यभिग्रहावधिं यावदन्यस्मै प्रयच्छतः 'पुनरवधिपूर्तौ ग्रहीष्यामि' इत्यध्यवसायवतोऽ-

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

यमतिचारस्तथैवेति २, 'धणधन्नपमाणाइक्कमे' त्ति अनाभोगादेः अथवा लभ्यमानं धनाद्यभिग्रहावधिं यावत्परगृह एव बन्धनबद्धं कृत्वा धारयतोऽतिचारोऽयमिति ३, 'दुपयचउप्पयपमाणाइक्कमे' त्ति अयमपि तथैव, अथवा गोवडवादिचतुष्पदयोषित्सु यथा अभिग्रहकालावधीपूर्तौ प्रमाणाधिक-वत्सादिचतुष्पदोत्पत्तिरभवति तथा षण्ढादिकं प्रक्षिपतोऽतिचारोऽयं, तेन हि जातमेव वत्सादिकमपेक्ष्य प्रमाणातिक्रमस्य परिहृतत्वाद्गर्भगतापेक्षया तस्य सम्पन्नत्वादिति ४, 'कुवियपमाणाइक्कमे' त्ति कुप्यं—गृहोपस्करः स्थालकच्चोलकादि, अयं चातिचारोऽनाभोगादिना, अथवा पञ्चैव स्थालानि परिग्रहीतव्यानीत्याद्यभिग्रहवतः कस्याप्यधिकतराणां तेषां सम्पत्तौ प्रत्येकं द्वयादिमेलनेन पूर्वसङ्ख्यावस्थापनेनातिचारोऽयमिति ५, आह च—

॥१॥ "खेत्ताइहिरण्णाईधणाइदुपयाइकुप्पमाणकमे ।
जोयणपयाणबन्धणकारणभावेहि नो कुज्जा ॥"

दिग्व्रतं शिक्षाव्रतानि च यद्यपि पूर्वं नोक्तानि तथापि तत्र तानि द्रष्टव्यानि, अतिचारभण-नस्यान्यथा निरवकाशता स्यादिहेति, कथमन्यथा प्रागुक्तं—"दुवालसविहं सावगधम्मं पडिवज्जि-स्सामि" इति, कथं वा वक्ष्यति—'दुवालसविहं सावगधम्मं पडिवज्जइ' इति, अथवा सामायिकादी-नामित्वरकालीनत्वेन प्रतिनियतकालकरणीयत्वान्न तदैव तान्यसौ प्रतिपन्नवान् दिग्व्रतं च विरतेरभावाद् उचितावसरे तु प्रतिपत्स्यत इति भगवतस्तदतिचारवर्जनोपदेशनमुपपन्नं, यच्चोक्तं 'द्वादशविधं गृ—हिधर्मं प्रतिपत्स्ये' यच्च वक्ष्यति—'द्वादशविधं श्रावकधर्मं प्रतिपद्यते' तद् यथाकालं तत्करणाभ्युपगमनादनवद्यचमवसेयमिति ।

तत्र 'उड्ढदिसिपमाणाइक्कमे' त्ति, क्वचिदेवं पाठः, क्वचित्तु 'उड्ढदिसाइक्कमे' त्ति, एते चोर्ध्वादिगाद्यतिक्रमा अनाभोगादिनाऽतिचारतयाऽवसेयाः १—३, 'खेत्तवुड्ढि' त्ति एकतो योजनशतपरिमाणमभिगहीतमन्यतो दश योजनान्यभिगृहीतानि, ततश्च यस्यां दिशि दश योजनानि तस्यां दिशि समुत्पन्ने कार्ये योजनशतमध्यादपनीयान्यानि दश योजनानि तत्रैव स्वबुद्ध्या प्रक्षिपति, संवर्धयत्येकत इत्यर्थः, अयं चातिचारो व्रतसापेक्षत्वादवसेयः ४, 'सइअन्तरद्ध' त्ति स्मृत्यन्तर्धा—स्मृत्यन्तर्धानं स्मृतिभ्रंशः 'किं मया व्रतं गृ—हीतं शतमर्यादया पञ्चाशन्मर्यादया वा ?' इत्येवमस्मरणे योदजनशतमर्यादायामपि पञ्चशतमतिक्रामतोऽयमातिचारोऽवसेय इति ५ ।

'भोयणओ कम्मओ य' त्ति भोजनतो—भोजनमाश्रित्य वाह्याभ्यन्तरभोजनीय-वस्तून्यपेक्ष्येत्यर्थः, 'कर्मतः' क्रियां जीवनवृत्तिं बाह्याभ्यन्तरभोजनीयवस्तुप्राप्तिनिमित्त- भूता-माश्रित्येत्यर्थः, 'सचित्ताहारे' त्ति सचेतनाहारः, पृथिव्यप्कायवनस्पतिकायजीवशरीरिणां सचेतनानामभ्यवहरणमित्यर्थः, अयं चातिचारः कृतसचित्ताहारप्रत्याख्यानस्य कृततत्परिमाणस्य वाऽनाभोगादिना प्रत्याख्यातं सचेतनं भक्षयतस्तद्वा प्रतीत्यातिक्रमादौ वर्तमानस्य १, 'सचित्तपडिबद्धहारे' त्ति सचित्ते वृक्षादौ प्रतिबद्धस्य गुन्दादेरभ्यवहरणम्, अथवा सचित्ते—अस्थिके प्रतिबद्धं यत्पक्वमचेतनं खर्जूरफलादि तस्य सास्थिकस्य कटाहमचेतनं भक्षयिष्यामीतरत्परिहरिष्यामि इति भावनया मुखे क्षेपणमिति, एतस्य चातिचारत्वं व्रतसापक्षत्वादिति २, 'अप्पउलिओस-हिभक्खणय' त्ति अपक्वायाः—अग्निनाऽसंस्कृतायाः ओषधेः—शाल्यादिकाया भक्षणता—भोजन-मित्यर्थः, अस्याप्यतिचारताऽनाभोगादिनैव, ननु सचित्ताहारातिचारेणैव अस्य संगृहीतत्वात्किं

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

भेदोपादानेनेति?, उच्यते, पूर्वोक्तपृथिव्यादिसचित्तसामान्यापेक्षया ओषधीनां सदाभ्यवहरर्नीयत्वेन प्राधान्यख्यापनार्थं, दृश्यते च सामान्योपादाने सत्यपि प्राधान्यापेक्षया विशेषोपादानमिति ३, 'दुप्पउलिओसहिभक्खणया' दुप्पकाःअग्निना ओषधयस्तद्भक्षणता, अतिचारता चास्य पक्वबुद्धया भक्षयतः ३, 'तुच्छोसहिभक्खणय'त्ति तुच्छाः—असारा ओषधयः—अनिष्पन्न-मुद्गफलीप्रभृतयः, तद्भक्षणे हि महती विराधना स्वल्पाच्च तत्कार्य तृप्तिरिति विवेकिनाऽ- चित्ताशिनाता अचित्तीकृत्य न भक्षणीया भवन्ति, तत्करणेनापि भक्षणेऽतिचारो भवति, व्रतसापे- क्षत्वात्तस्येति ५, इह च पञ्चातिचारा इत्युपलक्षणमात्रमेवावसेयं, यतो मधुमद्यमांसरात्रिभोजना- दिव्रतिनामनाभोगातिक्रमादिभिरनेके ते सम्भवन्तीति ॥

'कम्मओ ण'मित्यादि, कर्मतो यदुपभोगव्रतं 'खरकर्मादिकं कर्म प्रत्याखायमि' इत्येवंरूपं तत्र श्रमणोपासकेन पञ्चदश कर्मादानानि वर्जनीयानि, 'इङ्गालकम्मे'त्ति अङ्गारकरणपूर्वकस्ताद्विक्रयः, एवं यदन्यदपि वह्निसमारम्भपूर्वकं जीवनमिष्टकाभाण्डकादिपाकरूपं तदङ्गरकर्मेति ग्राह्यं, समानस्वभावत्वात्, अतिचारता चास्य कृतैतत्प्रत्याख्यानस्यानाभोगादिना अत्रैव वर्त्तनादिति, एवं सर्वत्र भावना काय्या १, नवरं 'वनकर्म' वनस्पतिच्छेदनपूर्वकं तद्विक्रयजीवनं २, 'शकटकर्म' शकटानां घटनविक्रयवाहनरूपं ३, 'भाटककर्म' मूल्यार्थ गन्त्र्यादिभिः परकीयभाण्डवहनं ४, 'स्फोटकर्म' कुद्दालहलादिभिर्भूमिदारणेन जीवनं ५, 'दन्तवाणिज्यं' हस्तिदन्तशङ्खपूतिकेशादीनां तत्कर्मकारिभ्यः क्रयेण तद्विक्रयपूर्वकं जीवनं ६, लाक्षावाणिज्यं सञातजीवद्रव्यान्तरविक्रयोपलक्षणं ७, 'रसवाणिज्यं' सुरादिविक्रयः ८, विषवाणिज्यं जीवघातप्रयोजनशस्त्रादिविक्रयोपलक्षणं ९, 'केशवाणिज्यं' केशवतां दासगवोष्ट्रहस्त्यादिकानां विक्रयरूपं १०, 'यन्त्रपीडनकर्म' यन्त्रेण तिलेक्षप्रभृतीनां यत्पीडनरूपं कर्म तत् ११, तथा 'निर्लाञ्छनकर्म' वर्धितककरणं १२, दवाग्नेः—वनाग्नेर्दानं—वितरणं क्षेत्रादिशोधननिमित्तं दवाग्निदानमिति १३, 'सरोह्रदतडागपरिशोपणता' तत्र सरः—स्वभावनिष्पन्नं—ह्रदो—नद्यादीनां नम्नतरःप्रदेशः तडागं—खननसम्पन्नमुत्तानविस्तीर्णजलस्थानं एतेषां गोधूमादीनां वपनार्थं १४, 'असतीजनपोषणता' असतीजनस्य—दासीजनस्य पोषणं तद्भाटिकोपजीवनार्थं यत्तत् तथा, एवमन्यदपि क्रूरकर्मकारिणः प्राणिनः पोषणमसतीजनपोषणमेवेति १५।

'कन्दप्पे'त्ति कन्दर्पः—कामस्तद्धेतुर्विशिष्टो वाक्प्रयोगोऽपि कन्दर्प उच्यते, रागोद्रेकात् प्रहासमिश्रं मोहोद्दीपकं नर्मेति भावः, अयं चातिचारः प्रमादाचरितलक्षणानर्थदण्डभेदव्रतस्य सहसाकारादिनेति १, 'कुक्कुइए'त्ति कौत्कुच्यम् अनेकप्रकारा मुखनयनादिविकारपूर्विका परिहासादिजनिका भाण्डानामिव विडम्बनाक्रिया, अयमपि तथैव २, 'मोहरिए'त्ति मौख्य धार्ष्ट्यप्रायमसत्यासम्बद्धप्रलापित्वमुच्यते, अयमातिचारःप्रमादव्रतस्य पापकर्मपदेशव्रतस्य वाऽनाभोगादिनैव ३, 'संजुत्ताहिगरणे'त्ति संयुक्तम्—अर्थक्रियाकरणक्षममधिकरणम्—उदूखलमुशलादि, तदतिचारहेतुत्वादतिचारो हिंस्रप्रदाननिवृत्तिविपयः, यतोऽसौ साक्षाद्यद्यपि हिं शकटादिकं न समर्पयति परेषां तथापि तेन संयुक्तेन तेऽयाचित्वाऽप्यर्थक्रियां कुर्वन्ति, विसंयुक्ते तु तस्मिंस्ते स्वत एव विनिवारिता भवन्ति ४, 'उवभोगपरिभोगाइरित्ते'त्ति उपभोगपरिभोगविपयभूतानि यानि द्रव्याणि स्नानप्रक्रमे उष्णोदकोद्वर्तनकामलकादीनि भोजनप्रक्रमे अशनपानादीनि तेषु

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

यदतिरिक्तम्– अधिकमात्मादीनामर्थक्रियासिद्धावप्यवशिष्यते तदुपभोगपरिभोगातिरिक्तं, तदुपचारादतिचारः, तेन ह्यात्मोपभोगातिरिक्तेन परेषां स्नानभोजनादिभिरनर्थदण्डो भवति, अयं च प्रमादव्रतस्यैवातिचार इति ५। उक्ता गुणव्रतातिचाराः, अथ शिक्षाव्रतानां तानाह–

'सामाइयस्स' त्ति समो–रागद्वेष- वियुक्तो यः सर्वभूतान्यात्मवत्पश्यति तस्य आयः– प्रतिक्षणमपूर्वापूर्वज्ञानदर्शनतचारित्रपर्यायाणां निरुपमसुखहेतुभूतानामधःकृतचिन्तामणिकल्प-द्रुमोषमानां लाभः समायः सः प्रयोजनम-स्यानुष्ठानस्येति सामायिकं तस्य–सावद्ययोगनिषेधरूपस्य निरवद्ययोगप्रतिषेधस्वभावस्य च 'मणदुप्पणिहाणे' त्ति मनसो दुष्टं प्रणिधानं प्रयोगो मनोदुष्प्रणिधानं कृतसामायिकस्य गृहेतिकर्मव्य-तायां सुकृतदुष्कृतपरिचिन्तनमिति भावः १, 'वयदुप्पाणिहाणे' त्ति कृतसामायिकस्य निष्ठुरसाव- द्यवाक्प्रयोगः २, 'कायदुप्पणिणे' त्ति कृतसामायिकस्याप्रत्युपेक्षि-तादीभूतलादौ करचरणादीनां देहावयवानामनिभृतस्थापनमिति ३, 'सामाइयस्स सइअकरणय' त्ति सामायिकस्य सम्बन्धिनी या स्मृतिः–अस्यां वेलायां मया सामायिकं कर्तव्यं, तथा कृतं तन्न वा इत्येवंरूपं स्मरणं, तस्याः प्रबलप्रमादतयाऽकरणं स्मृत्यकरणं ४, 'अणवट्ठियस्स करणय' त्ति अनवस्थितस्य अल्पकालीन- स्यानियतस्य वा सामायिकस्य करणमनवस्थितकरणम्, अल्पकाल करणानन्तरमेव त्यजति यथाकथञ्चिद्वा तत्करोतीति भावः ५, इह चाद्यत्रयस्यानाभोगादिनाति-चारत्वम् उतरद्वयस्य तु प्रमादबहुलतयेति ॥

'देसावगासियस्स' त्ति दिग्व्रतगृहीतदिक्परिमाणस्यैकदेशो देशस्तस्मिन्नवकाशो–गमनादिचेष्टास्थानं देशावकाशस्तेन निर्वृत्तं देशावकाशिकं–पूर्वगृहीतदिग्व्रतसङ्क्षेपरूपंसर्वपव्रत-सङ्क्षेपरूपं चेति, 'आणवणप्पओगे' त्ति इह विशिष्टावधिके भूदेशाभिग्रहे परतः स्वयंगमना-योगाद्यदन्यःसचित्तादिद्रव्यानयने प्रयुज्यते सन्देशकप्रदानादिना त्वयेदमानेयम् इत्यानमयनप्रयोगः १, 'पेसवणप्पओगे' बलाद्विनियोज्यः प्रेष्यस्तस्य प्रयोगो, यथाभिगृहीतप्रविचारदेशव्यतिक्रमभयात् "त्वयाऽवश्यमेव तत्र गत्वा मम गवाद्यानेयं इदं वा तत्र कर्तव्यम्" इत्येवंभूतः प्रेष्यप्रयोगः २, 'सद्दाणुवाए' त्ति स्वगृहवृत्तिप्राकारद्यवच्छिन्नभूप्रदेशाभिग्रहे बहिः प्रयोजनोत्पत्तौ तत्र स्वयंगमनायोगाद्वृत्तिप्राकारादिप्रत्यासन्नवर्तिनो बुद्धिपूर्वकं तसभ्युत्काशितादिशब्दकरणेन समवसितकान् बोधयतः शब्दानुपातः, शब्दस्यानुपातनम्–उच्चारणं तादर्ग्येन परकीयश्रवणविव-रमनुपतत्यसाविति ३, 'रूवाणुवाए' त्ति अभिगृहीकतदेशाद्बहिः प्रयोजनभावे शब्दमनुच्चारयत एव परेषां स्वसमीपानयनार्थं स्वशरीररूपदर्शनं रूपानुपातः ४ 'बहिया पोग्गलपक्खेवे' त्ति अभिगृही-तदेशाद्बहिः प्रयोजनसद्भावे परेषां प्रबोधनाय लेष्टूवादिपुद्गलप्रक्षेप इति भावना ५, इह चाद्यद्वयस्यानाभोगादिनाऽतिचारत्वं इतरस्य तु त्रयस्य व्रतसापेक्षत्वादिति ॥

'पोसहोववासस्स' त्ति इह पोषधशब्दोऽष्टम्यादिपर्वसु रूढः, तत्र पोषधे उपवासः पोषधोप-वासः, स चाहारादिविषयभेदाच्चतुर्विध इति तस्य, 'अप्पडिलेहिये' त्यादि अप्रत्युपेक्षितो–जीवरक्षार्थं चक्षुषा न निरीक्षित; 'दुष्प्रत्युपेक्षितः' उद्भ्रान्तचेतोवृत्तितयाऽसम्यग्निरीक्षितः शय्या– शयनं तदर्थं समस्तारकः–कुशकम्बलफलकादिः शय्यासंस्तारकः ततः पदत्रयस्य कर्मधारये भवत्यप्रत्युपेक्षितदुष्प्रत्युपेक्षितशय्यासंस्तारकः, एतदुपभोगस्यातिचारहेतुत्वादयमतिचार उक्तः १, 'एवमप्रमार्जितदुष्प्रमार्जितशय्यासंस्तारकोऽपि' नवरं प्रमार्जनं वसनाञ्चलादिना २, एवमितरौ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

द्वौ, नवरमुच्चारः–पुरिषं, स्रवणं, मूत्रं तयोर्भूमिः स्थण्डिलम् ३, ४, एते चत्वारोऽपि प्रमादितयाऽतिचाराः, पोसहोववासस्स सम्म अननुपालणय' त्ति कृतपोषधोपवासस्यास्थिर-चित्ततयाऽऽहार-शरीरसत्काराब्रह्मव्यापाराणामभिलषणादननुपालना पोषधस्येति, अस्य चातिचारत्वं भावतो विरतेर्बाधितत्वादिति ॥

'अहासंविभागस्से'ति अहत्ति–यथासिद्धस्य स्वार्थं निर्वर्तितस्येत्यर्थः, अशनादेः समिति–सङ्गतत्वेन पश्चात्कर्मादिदोषपरिहारेण विभजनं साधवे दानद्वारेण विभागकरणं यथासंविभागःतस्य, 'सचित्तनिक्खिवणये' त्यादि सचित्तेषु व्रीह्यादिषु निक्षेपणमन्नादेरदानबुद्धया मातृस्थानतः सचित्तनिक्षेपणं १, एवं सचित्तेन फलादिना स्थगनं सचित्तपिधानं २, 'कालातिक्रमः' कालस्य–साधुभोजनकालस्यातिक्रमः–उल्लङ्घनं कालातिक्रमः, अयमभिप्रायः, कालमूनमधिकं वा ज्ञात्वा साधवो न ग्रहीष्यन्ति ज्ञास्यन्ति च यथाऽयंददाति एवं विकल्पतो दानार्थम्युत्थानमतिचार इति ३, तथा 'परव्यपदेशः' परकीयमेतत् तेन साधुभ्यो न दीयते इति साधुसमक्षं भणनं, जानन्तु साधवो यद्यस्यैतद्भक्तादिकं भवेकत्तदा कथमस्मभ्यं न दद्याद् ? इति साधुसम्प्रत्ययार्थम् भणनं, अथवा अस्माद्दानान्मम मात्रादेः पुण्यमस्त्विति भणनमिति ४, 'मत्सरिता' अपरेणेदं दत्तं किमहं तस्मादपि कृपणो हीनो वा अतोऽहमपि ददामि इत्येवंरूपो दानप्रवर्तकविकल्पो मत्सरिता ५,

एते चातिचारा एव, न भङ्गाः, दानार्थमभ्युत्थानाद् दानपरिणतेश्च दूषितत्वाद्, भङ्गस्वरूपस्य चेहैवमभिधानाद्, यथा–

॥ १ ॥ दानन्तरायदोसा न देइ दिज्जन्तयं च वारेइ ।
दिन्ने वा परितप्पइ इति किवणत्ता भवे भङ्गो ॥

आवश्यकटीकायां हि न भङ्गातिचारयोर्विशेषेऽस्माभिरवबुद्धः, केवलमिह भङ्गाद्विवेकं कुर्वद्भिरस्माभिरतिचारा व्याख्याताःसम्प्रदायात् नवपदादिषु तथा दर्शनात्,

॥ २ ॥ जारिसओ जइभेओ जह जायइ जहेव तत्थ दोसगुणा ।
जयणा जह अइयारा भङ्गा तह भावणा नेया ॥

इत्यस्या आवश्यकचूर्ण्यां पूर्वगतगाथाया दर्शनात्, अतिचारशब्दस्य सर्वभङ्गे प्रायोऽप्रसिद्धत्वाच्च, ततो नें शङ्कनीयं य एतेऽतिचारा उक्तास्ते भङ्गा एवेति, तथा य एते प्रतिव्रतं पञ्चपञ्चातिचारास्त उपलक्षणमतिचारान्तराणामसेया न त्ववधारणं, यदाहुः पूज्याः–

॥ १ ॥ "पञ्चे पञ्चाइयारा उ, सुत्तम्मि जे पदंसिया ।
ते नावहारणट्ठाए, किन्तु ते उवलक्खणं ॥" इति,

इदं चेह तत्त्वं–यत्र व्रतविषयेऽनाभोगादिनाऽतिक्रमादिपदत्रयेण वा स्वबुद्धिकल्पनया वा व्रतसापेक्षतया व्रतविषयं परिहरतः प्रवृत्तिः सोऽतिचारो, विपरीततायां तु भङ्गः, इत्येवं सङ्कीर्णातिचारपदगमनिका कार्या ।

अथ सर्वविरतावेवातिचारा भवन्ति, देशाविरतौ तु भङ्गा एव, यदाह–

॥ १ ॥ "सव्वेऽवि य अइयारा सञ्जलणाणं तु उदयओ हुन्ति ।
मूलच्छेज्जं पुण होइ बारसण्हं कसायाणं ॥"

अत्रोच्यते, इयं हि गाथा सर्वविरतावेवातिचारभङ्गोपदर्शनार्था, न देशविरत्यादि-

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

भङ्गदर्शनार्था, तथैव वृत्तौ व्याख्यातत्वात्, तथा सञ्ज्वलनोदयविशेषे सर्वविरतिविशेषस्यातिचारा एव भवन्ति, न मूलच्छेदः, प्रत्याख्यानावरणादीनां तूदये पश्चानुपूर्व्या सर्वविरत्यादीनां मूलतःछेदो भवतीत्येवंभूतव्याख्यानान्तरेऽपि न देशविरत्यादावतिचाराभावः सिध्यति, यतो यथा संयतस्य चतुर्थानामुदये यथाख्यातचारित्रं भ्रश्यति इतरचारित्रं सम्यकत्वं च सातिचारमुदयविशेषान्निरतिचारं च भवतीति एवं तृतीयोदये सरागचरणं भ्रश्यति देशविरतस्य तु देशविरतिसम्यकत्वे सातिचारे निरतिचारे च प्रत्येकं तथैव स्यातां, द्वीतीयोदये देशविरतिर्भ्रश्यति, सम्यकत्वं तु तथैव द्विधा स्यात्, प्रथमोदये तु सम्यकत्वं भ्रश्यतीति, एवं चैतत्, कथमन्यथा सम्यकत्वातिचारेषु दैशिकेषु प्रायश्चित्तं तप एव निरूपितं, सार्विकेषु तु मूलमिति, अथानन्तानुबन्ध्यादयो द्वादश कषायाः सर्वघातिनः सञ्ज्वलनास्तु देशघातिन इति, ततश्च सर्वघातिनामुदये मूलमेव, देशघातिनां त्वतिचार इति, सत्यं, किन्तु यदेतत्सर्वघातित्वं द्वादशानां कषायाणां तत्सर्वविरत्यपेक्षमेव शतकचूर्णिकारेण व्याख्यातं, न तु सम्यकत्वाद्यपेक्षमिति, तथा हि तद्वाक्यं-"भगवप्पणीयं पञ्चमहव्वयमइयं अट्ठारसीलङ्गसहस्सकलियं चारित्तं घाएन्ति त्ति सव्वघाइणो" त्ति

किञ्च-प्रागुपदर्शितायाः 'जारिसओ' इत्यादिगाथायाः सामर्थ्यादतिचारभङ्गौ देशविरति-सम्यकत्वयोः प्रतिपत्तव्याविति 'अपच्छिमे' त्यादि, पश्चिमैवापश्चिमा मरणं-प्राणत्यागलक्षणं तदेवान्तो मरणान्तः तत्र भवामारणान्तिकी संलिख्यते-कृशीक्रियते शरीरकषायाद्यनयेति संलेखना-तपोविशेषलक्षणा ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः तस्या जोषणा-सेवना तस्या आराधना, अखण्डकाल-करणमित्यर्थः, अपश्चिममारणान्तिकसंलेखनाजोषणाराधना, तस्याः, 'इहलोगे'त्यादि, इहलोको-मनुष्यलोकः तस्मिन्नाशंसा-अभिलाषः तस्याः प्रयोग इहलोकाशंसाप्रयोगः, श्रेष्ठी स्यां जन्मान्तरेऽमात्यो वा इत्येवंरूपा प्रार्थना १ एवं परलोकाशंसाप्रयोगो 'देवोऽहं स्याम्' इत्यादि २, 'जीविताशंसाप्रयोगो' जीवितं-प्राणधारणं तदाशंसायाः-तदभिलाषस्य प्रयोगो, यदि 'बहुकुलमहं जीवेयम्' इति। अयं हि संलेखनावान्कश्चिद्वस्त्रमाल्यपुस्तकवाचनादिपूजादर्शना- द्बहुपरिवाराव-लोकनाल्लोकश्लाघाश्रवणाचैवं मन्यते, यथा 'जीवितमेव श्रेयः,प्रतिपन्नानशनस्यापि यत एवंविधा मदुद्देशेन विभूतिर्वर्तते' इति ३, 'मरणाशंसाप्रयोगः' उक्तस्वरूपपूजाद्यभावे भावयत्यसौ यदि 'शीघ्रं म्रियेऽहम्' इतिस्वरूप इति ४, कामभोगशंसाप्रयोगो "यदि मे मानुष्यकाः कामभोगा दिव्या वा सम्पद्यन्ते तदा साधु" इति विकल्परूपः ५।

मू. (१०) तए णं से आनंदे गाहावई समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं सावयधम्मं पडिवज्जइ २ त्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ २ त्ता एवं वयासी-

"नो खलु मे भंते! कप्पइ अज्जप्पभिइं अन्नउत्थिए वा अन्नउत्थियदेवयाणि वा अन्नउत्थिय-परिग्गहियाणि अरिहंतचेइयाणि वा वंदित्तए वा नमंसित्तए वा, पुव्विं अणालत्तेणं आलवित्तए वा संलवित्तए वा, तेसिं असनं वा पानं वा खाइमं वा साइमं वा दाउं वा अणुप्पदाउं वा, नन्नत्थ रायाभिओगेणं गणाभिओगेणं बलाभिओगेणं देवाभिओएगेणं गुरुनिग्गहेणं वित्तिकन्तारेणं कप्पइ मे समणे निग्गन्थे फासुएणं एसणिज्जेणं असनपानखाइमसाइमेणं वत्थपडिग्गहकम्बलपायपुंछणेणं

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पीढफलयसिज्झासंथारएणं ओसहभेसज्जेणं य पडिलाभेमाणस्स विहरित्तएत्तिकट्टु इमं एयारूवं अभिग्गहं अभिगिण्हइ २ त्ता पमिणाइं पुच्छइ २ त्ता अट्ठाइं आदियइ २ त्ता, समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो वन्दइ २ त्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ दूइपलासाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ २ त्ता जेणेव वाणियगामे नयरे जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ २ त्ता सिवानन्दं भारियं एवं वयासी–एवं खलु देवाणुप्पिए ! मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे निसंते, सेऽपि य धम्मे मे इच्छिए पडिच्छिए अभिरुइए,

तं गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिए ! समणं भगवं महावीरं वंदाहि जाव पज्जुवासाहि, समणस्स भग० महावीरस्स अंतिए पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जाहि ।

वृ. 'नो खलु' इत्यादि, नो खलु मम 'भदन्त !' भगवन् ! 'कल्पते' युज्यते 'अद्यप्रभृति' इतः सम्यकत्वप्रतिपत्तिदिनादारभ्यनिरतिचारसम्यकत्वपरिपालनार्थं तद्यतनामाश्रित्य 'अन्नउत्थिए व' त्ति जैनयूथाद् यदन्यद् यूथं–सङ्घान्तरं तीर्थान्तरमित्यर्थः तदस्ति येषां तेऽन्ययूथिकाः–चरकादिकुतीर्थिकाः तान्, अन्ययूथिकदैवतानि वा–हरिहरादीनि अन्ययूथिकपरिगृहीतानि वा चैत्यानि–अर्हत्प्रतिमालक्षणानि, यथा भौतपरिगृहीतानि वीरभद्रमहाकालादीनि 'वंदितुं वा' अभिवादनं कर्तुं 'नमस्कर्तुं वा' प्रणामपूर्वकं प्रशस्तध्वनिभिर्गुणोत्कीर्तनं कर्तुं तद्भक्तुं तां मिथ्यात्वस्थिरीकरणादिदोषप्रसङ्गादित्यभिप्रायः तथा पूर्वं–प्रथममनालप्तेन सता अन्यतीर्थिकैः तानेव 'आलपितुं वा' सकृत्सम्भाषितुं 'संलपितुं वा' पुनः पुनः संलापं कर्तुं, यतस्ते तप्ततरायोगोलकल्पाः खल्वासनादिक्रियायां नियुक्ता भवन्ति, तत्प्रत्ययश्च कर्मबन्धः स्यात्, तथाऽऽलापादेः सकाशात्परिचयेन तस्यैव तत्परिजनस्य वा मिथ्यात्वप्राप्तिरिति, प्रथमालप्तेन त्वसम्भ्रमं लोकापवादभयात् "कीदृशस्त्वम्" इत्यादि वाच्यमिति, तथा 'तेभ्यः' अन्ययूथिकेभ्योऽशनादि दातुं वा सकृत् अनुप्रदातुं वा पुनः पुनरित्यर्थः, अयं च निषेधो धर्मबुद्ध्यैव, करुणया तु दद्यादपि,

किं सर्वथा न कल्पत इत्याह–'नन्नत्थ रायाभिओगेणं' ति 'न' इति न कल्पत इति योऽइयं निषेधः सोऽन्यत्र राजाभियोगात्, तृतीयायाः पञ्चम्यर्थत्वाद् राजाभियोगं वर्जयित्वेत्यर्थः, राजाभियोगास्तु–राजपरतन्त्रता, गणः–समुदायस्तदभियोगो–पारवश्यता गणाभियोगस्तस्मात्, बलाभियोगो नाम–राजगणव्यतिरिक्तस्य बलवतः पारतन्त्रयं, देवताभियोगो–देवपरतन्त्रता, गुरुनिग्रहो–मातापितृपारवश्यं गुरुणां वा–चैत्यासाधूनां निग्रहःप्रत्यनीककृतोपद्रवो गुरुनिग्रहः तत्रोपस्थिते तद्रक्षार्थमन्ययूथिकादिभ्यो दददपि नातिक्रामनितसम्यकत्वमिति, 'वित्तिकन्तारेणं' ति वृत्तिःजीविका तस्याः कान्तारम्–अरण्यं तदिव कान्तारं क्षेत्रं कालो वा वृत्तिकान्तारं, निर्वाहाभाव इत्यर्थः, तस्मादन्यत्र निषेधो दानप्रणामादेरिति प्रकृतमिति, 'पडिग्गहं' ति पात्रं 'पीढं' ति पट्टादिकं 'फलगं' ति अवष्टम्भादिकं फलकं 'भेसज्जं' ति पथ्यं 'अट्ठाइं' ति उत्तरभूतानर्थानाददाति ॥

मू. (११) *तए णं सा सिवानंदा भारिया आनंदेणं समणोवासएणं एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठा कोडुम्बियपुरिसे सद्दावेइ २ त्ता एवं वयासी–खिप्पामेव लहुकरण जाव पज्जुवासइ, तए णं समणे भगवं महावीरे सिवानंदाए तीसे य महइ० जाव धम्मं कहेइ,*

तए णं सा सिवानंदा समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं निसम्म हट्ठ जाव गिहिधम्मं पडिवज्जइ २ त्ता तमेव धम्मियं जाणप्पवरं दुरुहइ २ त्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया ॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वृ. 'लहुकरण'इत्यत्र यावत्करणात् 'लहुकरणजुत्तजोइयमित्यादिर्यानवर्णको व्याख्यास्यमान- सप्तमाध्ययनादवसेयः ॥

मू. (१२) *भंते त्ति भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ २ त्ता एवं वयासी–पहू णं भन्ते! आणंदे समणोवासए देवाणुप्पियाणं अंतिए मुण्डे जाव पव्वइत्तए?, नो तिणट्ठे समट्ठे, गोयमा! आनंदे णं समणोवासए बहूइं वासाइं समणोवासगपरियागं पाउणिहिइ २ त्ता जाव सोहम्मे कप्पे अरुणे विमाणे देवत्ताए उववज्जिहिइ।*

तत्थ णं अत्थेगइयाणं देवाणं चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पन्नत्ता। तत्थ णं आनंदस्सऽवि समणोवासगस्स चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पन्नत्ता॥

तए णं समणे भगवं! महावीरे अन्नया कयाइ बहिया जाव विरहइ।

वृ. 'महावीरस्स अंतियं'ति अनते भवा आन्तिकी महावीरसमीपाभ्युपगतेत्यर्थः।

मू. (१३) *तए णं से आनंदे समणोवासए जाव अभिगयजीवाजीवे जाव पडिलाभेमाणे विहरइ। तए णं सा सिवानंदा भारिया समणोवासिया जाया जाव पडिलाभेमाणी विहरइ।*

मू. (१४) *तए णं तस्स आनंदस्स समणोवासगस्स उच्चावएहिं सीलव्वयगुणवेरमण-पच्चक्खाणपोसहोववासेहिं अप्पाणं भावेमाणस्स चोद्दस संवच्छराइं विकंताइं, पन्नरसमस्स संवच्छरस्स अंतरा वट्टमाणस्स अन्नया कयाइ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि धम्मजागरियं जागरमाणस्स इमेयारूवे अज्झत्थिए चिन्तिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था*

एवं खलु अहं वाणियगामे नयरे बहूणं राईसर जाव सयस्सवि य णं कुडुम्बस्स जाव आधारे, तं एएणं विक्खेवेणं अहं नो संचाएमि समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियं धम्मपन्नत्तिं उवसम्पज्जित्ता णं विहरित्तए।

तं सेयं खलु ममं कल्लं जाव जलन्ते विउलं असनं जहा पूरणो जाव जेट्ठपुत्तं कुडुम्बे ठवेत्ता तं मित्तं जाव जेट्ठपुत्तं च आपुच्छित्ता कोल्लाए सन्निवेसे नायकुलंसि पोसहसालं पडिलेहित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियं धम्मपन्नत्तिं उवसम्पज्जित्ता णं विहरित्तए।

एवं संपेभेइ २ त्ता कल्लं विउलं तहेव जिमियभुत्तुत्तरागए तं मित्त जाव विउलेणं पुप्फ ५ सक्कारेइ सम्माहेइ २ त्ता तस्सेव मित्त जाव पुरओ जेट्ठपुत्तं सद्दावेइ २ त्ता एवं वयासी–एवं खलु पुत्ता! अहं वाणियगामे बहूणं राईसर जहा चिन्तियं जाव विहरित्तए, तं सेयं खलु मम इदानिं तुमं सयस्स कुडुम्बस्स आलम्बणं ४ ठवेत्ता जाव विहरित्तए॥

तए णं जेट्ठपुत्ते आनंदस्स समणोवासगस्स तहत्ति अयमट्ठं विनएणं पडिसुणेइ॥ तए णं से आनंदे समणोवासए तस्सेव मित्त जाव पुरओ जेट्ठपुत्तं कुडुम्बे ठवेइ २ त्ता एवं वयासी–मा णं देवाणुप्पिया! तुब्भे अज्जप्पभिइं केइ मम बहूसु कज्जेसु जाव आपुच्छउ वा पडिपुच्छउ वा ममं अट्ठाए असनं वा ४ उवक्खडेउ वा उवकरेउ वा॥

तए णं से आनंदे समणोवासए जेट्ठपुत्तं मित्तनाइं आपुच्छइ २ त्ता सयाओ गिहाओ पडिनिक्खमइ २ त्ता वाणियगामं नयरं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ २ त्ता जेणेव कोल्लाए सन्निवेसे जेणेव नायकुले जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ २ त्ता पोसहसालं पमज्जइ २ त्ता उच्चारपासव-णभूमिं पडिलेहेइ २ त्ता दब्भसंथारयं संथरइ, दब्भसंथारयं दुरूहइ २ त्ता पोसहसालाए पोसहिए

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

दब्भसंथारोवगए स० भ० म० अंतिंयं धम्मपन्नत्ति उवसम्पज्जित्ताणं विहरइ ।

वृ. तां 'धम्मपन्नत्तिं'ति धर्मप्रज्ञापनामुपसम्पद्यअङ्गीकृत्यानुष्ठानद्वारतः 'जहा पूरणो'त्ति भगवत्यभिहितो बालतपस्वी स यथा स्वस्थाने पुत्रादिस्थापनमकरोत् तथाऽयं कृतवानित्यर्थः ।

एवं चासौ कृतवान् 'विउलं असनपानखाइमसाइमं उवक्खडावित्ता मित्तनाइनियगसम्बन्धिपरिजणं आमन्तेत्ता तं मित्तनाइनियगसम्बन्धिपरिजणं विउलेणं ४ वत्थगन्धमल्लालङ्कारेण य सक्कारेत्ता सम्माणेत्ता तस्सेव मित्तनाइनियगसम्बन्धिपरिजणस्स पुरओ जेट्ठपुत्तं कुडुम्बे ठावेइ ठावित्त'त्ति 'नायकुलंसि'त्ति स्वजनगृहे ।। 'उवक्खडेउ'ति उपस्करोतु-राध्यतु, 'उववरेउ'त्ति उपकरोतु, सिद्धं सद् द्रव्यान्तरैः कृतोपकारम्-आहितगुणान्तरं विदधातु

मू. *(१५) तए णं से आनंदे समणोवासए उवासगपडिमाओ उवसम्पज्जित्ता णं विहरइ,*

पढमं उवासगपडिमं अहासुत्तं अहाकप्पं अहामग्गं अहातच्चं सम्मं काएणं फासेइ पालेइ सोहेइ तीरेइ कित्तेइ आराहेइ ।।

तए णं से आनंदे समणोवासए दोच्चं उवासगपडिमं, एवं तच्चं चउत्थं पंचमं छट्ठं सत्तमं अट्ठमं नवमं दसमं एक्कारसमं जाव आराहेइ ।।

वृ. 'पढमं'ति एकादशानामाद्यामुपासकप्रतिमां-श्रावकोचिताभिग्रहविशेषरूपामुपसम्पद्य विहरति, तस्याश्चेदं स्वरूपम्-

।। १ ।। 'सङ्कादिसल्लविरहियसम्मद्दसंणजुओ उ जो जन्तू ।
सेसगुणविप्पमुक्को एसा खलु होइ पढमा उ ।।'

सम्यग्दर्शनप्रतिपत्तिश्च तस्य पूर्वमप्यासीत्, केवलमिह शङ्कादिदोषराजाभियोगाद्यपवादवर्जितत्वेन तथाविधसम्यग्दर्शनाचारविशेषपालनाभ्युपगमेन च प्रतिमात्वं सम्भाव्यते, कथमन्यथाऽसावेकमासं प्रथमायाः प्रतिमायाः पालनेन द्वौ मासौ द्वितीयायाः पालनेन एवं यावदेकादशमासानेकादश्यः पालनेन पञ्च सार्धानि वर्षाणि पूरितवानित्यर्थतो वक्ष्यतीति, न चायमर्थो दशाश्रुतस्कन्धादावुपलभ्यते, श्रद्धामात्ररूपायास्तत्र तस्याः प्रतिपादनात्,

'अहासुत्तं'ति सूत्रानतिक्रमेण 'यथाकल्पं' प्रतिमाचारानतिक्रमेण 'यथामार्गं' क्षायोपशमिकभावानतिक्रमेण 'अहातच्चं'ति यथातत्त्वं दर्शनप्रतिमेतिशब्दस्यान्वर्थानतिक्रमेण,

'फासेइ'त्ति स्पृशति प्रतिपत्तिकाले विधिना प्रतिपत्तेः 'पालेइ'त्ति सततोपयोगप्रतिजागरणेन रक्षति 'सोहेइ'त्ति शोभयति गुरुपूजापुरस्सरपारणकरणेन शोधयति वा निरतिचारतया 'तीरेइ'त्ति पूर्णेऽपि कालावधावनुबन्धात्यागात् 'कीर्तयति' तत्समाप्तौ इदमिदं चेहादिमध्यावसानेषु कर्त्तव्यं तच्च मया कृतमिति कीर्तनात् 'आराधयति' एभिरेव प्रकारैः सम्पूर्णनिष्ठां नयतीति ।।

'दोच्चं'ति द्वितीयां व्रतप्रतिमाम् । इदं चास्याः स्वपरूपम्-

।। १ ।। 'दंसणपडिमाजुत्तो पालेन्तोऽणुव्वए निरइयारे ।
अनुकम्पाइगुणजुओ जीवो इह होइ वयपडिमा ।।'

-'तच्चं'ति तृतीयां सामायिकप्रतिमाम्, तत्स्वरूपमिदम्-

।। १ ।। 'वरदंसणवयजुत्तो सामइयं कुणि जो तिसञ्झासु ।
उक्कोसेण तिमासं एसा सामाइयप्पडिमा ।।'

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

–'चउत्थं' ति चतुर्थीं पोषधप्रतिमाम्, एवंरूपाम्–

॥ १ ॥ 'पुव्वोदियपडिमजुओ पालइ जो पोसहं तु सम्पुण्णं ।
अट्ठमिचउद्दसाइसु चउरो मासे चउत्थी सा ॥'

'पञ्चमं' ति पञ्चमीं प्रतिमाप्रतिमां, कायोत्सर्गप्रतिमामित्यर्थः, स्वूरपं चास्याः–

॥ १ ॥ 'सम्ममणुव्वयगुणवयसिक्खावयवं थिरो य नाणी य ।
अट्ठामिचउद्दसीसुं पडिमं ठाएगराइयं ॥

॥ २ ॥ असिणाण वियडभोई मउलिकडो दिवसबम्भचारी य ।
राइं परिमाणकडो पडिमावज्जेसु दियहेसु ॥

॥ ३ ॥ झायइ परिमाए ठिओ तिल्लोयपुज्जे जिणे जियकसाए ।
नियदोसपच्चणीयं अन्नं वा पंच जा मासा ॥'

–'छट्ठिं' ति षष्ठीं अब्रह्मवर्जनप्रतिमाम्, एतत्स्वरूपं चैवम्–

॥ १ ॥ 'पुव्वोदियगुणजुत्तो विसेसओ विजियमोहणिज्जो य ।
वज्जइ अबम्भमेगन्तओ य राइं पि थिरचित्तो ॥

॥ २ ॥ सिङ्गारकहाविरओ इत्थीए समं रहम्मि नो ठाइ ।
चयइ य अइप्पसङ्गं तहा विभूसं च उक्कोसं ॥

॥ ३ ॥ एवं जा छम्मासा एसोऽहिगओ उ इयरहा दिट्ठं ।
जावज्जीवंपि इमं वज्जइ एयम्मि लोगम्मि ॥'

–स'त्तमिं' ति सप्तमीं सचित्ताहारवर्जनप्रतिमामित्यर्थः, इयं चैवम्–

॥ १ ॥ 'सच्चित्तं आहारं वज्जइ असणाइयं निरवसेसं ।
सेसवयसमाउत्तो जा मासा सत्त विहिपुव्वं ॥'

'अट्ठमिं' ति अष्टमीं स्वयमारम्भवर्जनप्रतिमां, तद्रूपमिदम्–

॥ १ ॥ 'वज्जइ सयमारम्भं सावज्जं कारवेइ पेसेहिं ।
वित्तिनिमित्तं पुव्वयगुणजुत्तो अट्ठ जा मासा ॥'

–'नवमिं' ति नवमीं भृतकप्रेष्यारम्भवर्जनप्रतिमाम्, सा चेयम्–

पेसेहि आरम्भं सावज्जं कारवेइ नो गुरुयं ।
पुवो इयगुणजुत्तो नव मासा जाव विहिणा उ ॥

–'दसमिं' ति दशमीं उद्दिष्टभक्तवर्जनप्रतिमां, सा चैवम्–

॥ १ ॥ 'उद्दिट्ठकडं भत्तंपि वज्जए किमुय सेसमारम्भं ।
सो होइ उ सुरमुण्डो सिहलिं वा धारए कोइ ॥

॥ २ ॥ दव्वं पुट्ठो जाणं जाणे इह वयइ नो य नो वेति ।
पुव्वोदियगुणजुत्तो दस मासा कालमाणेणं ॥'

–'एक्कारसमिं' ति एकादशीं श्रमणभूतप्रतिमां, तत्स्वरूपं चैतत्–

॥ १ ॥ 'खुरमुण्डो लोएण व रयहरणं ओग्गहं च घेत्तूणं ।
समणब्भूओ विहरइ धम्मं काएण फासेन्तो ॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

॥२॥ एवं उक्कोसेणं एक्कारस मास जाव विहरेइ।
एक्काहाइपरेणं एवं सव्वत्थ पाएणं ॥' इति

मू. (१६) *तए णं से आनंदे समणोवासए इमेणं एयारूवेणं उरालेणं विउलेणं पयत्तेणं पग्गहियेणं तवोकम्मेणं सुक्के जाव किसे धमणिसंतए जाए॥ तए णं तस्स आनंदस्स समणोवासगस्स अन्नया कयाइ पुव्वरत्ता जाव धम्मजागरियं जागरमाणस्स अयं अज्झत्थिए ५*

एवं खलु अहं इमेणं जाव धमणिसंतए जाए, तं अत्थि ता मे उट्ठाणे कम्मे बले वीरिए पुरिसक्कारपरक्कमे सद्धाधिइसंवेगे, तं जाव ता मे अत्थि उट्ठाणे सद्धाधिइसंवेगे जाव य मे धम्मायरिए धम्मोवएसए समणे भगवं महावीरे जिने सुहत्थी विहरइ ताव ता मे सेयं कल्लं जाव जलन्ते अपच्छिममारणन्तियसंलेहणाझूसणाझूसियस्स भत्तपानपडियाइक्खियस्स कालं अणवकंखमाणस्स विहरित्तए, एवं सम्पेहेइ २ त्ता कल्लं पाउ जाव अपच्छिममारणंतिय जाव कालं अनवकखंमाणे विहरइ॥

तए णं तस्स आनंदस्स समणोवासगस्स अन्नया कयाइ सुभेणं अज्झवसाणेणं सुभेणं परिणामेणं लेसाहिं विसुज्झमाणीहिं तदावरणिज्जाणं कम्माणं खओवसणेणं ओहिनाणे समुप्पन्ने, पुरत्थिमेणं लवणसमुद्दे पंचजोयणसइयं खेत्तं जाणइ पासइ, ।

एवं दक्खिणेणं पच्चत्थिमेण य, उत्तरेणं जाव चुल्लहिमवन्तं वासधरपव्वयं जाणइ पासइ, उड्ढं जाव सोहम्मं कप्पं जाणइ पासइ, अहे जाव इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए लोलुयच्चुयं नरयं चउरासीइवाससहस्साट्ठिइयं जाणइ पासइ।

मू. (१७) *तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे समोसरिए, परिसा निग्गया, जाव पडिगया,*

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी इंदभूई नामं अनगारे गोयमगोत्तेणं सत्तुस्सेहे समचउरंससंठाणसंठिए वज्जरिसहनारायसङ्घयणे कणगपुलगनिधसपम्हगोरे उग्गतवे दित्ततवे तत्ततवे घोरतवे महातवे उराले घोरगुणे घोरतवस्सी घोरबंभचेरवासी उच्छूढरीरे संखित्तविउलतेउलेसे छट्ठं छट्ठेणं अनिक्खित्तेणं तवोकम्मेणं संजमेणंतवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ।

तए णं से भगवं गोयमे छट्ठक्खमणपारणगंसि पढमाए पोरिसीए सज्झायं करेइ बिइयाए पोरिसीए झाणं झायइ, तइयाए पोरिसीए अतुरियं अचवलं असंभंते मुहपत्तिं पडिलेहेइ २ त्ता भायणवत्थाइं पडिलेइ २ त्ता भायणवत्थाइं पमज्जइ २ त्ता भायणाइं उग्गाहेइ २ त्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ २ त्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ २ त्ता एवं वयासी–

इच्छामि णं भंते ! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए छट्ठक्खमणपारणगंसि वाणियगामे नयरे उच्चनीयमज्झिमाइं कुलाइं घरसमुदाणस्स भिक्खायरियाए अडित्तए, अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा पडिबंधं करेह। तए णं गोयमे समणेणं भगवया महावीरेण अब्भणुण्णाए समाणे सम० भग० महावीरस्स अंतियाओ दूइपलासाओ चेइयाओ पडिनिक्खमइ २ त्ता अतुरियमचवलमसंभंते जुगंतरपरिलोयणाए दिट्ठीए पुरओ ईरियं सोहेमाणे जेणेव वाणियगामे नयरे तेणेव उवागच्छइ २ त्ता वाणिय० उच्चनीयमज्झिमाइं कुलाइं घरसमुदाणस्स भिक्खायरियाए अडइ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तए णं से भगवं गोयमे वाणीयगामे नयरे जहा पन्नतीए तहा जाव भिक्खायरियाए अडमाणे अहापज्जत्तं भत्तपाणं सम्मं पडिग्गाहेइ २ त्ता वाणियगामाओ पडिनिग्गच्छइ २ त्ता कोल्लायस्स सन्निवेसस्स अदूरसामन्तेणं वीईवयमाणे बहुजणसद्दं निसामेइ, बहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ ४– एवं खलु देवाणुप्पिया! समणस्स भगवओ महावीरस्स अन्तेवासी आनंदे नामं समणोवासए पोसहसालाए अपच्छिम जाव अनवकङ्खमाणे विहरइ।

तए णं तस्स गोयमस्स बहुजणस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म अयमेयारूवे अज्झत्थिए ४–तं गच्छामि णं आनंदं समणोवासयं पासामि, एवं संपेहेइ २त्ता जेणेवे कोल्लाए सन्निवेसे जेणेव आनंदे समणोवासए जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ, तए णं से आनंदे समणोवासए भगवं गोयमं एज्जमाणं पासइ २त्ता हट्ठ हियए, भगवं गोयमं वंदइ नमंसइ २त्ता एवं वयासी –

एवं खलु भंते! अहं इमेणं उरालेणं जाव धमणिसन्नए जाए, न संचाएभि देवाणुप्पियस्स अंतियं पाउब्भवित्ता णं तिक्खुत्तो मुद्धाणेणं पाए अभिवंदित्तए, तुब्भे णं भंते! इच्छाकारेणं अनभिओएणं इओ चेव एह, जा णं देवाणुप्पियाणं तिक्खुत्तो मुद्धाणेणं पाएसु वंदामि नमंसामि तए णं से भगवं गोयमे जेणेव आनंदे समणोवासए तेणेव उवागच्छइ।

वृ. 'उरालेण'मित्यादिवर्णको मेघकुमारतोवर्णक इव व्याख्येयः, यावदनवकांक्षन् विहरतीति।

मू. (१८) तए णं से आनंदे समणोवासए भगवओ गोयमस्स तिक्खुत्तो मुद्धाणेणं पाएसु वंदइ नमंसइ २त्ता एवं वयासी–अत्थि णं भंते! गिहणो गिहिमज्झावसन्तस्स ओहिनाणे समुप्पज्जइ?, हन्ता अत्थि।

जइ णं भंते! गिहिणो जाव समुप्पज्जइ, एवं खलु भंते! ममवि गिहिणो गिहिमज्झावसंतस्स ओहिनाणे समुप्पन्ने–पुरत्थिमेणं लवणसमुद्दे पञ्च जोयणसयाइं जाव लोलुयच्चुयं नरयं जाणामि पासामि। तए णं से भगवं गोयमे आनंदं समणोवासयं एवं वयासी–अत्थि णं आनंदा! गिहिणो जाव समुप्पज्जइ, नो चेव णं एमहालए, तं णं तुमं आनंदा! एयस्स ठाणस्स आलोएहि जाव तवोकम्मं पडिवज्जाहि।

तए णं से आनंदे समणोवासए भगवं गोयमं एवं वयासी–अत्थि णं भंते! जिनवयणे संताणं तच्चाणं तहियाणं सब्भूयाणं भावाणं आलोइज्जइ जाव पडिवज्जिज्जइ?, नो इणट्ठे समट्ठे, जइ णं भन्ते! जिनवयणे सन्ताणं जाव भावाणं नो आलोइज्जइ जाव तवोकम्मं नो पडिवज्जिज्जइ तं णं भंते! तुब्भे चेव एयस्स ठाणस्स आलोएह जाव पडिवज्जह।

तए णं से भगवं गोयमे आनंदेणं समणोवासएणं एवं वुत्ते समाणे संकिए कंखिए विइगिच्छासमावन्ने आनंदस्स अन्तियाओ पडिनिक्खमइ २त्ता जेणेव दूइपलासे चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ २त्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामन्ते गमणागमणाए पडिक्कमइ २ त्ता एसणमणेसणं आलोएइ २ त्ता भत्तपाणं पडिदंसेइ २ त्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ नंसइ २ त्ता एवं वयासी–

एवं खलु भंते! अहं तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए तं चेव सव्वं कहेइ जाव तए णं अहं संकिए ३ आनंदस्स समणोवासगस्स अन्तियाओ पडिनिक्खमामि २ त्ता जेणेव इहं तेणेव हव्वमागए, तं

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

णं भंते ! किं आनंदेणं समणोवासएणं तस्स ठाणस्स आलोएयव्वं जाव पडिवज्जेयव्वं उदाहु- मए ?, गोयमा इ समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी—गोयमा ! तुमं चेव णं तस्स ठाणस्स आलोएहि जाव पडिवज्जाहि, आनंदं च समणोवासायं एयमट्ठं खामेहि ।

तए णं से भगवं गोयमे समणस्स भगवओ महावीरस्स तहत्ति एयमट्ठं विनएणं पडिसुणेइ २ त्ता तस्स ठाणस्स आलोएइ जाव पडिवज्जइ, आनंदं च समणोवासयं एयमट्ठं खामेइ । तए णं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइ बहिया जणवयविहारं विहरइ

वृ. 'गिहमज्झावसन्तस्स'त्ति गृहमध्यावसतः, गेहे वर्त्तमानस्येत्यर्थः ।। 'सन्ताण' मित्यादय एकार्थाः शब्दाः ।। 'गोयमा इ'त्ति हे गौतम ! इत्येवमामन्त्र्येति ।।

मू. (१९) *तए णं से आनंदे समणोवासए बहूहिं सीलव्वएहिं जाव अप्पाणं भावेत्ता वीसं वासाइं समणोवासगपरियागं पाउणित्ता एक्कारस य उवासगपडिमाओ सम्मं काएणं फासित्ता मासियाए संलेहणाए अत्ताणं झूसित्ता सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदेत्ता आलोइयपडिकंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे कप्पे सोहम्मवडिंसगस्स महाविमाणस्स उत्तरपुरच्छिमेणं अरुणे विमाणे देवत्ताए उववन्ने ।*

तत्थ णं अत्थेगइयाणं देवाणं चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पन्नत्ता, तत्थ णं आनंदस्सवि देवस्स चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पन्नत्ता ।

आनंदे भंते ! देवे ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं ३ अनंतरं चयं चइत्ता कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ ?, गोयमा ! महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ । निक्खेवो

वृ. निक्खेवओ'त्ति निगमनं, यथा "एवं खलु जम्बू ! समणेणं जाव उवासगदसाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्तेति बेमि" ।।

अध्ययनं – १ – समाप्तम्

मुनि दीपरत्नसागरेण संशोधिता सम्पादीता उपासकदशाङ्ग सूत्रे प्रथम अध्ययनस्य अभयदेवसूरि विरचिता टीका परिसमाप्ता

अध्ययनं – २ – कामदेवः

मू. (२०) *जइ णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं सत्तमस्स अंगस्स उवासगदसाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते दोच्चस्स णं भन्ते ! अज्झयणस्स के अट्ठे पन्नत्ते ?, एवं खलु जंबू ! तणं कालेणं तेणं समएणं चंपा नामं नयरी होत्था, पुन्नभद्दे चेइए, जियसत्तू राया, कामदेवे गाहावई, भद्दा भारिया, छ हिरण्णकोडीओ निहाणपउत्ताओ, छ वुड्ढिपउत्ताओ, छ पवित्थरपउत्ताओ, छ वया दसगोसाहस्सिएणं वएणं । समोसरणं ।*

जहा आनंदो तहा निग्गओ, तहेव सावयधम्मं पडिवज्जइ, सा चेव वत्तव्वया जाव जेट्ठपुत्तं मित्तनाइं आपुच्छित्ता जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ २ त्ता जहा आनंदो जाव समणस्स भगवओ मावीरस्स अंतियं धम्मपन्नत्ति उवसम्पज्जित्ता णं विहरइ ।

मू. (२१) *तए णं तस्स कामदेवस्स समणोवासगस्स पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि एगे देवे मायी मिच्छद्दिट्ठी अंतियं पाउब्भूए,*

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तए णं से देवे एगं महं पिसायरूवं विउव्वइ, तस्स णं देवस्स पिसायरूवस्स इमे एयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते--सीसं से गोकिलञ्जसंठाणसंठियं सालिभसेल्लसरिसा से केसा कविलतेएणं दिप्पमाणा महल्लउट्टियाकभल्लसंठाणसंठियं निडालं मुगुंसपुंछं व तस्स भुमगाओ फुग्गफुग्गाओ विगयबीभच्छदंसणाओ सीसघडिविणिग्गयाइं अच्छीणि विगयबीभच्छदंसणाइं कण्णा जह सुप्पकत्तरं चेव विगयबीभच्छदंसणिज्ञा, उरब्भपुडसन्निभा से नासा, झुसिरा जमलचुल्लिसंठाणसंठिया दोऽवि तस्स नासापुडया, घोटयपुंछं व तस्स मंसूइं कविलकविलाइं विगयबीभच्छदंसणाइं,

उट्ठा उट्टस्स चेव लम्बा, फालसरिसा से दन्ता, जिब्भा जहा सुप्पकत्तरं चेव विगयबीभच्छंदसा-णिज्ञा, हलकुद्दालसंठिया से हणुया, गल्लकडिल्लं च तस्स खड्डं फुट्टं कविलं फरुसं महल्लं, मुइङ्गाकारोवमे से खन्धे, पुरवरकवाडोवमे से वच्छे, कोट्ठियासंठाणसंठिया दोऽवि तस्स बाहा, निसापाहाणसंठा-णसंठिया दोऽवि तस्स अग्गहत्था, निसालोढसंठाणसंठियाओ हत्थेसु अङ्गुलीओ, सिप्पिपुडगसंठिया से नक्खा, ण्हावियपसेवओ व्व उरंसि लम्बन्ति दोऽवि तस्स थणया, पोट्टं अयकोट्ठओ व्व वट्टं,

पाणकलन्दसरिसा से नही, सिक्कगसंठाणसंठिया से नेत्ते, किण्णपुडसंठाणसंठिया दोवि तस्स वसणा, जमलकोट्ठियासंठाणसंठिया दोऽवि तस्स ऊरू, अज्जुणगुट्टं व तस्स जाणूइं कुडिल-कुडिलाइं विगयबीभच्छदंसणाइं, जङ्घाओ कक्खडीओ लोमेहिं उवचियाओ, अहरीलोढ-संठाणसंठिया दोऽवि तस्स पाया,

–अहरीलोढसंठाणसंठियाओ पाएसु अङ्गुलीओ, सिप्पिपुडसंठिया से नक्खा लडहम-डहजाणुए विगयभग्गभुग्गभुमए अवदालियवयणविवरनिल्लालियग्गजीहे सरडकयमालियाए उन्दुरमालापरि- रणद्धसुकयचिंधे नउलकयकन्नपूरे सप्पकयवेगच्छे अप्फोडन्ते अभिगज्जन्ते भीममुक्कट्टट्टहासे नानाविहपंचवण्णेहिं लोमेहिं उवचिए एगं महं नीलुप्पलगवलगुलियअय- सिकुसुम-प्पगासं असिं खुरधारं गहाय जेणेव पोसहसाला जेणेव कामदेवे समणोवासए तेणेव उवागच्छइ २ त्ता आसुरत्ते रुट्टे कुविए चंडिक्किए मिसिमिसियमाणे कामदेवं समणोवासयं एवं वयासी–

हं भो कामदेवा ! समणोवासया अप्पत्थियपत्थिया दुरन्तपन्तलक्खणा हीणपुण्ण-चाउद्दसिया हिरिसिरिधिइकित्तिपरिवज्जिया ! धम्मकामया पुण्णकामया सग्गकामया मोक्खकामया धम्मकंखिया पुण्णकंखिया सग्गक्खिया मोक्खकंखिया धम्मपिवासिया पुण्णपिवासिया सग्गपिवासिया मोक्खपिवासिया ।

–नो खलु पकप्पइ तव देवाणुप्पिया ! जं सीलाइं वयाइं वेरमणाइं पच्चक्खाणाइं पोसहोववसाइं चालित्तए वा खोभित्तए वा खंडित्तए वा भंजित्तए वा उज्झितए वा परिचइत्ताए वा, तं जइ णं तुमं अज्ज सीलाइं जाव पोसहोववासाइं न छड्डेसि न भंजे सि तो ते अहं अज्ज इमेणं नीलुप्पल जाव असिणा खंडाखंडिं करेमि, जहा णं तुमं देवाणुप्पिया ! अट्टदुहट्टवसट्टे अकाले चेव जीवियाओ ववरोविज्जसि, तए णं से कामदेवे समणोवासए तेणं देवेणं पिसायरूवेणं एवं वुत्ते समाणे अभीए अतत्थे अणुव्विग्गे अक्खुभिए अचलिए असम्भन्ते तुसिणीए धम्मज्झाणोवगए विहरइ ।

वृ. अथ द्वितीये किमपि लिख्यते पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि त्ति पूर्वरात्रश्चासावपररात्रश्चेति पूर्वरात्रापररात्रः, स एव कालसमयः– कालविशेषः ॥ तत्र 'इमेयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते' त्ति वर्णकव्यासो–वर्णकविस्तरः, सीसंति–शिरः 'से' तस्य 'गोकिलञ्ज' त्ति गवां चरणार्थं यद्वंशदलमयं

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

महद्भाजनं तद्गोकिलञ्जं यदुच्यते तस्याधोमुखीकृतस्य यत्संस्थानं तेन संस्थितं, तदाकारमित्यर्थः, पुस्ताकान्तरे विशेषणान्तरमुपलभ्यते 'विगयकप्पयरनिभं'ति विकृतो योऽलञ्जरादीनां कल्प एव कल्पकः– खण्डं कर्परमिति तात्पर्यं, तन्निभं तत्सदृशमिति, क्वचित्तु 'वियडकोप्परनिभं' ति दृश्यते, तच्चोपदेशगम्यं, 'सालिभसेल्लसरिसा' व्रीहिकणिशशूकसमाः,

'से' तस्या 'केसा' वालाः, एतदेव व्यनक्ति–'कविलतेएणं दिप्पमाणा' पिङ्गलदीप्तया रोचमानाः 'उट्टियाकभल्लसंठाणसंठियं' उष्ट्रिका–मृण्मयो महाभाजनविशेषस्तस्याः कभल्लं–कपालं तस्य यत्संस्थानं तत्संस्थितं, 'निडालं' ति ललाटं, पाठान्तरे 'महल्लउट्टियाकभल्लसरिसोवमे' महोष्ट्रिकायाकभल्लसदृशमित्येवमुल्लेखेनोपमा–उपमानवाक्यं यत्र तत्तथा, 'मुगुंसपुंछं व' भुजपरिसर्पविशिषो मुगुंसा सा च खाडहिल्लत्ति सम्भाव्यते, तत्पुच्छवत्, 'तस्ये'ति पिशाचरूपस्य 'भुमगाओ'त्ति भ्रुवौ, प्रस्तुतोपमार्थमेव व्यनक्ति–

'फुग्गफुग्गाओ' त्ति परस्परासम्बद्धरोमिके विकीर्णविकीर्णरोमिके इत्यर्थः, पुस्तकान्तरे तु 'जडिलकुडिलाओ'त्ति प्रतीतं 'विगयबीभच्छदंसणाओ' त्ति विकृतं बीभत्सं च दर्शनं–रूपं ययोस्ते तथा, 'सीसघडिविणिग्गयाणि' शीर्षमिव घटी तदाकारत्वात् शीर्षघटी तस्या विनिर्गते इव विनिर्गते शिरोघटीमतिक्रम्य व्यवस्तितत्वात् 'अक्षिणी' लोचने, विकृतबीभत्सदर्शने प्रतीतं, कर्णौ–श्रवणौ यथा शूर्पकर्त्तरमेव–शूर्पखण्डमेव नान्यथाकारौ, टप्पराकारावित्यर्थः, विकृतेत्यादि तथैव 'उरब्भ-पुडसन्निभा' उरभ्रः–ऊरणस्तस्य पुटं–नासापुटं तत्सन्निभा–तत्सदृशी नासा–नासिका, पाठान्तरेण– 'हुरब्भपुडसंठाण संठिया' तत्र हुरब्भा–वाद्यविशेषस्तस्याः पुटं–पुष्करं तत्संस्थान-संस्थिता, अतिचिपिटत्वेन तदाकृतिः 'झुसिर' त्ति महारन्ध्रा 'जमलचुल्लीसंठाणसंठिया' यमलयोः– समस्थितद्वयरूपयोः चुपल्लयोर्यत्संस्थानं तत्संस्थिते द्वे अपि तस्य नासापुटे–नासिकाविवरे,

वाचनान्तरे 'महल्लकुब्बसंठिया दोऽवि से कवोला' तत्र क्षीणमांसत्वादुन्नतास्थित्वाच्च 'कुब्बं'ति निम्नं क्षाममित्यर्थः, तत्संस्थितौ द्वावपि 'से' तस्य 'कपोलौ' गण्डौ तता 'घोडय'त्ति घोटकपुच्छवद्–अश्ववालधिवत्तस्य–पिशाचरूपस्य 'श्मश्रूणि' कूर्चकेशाः, तथा 'कपिलका-पिलानि' अतिकडाराणि, विकृतानीत्यादि तथैव, पाठान्तरेण घोडयपुंछं व तस्स कविलफरुसाओ उद्धलोमाओ दाढियाओ' तत्र परुषे–कर्कशस्पर्शे ऊर्ध्वरोमिके न तिर्यगवगते इत्यर्थः दंष्ट्रिके– उत्तरौष्ठरोमाणि, 'ओष्ठौ' दशनच्छदौउष्ट्रस्येव लम्बौ–प्रलम्बमानौ,

पाठान्तरेण 'उट्ठा से घोडगस्स जहा दोऽवि लम्बमाणा' तथा फाला–लोहमयकुशाः तत्सदृशा दीर्घत्वात् 'से' तस्य 'दन्ता' दशनाः, जिह्वा यथा शूर्पकर्त्तरमेव, नान्यथाकारा, विकृतेत्यादि तदेव, पाठान्तरे 'हिङ्गुलुयधाउकन्दरबिलं व तस्स वयणं' इति दृश्यते, तत्र हिङ्गुलुको–वर्णद्रव्यं तद्रूपो धातुर्यत्र तत् तथाविधं यत्कन्दरबिलं–गुहालक्षणं रन्ध्रं तदिव तस्य वदनं, 'हलकुद्दालं' हलस्योपरितनो भागः तत्संस्थिते–तदाकारे अतिवक्रदीर्घे 'से' तस्य 'हणुय' त्ति दंष्ट्राविशेषौ, 'गल्लकडिल्लं च तस्स' त्ति गल् एव–कपोल एव कडिल्लं–मण्डकादिपचनभाजनं गल्लकडिल्लं, चः समुच्चये, 'तस्य;' पिशाचरूपस्य 'खड्ड'त्ति गर्ताकारं, निम्नमध्यभागमित्यर्थः, 'फुट्टं' ति विदीर्णं, अनेनैव साधर्म्येण कडिल्लमित्युपमानं कृतं, 'कविलं' ति वर्णतः 'फरुसं' ति स्पर्शतः 'महल्लं' ति बहत्, तथा मृदङ्गा-कारेण– मर्दलाकृत्या उपमा यस्य स मृदङ्गाकारोपमः 'से' तस्य स्कन्धः–अंशदेशः,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

'पुरवरे' ति पुरवरकपाटोपमं 'से' तस्य वक्षः-स्थलं, विस्तीर्णत्वादिति, तथा 'कोष्ठिका' लोहादिधातुधमनार्थं मृत्तिकामयी कुशूलिका तस्या यत्संस्थानं तेन संस्थितौ तस्य द्वावपि बाहू-भुजौ, स्थूलावित्यर्थः, तथा 'निसापाहाणे' त्ति मुद्गादिदलनशिला तत्संस्थितौ पृथुलत्वस्थूलत्वा- भ्यां द्वावपि अग्रहस्तौ-भुजयोरग्रभूतौ, करावित्यर्थः, तथा 'निसालोढे' ति शिलापुत्रकः तत्संस्थानसंस्थिता हस्तयोरङ्गुल्यः, स्थूलत्वदीर्घत्वाभ्यां, तथा 'सिप्पिपुडं' ति शुक्तिसम्पुटस्यैकं दलं तत्संस्थान- संस्थितास्तस्य 'नक्ख' त्ति नखाः हस्ताङ्गुलिसम्बन्धिः, वाचनान्तरे तुइदमपरमधीयते- 'अडयालग- संठिओ उरो तस्सरोमगुविलो' त्ति अत्र अड्या लगत्ति-अट्टालकः प्राकारावयवः सम्भाव्यते, तत्साधर्म्यं चोरसः क्षामत्वादिनेति, तथा 'ण्हावियपसेवओव्व;' त्ति नापितप्रसेवक इव नखशोधक- क्षुरादिभाजनमिव 'उरसि' वक्षसि 'लम्बेते' प्रलम्बमानौ तिष्ठतः द्वावपि तस्य 'स्तनकौ' वक्षोजौ,

तथा 'पोट्टं' जठरं अयःकोष्ठकवत्-लोहकुशूलवद्वत्तं-वर्तुलं, तथा पानं-धान्यरसंस्कृतं जलं येन कुविन्दाश्चीवराणि पाययन्ति तस्य कलन्दं-कुण्ड पानकलन्दं तत्सदशी गम्भीरतया 'से' तस्य नाभिः-जठरमध्यावयवः, वाचनान्तरेऽधीतं 'भग्गकडी विगयवंकपट्ठी असरिसा दोवि तस्स फिसगा' तत्र भग्नकटिर्विकृतवक्रपृष्ठः फिसकौ-पुत्तौ, तथा 'शिक्ककं' दध्यादिभाजनानां दोरकमयमाकाशेऽवलम्बनं लोकप्रसिद्धं तत्संस्थानसंस्थितं 'से' तस्य नेत्रं-मथिदण्डाकर्षणरज्जुः तद्वद्दीर्घतया तन्नेत्रं शेफ उच्यते, तथा 'किण्णपुडसंठाणसंठिय' त्ति सुरागोणरूपतण्डुलकिण्व- भृतगोणीपुटद्वयसंस्थानसंस्थितावििति सम्भाव्यते, द्वापि तस्य वृषणौ-पोत्रकौ, तथा 'जमलकोट्ठिय' त्ति समतया व्यवस्तापितकुशूलिकाद्वयसंस्थानसंस्थितौ द्वावपि तस्य ऊरू-जङ्घे, तथा 'अज्जुणगुट्ठं' वत्ति अर्जुनः-तृणविशेषस्तस्य गुट्ठं-स्तम्बस्तद्वत्तस्य जानुनी, अनन्तरोक्तोपमानस्य साधर्म्यं व्यनक्ति-कुटिलकुटिले-अतिवक्रे विकृतबीभत्सदर्शने, तथा 'जङ्घे' जानुनोरधोवर्तिन्यौ 'कक्खडीओ' त्ति कठिने, निर्मांसे इत्यर्थः, तथा रोमभिरुपचिते, तथा अधरी-पेषणशिला तत्संस्थानसंस्थितौ द्वावपि तस्य पादौ, तथा अधरीलोष्टः-शिलापुत्रकः तत्संस्थानसंस्थिताः पादयोरङ्गुल्यः, तथा शुक्तिपुटसंस्थिताः 'से' तस्य पादाङ्गुलिनखाः ।

केशाग्रान्नखाग्रं यावद्वर्णितं पिशाचरूपम्, अधुना सामान्येन तद्वर्णनायाह- 'लडहम- डहजाणुए' त्ति इह प्रस्तावे लडहशब्देन गन्त्र्याः पश्चाद्भागवर्ति तदुत्तराङ्गरक्षणार्थं यत्काष्ठं तदुच्यते, तच्च गन्त्र्यां श्लथबन्धनं भवति, एवं च श्लथसन्धिबन्धनत्वाल्लडह इव लडहे मडहे च स्थूलत्वाल्प- दीर्घत्वाभ्या जानुनी यस्य तत्तथा, विकृते-विकारवत्यौ भग्ने-विसंस्थुलतया भुग्ने-वक्रे भ्रुवौ यस्य पिशाचरूपस्य तत्तथा, इहान्यदपि विशेषणचतुष्टयं वाचनान्तरेऽधीयते- 'मसिमूसगमहि- सकालए' मषीमूषिकामहिषवत्कालं 'रियमेहवण्णे' जलभृतमेघवर्णं कालमेवेत्यर्थः, 'लम्बोट्ठे निग्गयदन्ते' प्रतीतमेव, 'अवदारिए' त्ति तथा 'अवदारितं' विवृतीकृतं वदनलक्षणं विवरं येन तत्तथा, तथा 'निर्ललिता' निष्काशिता अग्रजिह्वा-जिह्वाया अग्रभागो येन तत्तथा ततः कर्मधारयः, तथा शरटैः-कृकलासैः कृता मालिका-सक्तुण्डे वक्षसि वा येन तत्तथा, -

-तथा उन्दुरमालया-मूषिकजा परिणद्धं-परिगतं सुकृतं-सुष्ठु रचितं चिह्नं-स्वकीयलाञ्छनं येन तत्तथा तथा, नकुलाभ्यां-गभ्रुभ्यां कृते कर्णपूरे-आभरणविशेषौ येन तत्तथा, तथा सर्पाभ्यां कृतं वैकक्षम्-उत्तरासङ्गो येन तत्तथा, पाठान्तरेण 'मूसगकयभुंमलए विच्छुयकयवेगच्छे

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

रप्पकयजण्णोवइए' तत्र भुंभलयेत्ति—शेखरः विच्छुयाति—वृश्चिकाः यज्ञोपवीतं—ब्राह्मणकण्ठसूत्रं, तथा 'अभिन्नमुहनयणनक्खवरवग्घचित्तकत्तिनियंसणे' अभिन्नाः—अविशीर्णा मुखनयननखा यस्यां सा तथा सा चासौ वरव्याघ्रस्य चित्रा—कर्बुरा कृतिश्च—चर्मेति कर्मधारयः, सा निवसनं—परिधानं यस्य तत्तथा, 'सरसरुहिरमंसावलित्तगत्ते' सरसाभ्यां रुधिरमांसाभ्यामलिप्तं गात्रं यस्य तत्तथा, 'आस्फोटयन्' करास्फोटं कुर्वन् 'अभिगर्जन्' धनध्वनिं मुञ्चन् भीमो मुक्तः—कृतोऽट्टहासो—हासविशेषो येन तत्तथा, नानाविधपञ्चवर्णे रोमभिरुपचितं एकं महन्नीलोत्पलगवलगुलिकातसीकुसुमप्रकाशमसिं क्षुरधारं गृहीत्वा यत्र पोषधशाला यत्र कामदेवः श्रमणोपासकस्तत्रोपागच्छति स्मेति, इह गवलं—महिषश्टङ्गं गुलिका—नीली अतसी—धान्यविशेषः असिः—खङ्गः क्षुरस्येव धारा यस्यातिच्छेदकत्वादसौ क्षुरधारः,

'आसुरत्ते रुट्ठे कुविए चंडिक्किए मिसीमिसीयमाणे' त्ति एकार्थाः शब्दाःकोपातिशयप्रदर्शनार्थाः, 'अप्पत्थियपत्थिया' अप्रार्थितप्रार्थक दुरन्तानि—दुष्टार्यवसानानि प्रान्तानि—असुन्दगाणि लक्षणानि यस्य स तथा 'हीणपुण्णचाउद्दसिय' त्ति हीनाअसम्पूर्णा पुण्या चतुर्दशी तिथिर्जन्मकाले यस्य स हीनपुण्यचतुर्दशकिः, तदामन्त्रणं, श्रीहीधृतिकीर्त्तिवर्जितेति व्यक्तं, तथा धर्मं श्रुतचारित्रलक्षणं कामयते—अभिलषति यः स धर्मकामः, तस्यामन्त्रणं हे धम्मकामया !, एवं सर्वपदानि,

नवरं पुण्यं—शभप्रकृतिरूपं कर्म स्वर्गः—तत्फलं मोक्षो—धर्मफलं काङ्क्ष—अभिलाषातिरेकः पिपासा—काङ्क्षतिरेकः, एवमेतैः पदैरुत्तरोत्तरोऽलाषप्रकर्ष एवोक्तः, ''नो खलु' इत्यादि' न खलु—नैव कल्पते शीलादीनि चलयितुमिति वस्तुस्थितिः,केवलं यदि त्वं तान्यद्य न चलयसि ततोऽहं त्वां खण्डाखण्डिं करोमीति वाक्यार्थः,तत्र शीलानि—अणुव्रतानि, व्रतानि—दिग्व्रतादीनि, विरमणानि—रागादिविरतयः, प्रत्याख्यानानि—नमस्कारसहितादीनि, पोषधोपवासान्— आहारादिभेदेन चतुर्विधान्,

—'चालित्तए' भङ्गकान्तरकरणतः 'क्षोभयितुं' एतत्पालनविषयं क्षोभं कर्तुं, खण्डयितुं देशतो, भङ्क्तुं सर्वतः, 'उज्झितुं' सर्वस्या देशविरतेस्त्यागतः, परित्यक्तुं सम्यक्त्वस्यापि त्यागादिति, 'अट्टदुहट्टवसट्टे' त्ति आर्तस्य—ध्यानविशेषस्य यो दुहट्टत्ति—दुर्घटो दुःस्थगो दुर्निरोधो वशः—पारतन्त्र्यं तेन ऋतः—पीडितः आर्तदुर्घटवशार्तः,अथवा आर्तेन दुःखार्तः आर्तदुःखार्तः, तथा वशेन—विषयपारतन्त्र्येण ऋतः—परिगतो वशार्तः, ततः कर्मधारय इति ॥

अभीते इत्यादीन्येकार्थान्यिभयप्रकर्षप्रदर्शनार्थानि ।

मू. (२२) *तए णं से देवे पिसायरूवे कामदेवं समणोवासयं अभीयं जाव धम्मज्झाणोवगयं विहरमाणं पासइ २ त्ता दोच्चंपि तच्चंपि कामदेवं एवं वयासी—हं भो कामदेवा ! समणोवासया अपत्थियपत्थिया जइ णं तुमं अज्ज जाव ववरोविज्जसि थए णं से कामदेवे समणोवासये तेणं देवेणं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वुत्ते समाणे अभीए जाव धम्मज्झाणोवगए विहरइ,*

तए णं से देवे पिसायरूवे कामदेवं समणोवासयं अभीयं जाव विहरमाणं पासइ २ त्ता आसुरत्ते तिवलियं भिउडिं निडाले साहट्टु कामदेवं समणोवासयं नीलुप्पल जाव असिणा खंडाखंडिं करेइ, तए णं से कामदेवे समणोवासए तं उज्जलं जाव दुरहियासं वेयणं सम्मं सहइ जाव अहियासेइ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वृ. 'तिवलियं' ति त्रिलिकां भ्रूकटिं–दृष्टिरचनाविशेषं ललाटे 'संहत्यविधायेति चलयितुमन्यथाकर्तुं, चलनं च द्विधासंशयद्वारेण विपर्ययद्वारेण च, तत्र क्षोभयितुमिति संशयतो, विपरिणमयितुमिति च विपर्ययतः ।।

मू. (२३) *तए णं से देवे पिसायरूवे कामदेवं समणोवासयं अभीयं जाव विहरमाणं पासइ २ त्ता जाहे नो संचाएइ कामदेवं समणोवासयं निग्गंथाओ पावयणाओ चालित्तए वा खोभित्तए वा विपरिणामित्तए वा ताहे संते तंते परितंते सणियं सणियं पच्चोसक्कइ २ त्ता पोसहसालाओ पडिनिखमइ २ त्ता दिव्वं पिसायरूवं विप्पजहइ २ त्ता एगं महं दिव्वं हत्तिरूवं विउव्वइ सत्तंगपइट्ठियं सम्मं संठियं सुजायं पुरओ उदग्गं पिट्ठओ वराहं अयाकुच्छिं अलम्बकुच्छिं पलम्बलम्बोदराधरकरं अब्भुग्गयमउलमल्लियाविमलधवलदंतं कंचणकोसीपविट्ठदंतं आणामियचावललियसंविल्लियग्गसोंडं कुम्मपडिपुन्नचलणं वीसइनक्खं अल्लीणपमाणजुत्तपुच्छं मत्तं मेहमिव गुलगुलेन्तं मणपवणजइणवेगं दिव्वं हत्थिरूवं विउव्वइ २ त्ता –*

–जेणेव पोसहसाला जेणेव कामदेवे समणोवासए तेणेव उवागच्छइ २ त्ता कामदेवं मणोवासयं एवं वयासी–हं भो कामदेवा ! समणोवासया तहेव भणइ जाव न भंजेसि तो ते अज्ज अहं सोंडाए गिण्हामि २ त्ता पोसहसालाओ नीणेमि २ त्ता उड्ढं वेहासं उव्विहामि २ त्ता तिक्खेहिं दंतमुसलेहिं पडिच्छामि २ त्ता अहे धरणितलंसि तिक्खुत्तो पाएसु लोलेमि जहा णं तुमं अट्टदुहट्टवसट्टे अकाले चेव जीवियाओ ववरोविज्जसि,

तए णं से कामदेवे समणोवासए तेणं देवेणं हत्थिरूवेणं एवं वुत्ते समाणे अभीए जाव विहरइ, तए णं से देवे हत्थिरूवे कामदेवं समणोवासयं अभीयंजाव विहरमाणं पासइ २ त्ता दोच्चंपि तच्चंपि कामदेवं समणोवासयं एवं वयासी–हं भो कामदेवा ! तहेव जाव सोऽवि विहरइ,

तए णं से देवे हत्थिरूवे कामदेवं समणोवासयं अभीयं जाव विहरमाणं पासइ २ त्ता आसुरुत्ते ४ कामदेवं समणोवासयं सोंडाए गिण्हेइ २ त्ता उड्ढं वेहासं उव्विहइ २ त्ता तिक्खेहिं दन्तमुसलेहिं पडिच्छइ २ त्ता अहे धरणितलंसि तिक्खुत्तो पाएसु लोलेइ, तए णं से कामदेवे समणोवासए तं उज्जलं जाव अहियासेइ ।

वृ. श्रान्तादयः समानार्थाः, 'सत्तंगपइट्ठियं' ति सप्ताङ्गानि–चत्वारः पादाः करः पुच्छं शिश्नं चेति एतानि प्रतिष्ठितानि–भूमौ लग्नानि यस्य तत्तथा, 'सम्मं' मांसोपचयात्संस्थितं गजलक्षणोपेतसकलाङ्गोपाङ्गत्वात्सुजातमिव सुजातं पूर्णदिनजातं 'पुरओ' अग्रत उदग्रं–उच्चं, समुच्छ्रितशिर इत्यर्थः, 'पृष्ठतः' पृष्ठदेशे वराहः–शूकरः स इव वराहः, प्राकृतत्वान्नपुंसकलिङ्गता,

अजाया इव कुक्षिर्यस्य तदजाकुक्षि, अलम्बकुक्षि बलवत्त्वेन प्रलम्बो–दीर्घो लम्बोदरस्येव–गणपतेरिव अधरः–ओष्ठः करश्च–हस्तो यस्य तत्प्रलम्बलम्बोदराधरकरं, अभ्युद्गतमुकुला–जातकुड्मला या मल्लिका–विचकिलस्तद्वत् विमलधवलौ दन्तौ यस्य अथवा प्राकृतत्वान्मालिका-मुकुलवदभ्युद्गतौ उन्नतौ विमलधवलौ च दन्तौ यस्य तदभ्युद्गतमुकुलमल्लिकाविमलधवलदन्तं, काञ्चनकोशीप्रविष्टदन्तं, कोशी–प्रतिमा आनामितम्–ईषन्नामितं यच्चापं–धनुस्तद्वद्या ललिता च–विलासवती संवेल्लिता च–वेल्लन्ती सङ्कोचिता वा अग्रशुण्डा–शुण्डाग्रं यस्य तत्तथा, कूर्मवत्कूर्माकाराः प्रतिपूर्णाश्चरणा यस्य तत्तथा, विंशतिनखं, आलीनप्रमाणयुक्तपुच्छमिति कण्ठ्यम् ।।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मू. (२४) तए णं से देवे हत्थिरूवे कामदेवं समणोवासयं जाहे नो संचाएइ जाव सणियं सणियं पच्चोसक्कइ २ त्ता पोसहसालाओ पडिनिक्खमइ २ त्ता दिव्वं हत्थिरूवं विप्पजहइ २ त्ता एगं महं दिव्वं सप्परूवं विउव्वइ उग्गविसं चंडवसं घोरविसं महाकायं मसीमूसाकालगं नयनविसरोसपुण्णं अंजणपुंजनिगरप्पगासं रत्तच्छं लोहियलोयणं जमलजुयलचंडलजीहं धरणीयवेणिभूयं उक्कडफुडकुडिलजडिलकक्कसवियडफडाडोवकरणदचअछं लोहागरधम्ममाण-धमधमेंतघोसं अणागलियतिव्वचंडरोसं सप्परूवं विउव्वइ २ त्ता जेणेव पोसहसाला जेणेव कामदेवे समणोवासए तेणेव उवागच्छइ २ त्ता कामदेवं समणोवासयं एवं वयासी-हं भो कामदेवा! समणोवासया जाव न भंजेसि तो ते अज्जेव अहं सरसरस्स कायं दूरुहामि २ त्ता पच्छिमेणं भाएणं तिक्खुत्तो गीवं वेढेमि २ त्ता तिक्खाहिं विसपरिगयाहिं दाढाहिंउउरंसि चेव निकुट्टेमि जहा णं तुमं अट्टदुहट्टवसट्टे अकाले चेव जीवियाओ ववरोविज्जसि,

तए णं से कामदेवे समणोवासए तेणं देवेणं सप्परूवेणं एवं वुत्ते समाणे अभीए जाव विहरइ, सोऽवि दोच्चंपि तच्चंपि भणइ, कामदेवोऽवि जाव विहरइ, तए णं से देवे सप्परूवे कामदेवं समणोवासयं अभीयं जाव पासइ २ त्ता आसुरुत्ते ४ कामदेवस्स समणोवासयस्स सरसरस्स कायं दुरुहइ २ त्ता पच्छिमभायेणं तिक्खुत्तो गीवं वेढेइ २ त्ता तिक्खाहिं विसपरिगयाहिं दाढाहिं उरंसि चेव निकुट्टेइ, तए णं स कामदेवे समणोवासएतं उज्जलं जाव अहियासेइ।

वृ. 'उग्गविसं' इत्यादीनि सर्पविशेषणानि क्वचिद्यावच्छब्दोपात्तानि क्वचित्साक्षादुक्तानि दृश्यन्ते, तत्र उग्रविषं-दुरधिसह्यविषं, चण्डविषं अल्पकालेनैव दष्टशरीरव्यापकविषत्वात्, घोरविषं मारकत्वात्, महाकायं-महाशरीरं, मषीभूमाषाकालकं, नयनविषेण-दृष्टिविषेण रोषेण च पूर्णं नयनधिपरोपपूर्णं, अञ्जनपुञ्जानां-कज्जलोत्कराणां यो निकरः-समूहस्तद्वत्प्रकाशो यस्य तदञ्जनपुञ्जनिकरप्रकाशं, रक्ताक्षं लोहितलोचनं, यमलयोः-समस्थयोर्युगलं-द्वयं चञ्चलचलन्त्योः-अत्यर्थं चपलयोर्जिह्वयोर्यस्य तद्यमलयुगलचञ्चलजिह्वं धरणीतलस्य वेणीव-केशबन्धविशेष इव कृष्णत्वदीर्घत्वाभ्यामिति धरणतिलवेणिभूतम् उत्कटोनाभिभवनीयत्वात् स्फुटो-व्यक्तो भासुरतया दृश्यत्वात् कुटिलो वक्रत्वात् जटिलः केशसटायोगात् कर्कशो-निष्ठुरोनम्रताया अभावात् विकटो-विस्तीर्णो यः स्फट्टोपः-फणाडम्बरं तत्करणे दक्षं उत्कटस्फुटकुटिलजटिलकर्कशविकटस्फट्टोपकरणदक्षं, तथा 'लोहागरधम्ममाणधमधमेन्तघोस' लोहाकरस्येव ध्मायमानस्य-भस्त्रावेतोनोद्दीप्य-मानस्य धमधमायमानस्य-धमधमेत्येंशब्दायमानस्य घोषः-शब्दो यस्य तत्तथा,

इह च विशेष्यस्य पूर्वनिपातः प्राकृतत्वादिति, 'अणागलिवतिव्वपयण्डरोसं' अनाकलितः-अप्रमितोऽनर्गलितो वा निरोद्धुमशक्यस्तीव्रप्रचण्डः-अतिप्रकृष्टो रोषो यम्य तत्तथा, 'सरसरस्स' त्ति लौकिकानुकरण- भाषा, 'पच्छिमेणं भाएणं' ति पुच्छेनेत्यर्थः, 'निकुट्टेमि' त्ति निकुट्टयामि प्रहण्मि 'उज्जलं' ति उज्ज्वलां विपक्षलेशेनाप्यकलङ्कितां, विपुलां शरीरव्यापकत्वात्, कर्कशां कर्कशद्रव्यमिवानिष्टां, प्रगाढां-प्रकर्षवतीं चण्डां-रौद्रां दुःखां दुःखरूपां, न सुखामित्यर्थः किमुक्तं भवति-'दुरहियासं' ति दुरधिसह्यामिति।

मू. (२५) तए णं से देवे सप्परूवे कामदेवं समणोवासयं अभीयं जाव पासइ २ त्ता जाहे नो संचाएइ कामदेवं समणोवासयं निग्गंथाओ पावयणाओ चालित्तए वा खोभित्तए वा

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

विपरिणामित्तए वा ताहे संते ३ सणियं सणियं पच्चोसक्कइ २ त्ता पोसहसालाओ पडिनिक्खमइ २ त्ता दिव्वं सप्परूवं विप्पजहइ २ त्ता एगं महं दिव्वं देवरूवं विउव्वइ हारविराइयवच्छं जाव दस दिसाओ उज्जोवेमाणं पभासेमाणं पासाईयं दरिसणिज्जं अभिरूवं पडिरूवं दिव्वं देवरूवं विउव्वइ २ त्ता कामदेवस्स समणोवासयसस्स पोसहसालं अणुप्पविसइ २ त्ता अंतलिक्खपडिवन्ने सखिंखिणि-याइं पंचवण्णाइं वत्थाइं पवरपरिहिए कामदेवं समणोवासयं एवं वयासी– "हंभो कामदेवा समणोवासया ! धन्ने सि णं तुमं देवाणुप्पिया ! सपुण्णे कयत्थे कयलक्खणे सुलद्धे णं तव देवाणुप्पिया माणुस्सए जम्मजीवियफले, जस्स णं तव निग्गंथे पायवणे इमेयारूवा पडिवत्ती लद्धा पत्ता अभिसमन्नागया।

एवं खलु देवाणुप्पिया ! सक्के देविन्दे देवराया जाव सक्कंसि सीहासणंसि चउरासीईए सामाणियसाहस्सीणं जाव अन्नेसिं च बहूणं देवाण य देवीण य मज्झगए एवमाइक्खइ ४–एवं खलु देवा ! जम्बुद्दीवे दीवे भारहे वासे चंपाए नयरीए कामदेवे समणोवासये पोसहसालाए पोसहियबंभचारी जाव दब्भसंथारोवगए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियं धम्मपन्नत्तिं उवसंपज्जित्ता णं विहरइ, नो खलु से सक्का केणइ देवेण वा दानवेण वा जाव गंधव्वेण वा निग्गंथाओ पावयणाओ चालित्तए वा खोभित्तए वा विपरिणामित्तए वा, तए णं अहं सक्कस्स देविंदस्स देवरन्नो एयमट्ठं असद्दहमाणे ३ इहं हव्वमागए, तं अहो णं देवाणुप्पिया ! इड्ढी ६ लद्धा, ३, तं दिट्ठा णं देवाणुप्पिया ! इड्ढी जाव अभिसमन्नागया,

तं खामेमि णं देवाणुप्पिया ! खमंतु मज्झ देवाणुप्पिया ! खंतुमरहंति णं देवाणुप्पिया नाइं भुज्जो करणयाएत्तिकट्टु पायवडिए पंजलिउडे एयमट्ठं भुज्जो भुज्जो खामेइ २ त्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए,

तए णं से कामदेवे समणोवासए निरुवसग्गं तिकट्टु पडिमं पारेइ।

वृ. 'हारविराइयवच्छ'मित्यादौ यावत्करणादिदं दृश्यं–'कडगतुडियथम्भियभुयं अङ्गदकुण्डलमट्ठगण्डतलकण्णपीढधारं विचित्तहत्थाभरणं विचित्तमालामउलिं कल्लाणगपवर-वत्थपरिहियं कल्लाणपगवरमल्लाणुलेवणधरं भासुरबोन्दिं पलम्बवणमालधरं दिव्वेणं वण्णेणं दिव्वेणं गन्धेणं दिव्वेणं फासेणं दिव्वेणं सङ्घयणेणं दिव्वेणं संठाणेणं दिव्वाए इड्ढीए दिव्वाए जुईए दिव्वाए पभाए दिव्वाए छायाए दिव्वाए अच्चीए दिव्वेणं तेएणं दिव्वाए लेसाए'त्ति कण्ठ्यं नवरं कटकानि–कङ्कणविशेषाः तुटितानि–बाहुरक्षकास्ताभिरतिबहुत्वात्स्तंभितौ–स्तब्धीकृतौ भुजौ यस्य तत्तथा, अङ्गदे च–केयूरे कुण्डले च प्रतीते, मृष्टगण्डतले–घृष्टगण्डे ये कर्णापीढाभिधाने कर्णाभरणे ते च धारयति यत्तत्तथा, तच्च विचित्रमालाप्रधानो मौलिः–मकुटं मस्तकं वा यस्य तत्तथा, कल्याणकमनुपहतं प्रवरं वस्त्रं परिहितं येन तत्तथा, कल्याणकानि–प्रवराणि माल्यानि–कुसुमानि अनुलेपिनानि च धारयति यत्तत्तथा, भास्वरबोन्दीकं–दीप्तशरीरं, प्रलम्बा य वनमाला–आभरणविशेषस्तां धारयति यत्तत्तथा, दिव्येन वर्णेन युक्तमिति गम्यते, एवं सर्वत्र,–

–नवरं ऋद्ध्या–विमानवस्त्रभूषणादिकया युक्तया–इष्टपरिवारादियोगेन प्रभया–प्रभावेन छायया–प्रतिबिम्बेन अर्चिषा–दीप्तिज्वालया तेजसा–कन्त्या लेश्यया–आत्मपरिणामेन, उद्योतयत्–प्रकाशयत्–प्रभासयत्–शोभयदिति, प्रासादीयं चित्ताह्लादकं दर्शनीयं यत्पश्यच्चक्षुर्न

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

श्राम्यति अभिरूपं–मनोज्ञंप्रतिरूपं–द्रष्टारं द्रष्टारं प्रति रूपं यस्य 'विकुव्य'–वैक्रियं कृत्वा 'अन्तरिक्षप्रतिपन्नः' आकाशस्थितः 'सकिङ्किणीकानि' क्षुद्रघण्टिकोपेतानि, 'सक्के देविन्दे' इत्यादौ यावत्करणादिदं दृश्यं 'वज्जपाणी पुरन्दरे सयक्कऊ सहस्सक्खे मघवं पागसासणे दाहिणड्ढलोगाहिवई बत्तीसविमाणसयसहस्साहिवई एरावणवाहणे सुरिन्दे अरयम्बरवत्थधरे आलइयमालमउडे नवहेमचारुचित्तचञ्चलकुण्डलविलिहिज्जमाणगण्डे भासुरबोन्दी पलम्बवणमाले सोहम्मे कप्पे सोहम्मवडिंसए विमाणे सभाए सोहम्माए' त्ति,

शक्रादिशब्दानां च व्युत्पत्यर्थभेदेन भिन्नार्थता द्रष्टव्या, तथाहि–शक्तियोगाच्छक्रः, देवानां परमेश्वरत्वाद्देवेन्द्रः, देवानां मध्ये राजमानत्वात्–शोभमानत्वाद्देवराजः, वज्रपाणिः–कुलिशकरः, पुरं–असुरादिनगरविशेषस्तस्य दारणात्पुरन्दरः, तथा क्रतुशब्देनेह प्रतिमा विवक्षिताः, ततः कार्त्तिकश्रेष्ठित्वे शतं क्रतूनाम्–अभिग्रहविशेषाणां यस्यासौ शतक्रतुरिति चूर्णिकारव्याख्या, तथा पञ्चानां मन्त्रिशतानां सहमक्ष्णां भवतीति तद्योगादसौ सहस्राक्षः, ततथा मघशब्देनेह मेघा विवक्षिताः ते यस्य वशवर्तिनः सन्ति स मघवान्, तथा पाको नाम दलवांस्तस्य रिपुः तच्छासनात्पाकशासनः, लोकस्यार्द्धम्–अर्धलोको दक्षिणो योऽर्द्धलोकः तस्य यो ऽधिपतिः स तथा, एरावणवाहणे–ऐरावतो–हस्ती स वाहनं यस्य स तथा,

सुष्ठु राजन्ते ये ते सुरास्तेषामिन्द्रः–प्रभुः सुरेन्द्रः, सुराणां–देवानां वा इंद्रः सुरेंद्रः, पूर्वत्र देवेन्द्रत्वेन प्रतिपादित्वात्, अन्यथा वा पुनरुक्तपरिहारः कार्यः, अरजांसि–निर्मलानि अम्बरम्–आकाशं तद्वदच्छत्वेन यानि तान्यम्बराणि तानि च वस्त्राणि च २ तानि धारयति यः स तथा, आलगितमालम्आरोपितग्मुकुटं यस्य स तथा, नवे इव नवे हेम्नः–सुवर्णस्य सम्बन्धिनी चारुणी–शोभने चित्रे–चित्रवती चञ्चले ये कुण्डले ताभ्यां विलिख्यमानौ गण्डौ–कपोलौ यस्य स तथा, शेषं प्रागिवेति, 'सामाणियसाहस्सीण'मिह यावत्करणादिदं दृश्यं 'तायत्तीसाए तायत्तीसगाणं चउण्हं लोगपालाणं अट्ठण्हं अग्गमहिसीणं सपरिवाराणं तिण्हं परिसाणं सत्तण्हं अनियाणं सत्तण्हं अनियाहिवईणं चउण्हं चउरासीणं आयरक्खदेवसाहस्सीणं' ति,

तत्र त्रयस्त्रिंशाः–पूज्या महत्तरकल्पाः, चत्वारो लोकपालाः पूर्वादिदिगधिपतयः सोमयमवरुणवैश्रवणाख्याः, अष्टौ अग्रमहिष्यः–प्रधानभार्याः, तत्परिवारः प्रत्येकं पञ्चसहस्राणि, सर्वमीलने चत्वारिंशत्सहस्राणि, तिः परिषदः–अभ्यन्तरा मध्यमा बाह्या च, सप्तानीकानि–पदातिगजाश्वरथवृषभभेदात्पञ्च साङ्ग्रामिकाणि, गन्धर्वानीकं नाट्यानीकं चेति सप्त, अनीकाधिपतयश्च सप्तंवै–प्रधानः पत्तिः प्रधानो गज एवमन्येऽपि, आत्मरक्षा–अङ्गरक्षास्तेषां चतः सहस्राणां चतुरशीत्यः।

आख्यातिसामान्यतो भाषते विशेषतः, एतदेव प्रज्ञापयति प्ररूपयतीति पदद्वयेन क्रमेणोच्यत इति, 'देवेण वे'त्यादौ यावत्करणादेवं द्रष्टव्यं 'जक्खेण वा रक्खसेण वा किन्नरेण वा किम्पुरिसेण वा महोरगेण वा गन्धव्वेण वा' इति ॥ 'इड्ढी' इत्यादि यावत्करणादिदं दृश्यं 'जुई जसो बलं वीरियं पुरिसक्कारपरक्कमे' त्ति।। 'नाइं भुज्जो करणयाए' न–नैव, आइंतिनिपातो वाक्यालङ्कारे अवधारणे वा, भूयःकरणतायां–पुनराचरणे न प्रवर्त्तिष्ये इति गम्यते ॥

मू. (२६) *तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे जाव विहरइ,*

तए णं से कामदेवे समणोवासए इमीसे कहाए जाव लद्धट्ठे समाणे एवं खलु समणे भगवं

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

महावीरे जाव विहरइ तं सेयं खलु मम समणं भगवं महावीरं वंदित्ता नमंसित्ता तओ पडिनियत्तस्स पोसहं पारित्तएत्तिकट्टु एवं संपेहेइ २ त्ता सुद्धप्पावेसाइं वत्थाइं जाव अप्पमहग्घ० जाव मणुस्सवग्गुरापरिक्खित्ते सयाओ गिहाओ पडिनिक्खमइ २ त्ता चंपं नगरिं मज्झंमज्झेणं निग्गच्छइ २ त्ता जेणेव पुण्णभद्दे चेइए जहा संखो जाव पज्जुवासइ।

तए णं समणे भगवं महावीरे कामदेवस्स समणोवासयस्स तीसे य जाव धम्मकहा समत्ता

वृ. 'जहा संखे'त्ति यथा शङ्खः श्रावको भगवत्यामभिहितस्तथाऽयमपि वक्तव्यः, अयमभिप्रायः-अन्ये पञ्चविधमभिगमं सचित्तद्रव्यव्युत्सर्गादिकं समवसरणप्रवेशे विदधति, शङ्खः पुनः पोषधिकत्वेन सचेतनादिद्रव्याणामभावात्तन्न कृतवान्, अयमपि पौषधिक इति शङ्खेनोपमितः ॥

यावत्करणादिदं द्रष्टव्यं-'जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ २ त्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ २ त्ता वंदइ नमंसइ २ त्ता नच्चासन्ने नाइदूरे सुस्सूसमाणे नमंसमाणे अभिमुहे पञ्जलिउडे पज्जुवासइ'त्ति। 'तए णं समणे ३ कामदेवस्स समणोवासयस्स तीसे य' इत आरभ्य औपपातिकाधीतं सूत्रं तावद्वक्तव्यं यावद्धर्मकथा समाप्ता परिषच्च प्रतिगता, तच्चैवं सविशेषमुपदर्श्यते-'तए णं समणे भगवं महावीरे कामदेवस्स समणोवासयस्स तीसे य महइमहालियाए-तस्याश्च महातिमहत्या इत्यर्थः।

'इसिपरिसाए मुनिपरिसाए जइ परिसाए' तत्र पश्यन्तीति ऋषयः अवध्यादिज्ञानवन्तः, मुनयो-वाचंयमाः, यतयो-धर्मक्रियासु प्रयतमानाः, 'अनेगसयवंदाए' अनेकशतप्रमाणानि वृन्दानि यस्यां सा तथा 'अनेगसयवन्दपरिवाराए' अनेकशतप्रमाणानि यानि वृन्दानि तानि वृन्दानि परिवारो यस्य। सा तथा, तस्याः धर्मं परिकथयतीति सम्बन्धः, किम्भूतो भगवान् ? -'ओहबले अइब्बले महब्बले' ओघबलः-अव्यवच्छिन्नबलः अतिबलः-अतिक्रान्ताशेष पुरुषामरतिर्यग्बलः, महाबलः-अप्रमितबलः, एतदेव प्रपञ्चयते-'अपरिमियबलविरियतेयमाहप्पकंतिजुत्ते' अपरिमितानि यानिबलादीनि तैर्युक्तो यः स तथा, तत्र बलं-सारीरः प्राणः वीर्यं-जीवप्रभवः तेजो-दीप्तिः माहात्म्यं-महानुभावता कान्तिः-काम्यता 'सारयनवमेहथणियमहुरनिग्घोस- दुन्दुभिसरे' शरत्कालप्रभवाभिनवमेघशब्दवन्मधुरो निर्घोषो यस्य दुन्दुभेरिव च स्वरो यस्य स तथा,-

-'उरेवित्थडाए' उरसि विस्तृतया उरसो विस्तीर्णत्वात् सरस्वत्येति सम्बन्धः, 'कण्ठे पवट्टियाए' गलविवरस्य वर्तुलत्वात्, 'सिरे सङ्किलाए' मूर्धनि सङ्कीर्णया, आयामस्य मूर्ध्ना स्खलितत्वात्, 'अगरलाए' व्यक्तवर्णयेत्यर्थः, 'अमम्मणाए' अनवरखञ्चयमानयेत्यर्थः, 'सव्वक्खरसन्निवाइयाए' सर्वाक्षरसंयोगवत्या 'पुण्णरत्ताए' परिपूर्णमधुरया 'सव्वभासाणुगामिणीए' सरस्सईए- भणित्या 'जोयणनीहारिणा सरेणं' योजनातिक्रामिणा शब्देन, 'अद्धमागहाए भासाए भासइ अरहा धम्मं परिकहेइ,' अर्धमागधी भाषा यस्यां 'रसोर्लशौ मागध्या'मित्यादिकं मागधभाषालक्षणं परिपूर्णं नास्ति, भाषते सामान्येन भणति, किंविधो भगवान् ? अर्हन्-पूजितो पूजोचितः, अरहस्यो वा सर्वज्ञत्वात्, कं ? 'धर्म्मं' श्रद्धेयज्ञेया- नुष्ठेयवस्तुश्रद्धानज्ञानानुष्ठानरूपं।

तथा परिकथयति अशेषविशेषकथनेनेति। तथा 'तेसिं सव्वेसिं आरियमणारियाणं अगिलाए धम्माइक्खइ' न केवलं ऋषिपर्षदादीनां, ये वन्दनाद्यर्थमागतास्तेषां च सर्वेषामार्याणाम्-

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

आर्यदेशोत्पन्नानामनार्याणां—म्लेच्छानामग्लान्या—अखेदेनेति ॥

'साऽवि य णं अद्धमागहा भासा तेसिं आरियमनारियाणं अप्पणो भासाए परिणामेणं परिणमइ' स्वभाषापरिणामेनेत्यर्थः, धर्मकथामेव दर्शयति—'अत्थि लोए अत्थि अलोए एवं जीवा अजीवा बन्धे मोक्खे पुण्णे पावे आसवे संवरे वेयणा निज्जरा' एतेषामस्तित्वदर्शनेन शून्यज्ञान-निरात्मद्वैतैकान्तक्षणिकनित्यवादिनास्तिकादिकुदर्शननिराकरणात् परिणामिवस्तुप्रतिपादनेन सकलैहिकामुष्मिकक्रियाणामनवद्यत्वमावेदितं, तथा 'अत्थि अरहंता चक्कवट्टी बलदेवा वासुदेवा नरगा नेरइया तिरिक्खजोणिया तिरिक्खजोणिणीओ माया पिया रिसओ देवा देवलोया सिद्धी सिद्धा परिनिव्वाणे परिनिव्वुया' सिद्धिः—कृतकृत्यता परिनिर्वाणं—सकलकर्मकृतविकार-विरहादतिस्वास्थ्यं एवं सिद्धपरिनिर्वृतानामपि विशेषोऽवसेयः

तथा—अत्थि पाणाइवाए मुसावाए अदिन्नादाणे मेहुणे परिग्गहे, अत्थि कोहे, माणे माया लोभे पेज्जे दोसे कलहे अब्भक्खाणे पेसुन्ने अरइरई परपरिवाए मायामोसे मिच्छादंसणसल्ले, अत्थि पाणाइवायवेरमणे जाव कोहविवेगे जाव मिच्छादंसणसल्लविवेगे, किं बहुना ? सव्वं अत्थिवं अत्थित्ति वयइ, सव्वं नत्थिभावं नत्थित्ति वयइ, सुचिण्णा कम्मा सुचिण्णफलाभवन्ति' सुचरिताः—क्रियादानादिकाः सुचीर्णफलाः—पुण्यफला भवन्तीत्यर्थः, 'दुच्चिण्णा कम्मा दुच्चिण्णफला भवन्ति, 'फुसइ पुण्णपावे' बध्नात्यात्मा शुभाशुभकर्मणी, न पुनः साङ्ख्यमतेनेव न बध्यते, 'पच्चायन्ति जीवा' प्रत्याजायन्ते उत्पद्यन्ते इत्यर्थः, 'सफले कल्लाणपवए' इष्टानिष्टफलं शुभाशुभं कर्मेत्यर्थः, 'धम्ममाइक्खइ' अनन्तरोक्तं ज्ञेयह्येयानश्रद्धानरूपमाचष्टे इत्यर्थः, तथा—

—'इणमेव निग्गंथे पावयणे सच्चे' इदमेव—प्रत्यक्षं नैर्ग्रन्थं प्रवचनं—जिनशासनं सत्यं—सद्भूतं कषादिशुद्धत्वात्सुवर्णवत् 'अनुत्तरे' अविद्यमानप्रधानतरं 'केवलिए' अद्वितीयं 'संसुद्धे' निर्दोषं 'पडिपुण्णे' सद्गुणभृतं 'नेयाउए' नैयायिकं न्यायनिष्ठं 'सल्लगत्तणे' मायादिशल्यकर्त्तनं 'सिद्धिमग्गे' हितप्राप्तिपथः 'मुत्तिमग्गे' अहितविच्युतेरुपायः, 'निज्जाणमग्गे' सिद्धिक्षेत्रावाप्तिपथः 'परिनिव्वा-णमग्गे' कर्माभावप्रभवसुखोपायः, 'सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे' सकलदुःखक्षयोपायः, इदमेव प्रवचनं फलतः प्ररूपयति— 'इत्थं ठिया जीवा सिज्झंति निष्ठितार्थतया बुज्झंति केवलितया मुच्चन्ति—कर्मभिः परिनिव्वायन्ति स्वथीभवन्ति, किमुक्तं भवति ?—सव्वदुक्खाणमन्तं करेन्ति, एगच्चा पुण एगे भयन्तारो, एकार्च्या—अद्वितीयपूज्याः संयमानुष्ठाने वा असदृशी अर्चा—शरीरं येषां ते एकार्चाः, ते पुनरेके केचन ये न सिध्यन्ति ते भक्तारो—निर्ग्रन्थप्रवचनसेवका भदन्ता वा—भट्टारका भयत्रातारो वा, 'पुव्वकम्मावसेसेणं अन्नतरेसु देवलोगेसु देवत्ताए उववत्तारो भवन्ति महिड्ढिएसु महज्जुइएसु महाजसेसु महाबलेसु महाणुभावेसु महासुक्खेसु दूरङ्गएसु चिरट्ठिइएसु, ते णं तत्थ देवा भवन्ति महिड्ढिया जाव चिरट्ठिइया हारविराइयवच्छा कडगतुडिय- थम्भियभुया अङ्गदकुण्डलमट्ठगण्डत-लकण्णपीढधारा विचित्तहत्थाभरणा विचित्तमालाम- उलीमउडा—विदीप्तानि विचित्राणि वा 'मउली' त्ति मुकुटविशेषः कल्लाणपवरवत्थपरिहिया कल्लाणगपवरमल्लाणुलेवणधरा भासुरबोन्दी पलम्बवणमालाधरा दिव्वेणं वण्णेणं दिव्वेणं गन्धेणं दिव्वेणं फासेणं दिव्वेणं सङ्घयणेणं दिव्वेणं संठाणेणं दिव्वाए इड्ढीए दिव्वाए जुईए दिव्वाए पभाए दिव्वाएछायाए दिव्वाए अच्चीए दिव्वेणं तेएणं दिव्वाए लेसाए दस दिसाओ उज्जोएमाणा पभासेमाणा गइकल्लाणा ठिइकल्लाणा आगमेसिभद्दा

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पासाईया दरसणिज्ञा अभिरूवा पडिरूवा, तमाइक्खइ' यदेतत् धर्मफलं तदाख्याति,

–तथा 'एवं खलु चउहिं ठाणेहिं जीवा नेरइयत्ताए कम्मं पकरेन्ति, 'एव'मितवक्ष्यमाणप्रकारेणेति, नेरइयत्ताए कम्मं पकरेत्ता नेरइएसु उववज्जन्ति, तंजहा–महारम्भयाए महापरिग्गहयाए पञ्चेन्दियवहेणं कुणिमाहारेणं' 'कुणिमं' ति मांसं, एवं च एएणं अभिलावेणं तिरिक्खजोणिएसु माइल्लयाए अलियवयणेणं उक्कञ्चणयाए वञ्चणयाए, तत्र माया–वञ्चनबुद्धिः उत्कञ्चनं–मुग्धवञ्चनप्रवृत्तस्य समीपवर्तिविदग्धचित्तरक्षणार्थं क्षणमव्यापारतया अवस्थानं, वञ्चनं–प्रतारणं ।। मणूसेसु पगइभद्दयाए पगइविणीययाए माणुक्कोसयाए अमच्छरियाए, प्रकृतिभद्रकता–स्वभावत एवापरोपतापिता, अनुक्रोशो–दया ।।

देवेसु सरागसंजमेणं संजमासंजमेणं अकामनिज्जराए बालवतोकम्मेणं, तमाइक्खइ ।। यदेवमुक्तरूपं नारकत्वादिनिबन्धनं तदाख्यातीत्यर्थः ।। तथा –

।। १ ।। जह जह नरया गम्मन्ती जे नरया जा य वेयणा नरए ।
सारीरमाणसाइं दुक्खाइ तिरिक्खजोणीए ।।

।। २ ।। माणुस्सं च अनिच्चं वाहिजरामरणवेयणापउरं ।
देवे य देवलोए देवेहिं देवसोक्खाइं ।।

।। ३ ।। नरगं तिरिक्खजोणिं माणुसभावं च देवलोगं च ।
सिद्धिं च सिद्धिवसहिं छज्जीवणियं परिकहेइ ।।

।। ४ ।। जह जीवा बज्झन्ती मुच्चन्ती जह य सङ्किलिस्सन्ति ।
जह दुक्खाणं अन्तं करेन्ति केई अपडिबद्धा ।।

।। ५ ।। अट्टा अट्टियचित्ता जह जीवा दुक्खसागरमुवेन्ति ।
जह वेरग्गमुवगया कम्मसमुग्गं विहाडेन्ति ।।

आर्ताः–शरीरतो दुःखिताः आर्तितचित्ताः–शोकादिपीडिताः, आर्त्ताद्वा ध्यानविशेषदार्त्तितचित्ता इति ।

।। ६ ।। जह रागेण कडाणं कम्माणं पावओ फलविवागो ।
जह य परिहीणकम्मा सिद्धा सिद्धलयमुवेन्ति ।।

अथानुष्ठेयानुष्ठानलक्षणं धर्ममाह–'तमेव धम्मं दुविहमाहाक्खियं' येन धर्मेणं सिद्धा, सिद्धालयमुपयान्ति स एव धर्मो द्विविध आख्यात इत्यर्थः, जहा आगारधम्मं च अनगारधम्मं च,

अनगारधम्मो इह खलु सव्वओ सर्वान् धनधान्यादिप्रकारानाश्रित्य 'सव्वत्ताए' सर्वात्मना, सर्वैरात्मपरिणामैरित्यर्थः, अगाराओ अनगारियं पव्वइयस्स सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं, एवं मुसावायाओ अदिन्नादाणमेहुणपरिग्गहराईभोयणाओ वेरमणं, अयमाउसो! अनगारसामाइए धम्मे पन्नत्ते, एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए निग्गन्थे वा निग्गन्थी वा विहरमाणे आणाए आराहए भवइ ।

अगारधम्मं दुवालसविहं आइक्खइ, तंजहा–पञ्चाणुव्वयाइं तिण्णि गुणव्वयाइं चत्तारि सिक्खावयाइं, पञ्च अणुव्वयाइं तंजहा–थूलाओ पाणाइवायाओ वेरमणं एवं मुसावायाओ अदिन्नादाणओ सदारसन्तोसे इच्छापरिमाणे, तिण्णि गुणव्वयाइं तंजहा–अणट्ठादण्डवेरमणं

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

दिसिव्वयं उवभोगपरिभोगपरिमाणं, चत्तारि सिक्खावयाइं तंजहा–सामाइयं देसावगासियं पोसहोववासो अतिहिसंविभागो, अपच्छिममारणन्तिसंलेहणाझूसणाआराहणा,

अयमाउसो ! आगारसमाइए धम्मे पन्नत्ते, एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए समणोवासए समणोवासिया वा विहरमाणे आणाए आराहए भवइ ॥

तए णं सा महइमहालिया मणूसपरिसा समणस्स भगवओ महावीरस्स अन्तिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठ जाव हियया उट्ठाए उट्ठेइ २ त्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ २ त्ता वंदइ नमंसइ २ त्ता अत्थेगइया मुंडा भवित्ता अगाराओ अनगारियं पव्वइया, अत्थेगइया पञ्चणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवन्ना, अवसेसा णं परिसा समणं भगवं महावीरं वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी–

सुयक्खाए णं भंते ! निग्गंथे पावयणे, एवं सुपन्नत्ते भेदतः, सुभासिए वचनव्यक्तितः, सुविणीए सुष्ठु शिष्येषु विनियोजनात्, सुभाविए तत्त्वभणनात्, अनुत्तरे भंते ! निग्गंथे पावयणे, धम्मं णं आइक्खमाणा उवसमं आइक्खह, क्रोधादिनिग्रहमित्यर्थः, उवसमं आइक्खमाणा विवेगं आइक्खह, बाह्यग्रन्थत्यागमित्यर्थः, विवेगं आइक्खमाणा वेरमणं आइक्खह, मनोनिवत्तिमित्यर्थः, वेरमणं आइक्खमाणा अकरणं पावाणं कम्माणं आइक्खइ, धर्ममुपशमादिस्वरूपं ब्रूथेति हृदयं, नत्थि णं अन्ने कोइ समणे वा माहणे वा जे एरिसं धम्ममाइक्खित्तए, प्रभुरिति शेषः, किमङ्ग पुण एत्तो उत्तरतरं ?, एवं वदित्ता जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगयत्ति ॥

मू. (२७) *कामदेवाइ ! समणे भगवं महावीरे कामदेवं समणोवासयं एवं वयासी–से नूनं कामदेवा ! तुब्भं पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि एगे देवे अंतिए पाउब्भूए, तए णं से देवे एगं महं दिव्वं पिसायरूवं विउव्वइ २ त्ता आसुरुत्ते ४ एगं महं नीलुप्पल जाव असिं गहाय तुमं एवं वयासी–हं भो कामदेवा ! जाव जीवियाओ ववरोविज्झसि, तं तुमं तेणं देवेणं एवंवुत्ते समाणे अभीए जाव विहरसि एवं वण्णगरहिया तिन्निवि उवसग्गा तहेव पडिउच्चारेयव्वा जाव देवे पडिगओ, से नूनं कामदेवा अट्ठे समट्ठे ?, हन्ता, अत्थि,*

अज्जो इ समणे भगवं महावीरे बहवे समणे निग्गंथे य निग्गंथीओ य आमंतेत्ता एवं वयासी–जइ ताव अज्जो ! समणोवासगा गिहिणो गिहमज्झावसंता दिव्वमाणुसतिरिक्खजोणिए उवसग्गे सम्मं सहति जाव अहियासेंति, सक्का पुण्णाइं अज्जो ! समणेहिं निग्गंथेहिं दुवालसङ्गं गणिपिडगं अहिज्जमाणेहिं दिव्वमाणुसतिरिक्खजोणिए सम्मं सहित्तए जाव अहियासित्तए, तओ ते बहवे समणा निग्गन्था य निग्गंथीओ य समणस्स भगवओ महावीरस्स तहत्ति एयमट्ठं विनएणं पडिसुणंति ।

तए णं से कामदेवे समणोवासए हट्ठ जाव समणं भगवं महावीरं पसिणाइं पुच्छइ अट्ठमादियइ, समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो वंदइ नमंसइ २ त्ता जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए तए णं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइ चंपाओ पडिनिक्खमइ २ त्ता बहिया जणवयविहारं विहरइ ।

वृ. 'अट्ठे समट्ठे' त्ति अस्त्येषोऽर्थ इत्यर्थः, अथवा अर्थः–प्रयोदितं वस्तु समर्थः–सङ्गतः, हन्ता इति कोमलामन्त्रणवचनं, 'अज्जो' त्ति आर्या इत्येवमामन्त्र्यैवमवादीदिति, 'संहति' त्ति यावत्करणादिदं दृश्यं–स्वमंति तितिक्खंति, एकार्थाश्चैते, विशेषव्याख्यानमप्येषामस्ति तदन्यतोऽवसेयमिति ॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मू. (२८) *तए णं से कामदेवे समणोवासए पढमं उवासगपडिमं उवसंपज्ञित्ताणं विहरइ,*

तए णं से कामदेव समणोवासए बहूहिं जाव भावेत्ता वीसं वासाइं समणोवासगपरियागं पाउणित्ता एक्कारस उवासगपडिमाओ सम्मं काएणं फासेत्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसित्ता सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदेत्ता आलोइयपडिकंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे कप्पे सोहम्मवडिंसयस्स महाविमाणस्स उत्तरपुरच्छिमेणं अरुणाभे विमाणे देवत्ताए उववन्ने, तत्थ णं अत्थेगइयाणं देवाणं चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पन्नत्ता कामदेवस्सऽवि देवस्स चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पन्नत्ता ।

से णं भंते ! कामदेवे ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं अनंतरं चयं चइत्ता कहिं गमिहिइ कहिं उववज्ञिहिइ ?, गो० ! महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ । निक्खेवो

वृ. 'निक्खेवओ'त्ति निगमनवाक्यं वाच्यं, तच्चेदं एवं खलु जम्बू ! समणेणं जाव संपत्तेणं दोच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्तेति बेमि ।

अध्ययनं – २ – समाप्तम्

मुनि दीपरत्नसागरेण संशोधिता सम्पादीता उपासकदशाङ्ग सूत्रस्य द्वीतीयअध्ययनस्य अभयदेवसूरि विरचिता टीका परिसमाप्ता

अध्ययनं : ३ – चुलनीपिता

मू. (२९) *उक्खेवो तइयस्स अज्झयणस्स–एवं खलु जम्बू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं वाणारसी नामं नयरी, कोट्ठए चेइए, जियसत्तू राया ।*

तत्थ णं वाणारसीए नगरीए चुलणीपिया नामं गाहावई परिवसइ, अड्ढे जाव अपरिभूए, सामा भारिया, अट्ठ हिरण्णकोडीओ निहाणपउत्ताओ अट्ठ वुड्ढिपउत्ताओ अट्ठ पवित्थरपउत्ताओ अट्ठ वया दसगोसाहस्सिएणं वएणं जहा आनंदो राईसर जाव सव्वकज्जवड्ढावए यावि होत्था, सामी समोसढे, परिसा निग्गया, चुलणीपियावि जहा आनंदो तहा निग्गओ,

तहेव गिहिधम्मं पडिवज्जइ, गोयमपुच्छा तहेव सेसं जहा कामदेवस्स जाव पोसहसालाए पोसहिए बंभचारी समणस्स भगवओ महाविरस्स अंतियं धम्मपन्नत्तिं उवसंपज्ञित्ता णं विहरइ

वृ. अथ तृतीयं व्याख्यायते, तच्च सुगममेव, नवरं 'उक्खेवो' त्ति उपक्षेपः– उपोद्घातः तृतीयाध्ययनस्य वाच्यः, स चायम् जइ णं भंते ! समणेणं भगवया जाव संपत्तेणं उवासगदसाणं दोच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते तच्चस्स णं भंते ! अज्झयणस्स के अट्ठे पन्नत्ते ? इति, कण्ठ्यश्चायम् ।। तथा क्वचित्कोष्ठकं चैत्यमधीतं क्वचिन्महाकामवनमिति, श्यामा नाम भार्या

मू. (३०) *तए णं तस्स चुलणीपियस्स समणोवासयस्स पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि एगे देवे अंतियं पाउब्भूए तए णं से देवे एगं नीलुप्पल जाव असिं गहाय चुलणीपियं समणोवासयं एवं वयासी– हं भो चुलणीपिया ! समणोवासया जहा कामदेवो जाव न भंजासि तो ते अहं अज्ज जेट्ठं पुत्तं साओ गिहाओ नीणेमि २ त्ता तव अग्गओ घाएमि २ त्ता तओ मंससोल्ले करेमि २ त्ता आदान भरियंसि कडाहयंसि अदहेमि २ त्ता तव गायं मंसेण य सोणिएण य आयञ्चामि,*

जहा णं तुमं अट्टदुहट्टवसट्टे अकाले चेव जीवियाओ ववरोविज्ञसि, तए णं से चुलणीपिया

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

समणोवासए तेणं देवेणं एवं वुत्ते समाणे अभीए जाव विहरइ, तए णं से देवे चुलणीपियं समणोवासयं अभीयं जाव पासइ २ त्ता दोच्चंपि तच्चंपि चुलणीपियं समणोवासयं एवं वयासी हं भो चुलणीपिया समणोवासया ! तं चेव भणइ, सो जाव विहरइ,

तए णं से देवे चुलणीपियं समणोवासयं अभीयं जाव पासित्ता आसुरुत्ते ४ चुलणीपियस्स समणोवासयस्स जेट्ठं पुत्तं गिहाओ नीणेइ २ त्ता अग्गओ घाएइ २ त्ता तओ मंससोल्लए करेइ २ त्ता आदानभरियंसि कडाहयंसि अद्दहेइ २ त्ता चुलणीपियस्स समणोवासयस्स गायं मंसेण य सोणियेण य आयञ्चइ, तए णं से चुलणीपिया समणोवासए तं उज्जलं जाव अहियासेइ

तए णं से देवे चुलणीपियं समणोवासयं अभीयं जाव पासइ २ त्ता दोच्चंपि चुलणीपियं समणोवासयं एवं वयासी–हं भो चुलणीपिया समणोवासया ! अपत्थियपत्थया जाव न भंजसि तो ते अहं अज्ज मज्झिमं पुत्तं साओ गिहाओ नीणेमि २ त्ता तव अग्गओ घाएमि जहा जेट्ठं पुत्तं तहेव भणइ तहेव करेइ एवं तच्चंपि कनीयसं जाव अहियासेइ,

तए णं से देवे चुलणीपियं समणोवासयं अभीयं जाव पासइ २ त्ता चउत्थंपि चतुलणीपियं समणोवामयं एवं वयासी– "हं भो चुलणीपिया समणोवासया अपत्थियपत्थया ४ जइ णं तुमं जाव न भंजसि तओ अहं अज्ज जा इमा तव माया भद्दा सत्थवाही देवयगुरुजणणी दुक्करदुक्करकारिया तं ते साओ गिहाओ नीणेमि २ त्ता तव अग्गओ घाएमि २ त्ता तओ मंससोल्लए करेमि २ त्ता आदानभरियंसि कडाहयंसि अद्दहेमि २ त्ता तव गायं मंसेण य सोणिएण य आयंचामि जहा णं तुमं अट्टदुहट्टवसट्टे अकाले चेव जीवियाओ ववरोविज्जसि, तए णं से चुलणीपिया समणोवासए तेणं देवेणं एवं वुत्ते समाणे अभीए जाव विहरइ,

तए णं से देवे चुलणीपियं समणोवासयं अभीयं जाव विहरमाणं पासइ २ त्ता चुलणीपियं समणोवासयं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी–हं भो चुलणीपिया समणोवायसा ! तहेव जाव ववरोविज्जसि,

तए णं तस्स चुलणीपियस्स समणोवासयस्स तेणं देवेणं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वुत्तस्स समाणस्स इमेयारूवे अज्झत्थिए ५ अहो णं इमे पुरिसे अनारिए अणनरियबुद्धी अनारियाइं पावाइं कम्माइं समायरइ, जेणं ममं जेट्ठं पुत्तं साओ गिहाओ नीणेइ २ त्ता मम अग्गओ घाएइ २ त्ता जहा कयं तहा चिंतेइ जाव गायं आयंचइ, जेणं ममं मज्झिमं पुत्तं साओ गिहाओ जाव सोणिएण य आयंचइ, जेणं ममं कनीयसं पुत्तं साओ गिहाओ तहेव जाव आयंचटइ, जाऽवि य णं इमा ममं माया भद्दा सत्थवाही देवयगुरुजणणी दुक्करदुक्करकारिया तंपि य णं इच्छइ साओ गिहाओ नीणेत्ता मम अग्गओ घाएत्तए तं सेयं खलु ममं एयं पुरिसं गिण्हित्तएत्तिकट्टु उद्धाइए, सेऽवि य अगासे उप्पइए, तेणं च खंभे आसाइए, महया महया सद्देणं कोलाहले कए, तए णं सा भद्दा सत्थवाही तं कोलाहलसद्दं सोच्चा निसम्म जेणेव चुलणीपिया समणोवासए तेणेव उवागच्छइ २ त्ता चुलणीपियं समणोवासयं एवं वयासी–किण्णं पुत्ता ! तुमं महया सद्देणं कोलाहले कए ?

तए णं से चुलणीपिया समणोवासए अम्मयं भद्दं सत्थवाहिं एवं वयासी–एवं खलु अम्मो न जाणामि केवि पुरिसे आसुरुत्ते ५ एगं महं नीलुप्पल जाव असिं गहाय ममं एवं वयासी–हं भो चुलणीपिया समणोवासया ! अपत्थियपत्थया ४ जइ णं तुमं जाव ववरोविज्जसि, अहं तेणं

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पुरिसेणं एवं वुत्ते समाणे अभीए जाव विहरामि,

तए णं से पुरिसे ममं अभीयं जाव विहरमाणं पासइ २ त्ता ममं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी–हं भो चुलणीपिया समणोवासया! तहेवऽजाव गायं आयंचइ, तए णं अहं तं उज्जलं जाव अहियासेमि, एवं तहेव उच्चारेयव्वं सव्वं जाव कनीयसं जाव आयंचइ, अहं तं उज्जले जाव अहियासे मि, तए णंसे पुरिसे ममं अभीयं जाव पासइ २ त्ता ममं चउत्थंपि एवं वयासी–हं भो चुलणीपिया समणोवासया अपत्थियपत्थया जाव न भंजसि तो ते अज्ज जा इमा माया गुरु जाव ववरोविज्जसि,

तए णं अहं तेणं पुरिसेणं एवं वुत्ते समाणे अभीए जाव विहरामि, तए णं से पुरिसे दोच्चंपि तच्चंपि ममं एवं वयासी–हं भो चुलणीपिया समणोवासया! अज्ज जाव ववरोविज्जसि, तए णं तेणं पुरिसेणं दोच्चंपि तच्चंपि ममं एवं वुत्तस्स समाणस्स इमेयारूवे अज्झत्थिए ५ अहो णं इमे पुरिसे अनारिए जाव समायरइ, जेणं ममं जेट्ठं पुत्तं साओ गिहाओ तहेव जाव कनीयसं जाव आयंचइ, तुब्भेऽवि य णं इच्छइ साओ गिहाओ नीणेत्ता मम अग्गओ घाएत्तए,

तं सेयं खलु ममं एय पुरिसं गिण्हित्तएत्तिकट्टु उद्धाइए, सेऽवि य आगासे उप्पइए, मएऽवि य खंभे आसाइए महया महया सद्देणं कोलाहले कए, तए णं सा भद्दा सत्थवाही चुलणीपियं समणोवासयं एवं वयासी–नो खलु केई पुरिसे तव जाव कनीयसंल पुत्तं साओ गिहाओ निणेइ २ त्ता तव अग्गओ घाएइ, एस णं केइ पुरिसे तव उवसग्गं करेइ, एस णं तुमे विदरिसणे दिट्ठे, तं णं तुमं इयाणिं भग्गव्वए भग्गनियमे भग्गपोसहे विहरसि, तं णं तुमं पुत्ता! एयस्स ठाणस्स आलोएहि जाव पडिवज्जाहि, तए णं से चुलणीपिया समणोवासए अम्मगाए भद्दाए सत्थवाहीए तहत्ति एयमट्ठं विनएणं पडिसुणेइ २ त्ता तस्स ठाणस्स आलोएइ जाव पडिवज्जइ

मू. (३१) *तए णं से चुलनीपिया समणोवासए पढमं उवासगपडिमं उवसंपज्जित्ता णं विहरइ, पढमं उवासगपडिमं अहासुत्तं जहा आनंदो जाव एक्कारसवि,*

तए णं से चुलणीपिया समणोवासए तेणं उरालेणं जहा कामदेवो जाव सोहम्मे कप्पे सोहम्मवडिंसगस्स महाविमाणस्स उत्तरपुच्छिमेणं अरुणप्पभे विमाणे देवत्ताए उववन्ने। चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पन्नत्ता। महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ ५ ॥ निक्खेवो

वृ. 'तओ मंससोल्ले' त्ति त्रीणणि मांसशूल्यकानि शूले पच्यन्ते इति शूल्यानि, त्रीणि मांसखण्डानीत्यर्थः, 'आदानभरियंसि' त्ति आदानम्–आद्रहणं यदुदकतैलादिकमन्य-तरद्रव्यपाकायाग्नावुत्ताप्यते तद्भृते, 'कडाहंसि'त्ति कटाहे–लोहमयभाजनविशेषे, आद्रहयामि–उत्क्वाथयामि 'आयंचामि'त्ति आसिञ्चामि ॥

'एस णं तए विदरिसणे दिट्ठे' त्ति एतच्च त्वया विदर्शनं – विरूपाकारं विभीषिकादि दृष्टम्–अवलोकितमिति, 'भग्गव्वए'त्ति भग्नव्रतः, स्थूलप्राणातिपातविरतेर्भावतो भग्नत्वात्, तद्विनाशार्थं कोपेनोद्धावनात् सापराधस्यापि व्रताविषयीकृतत्वात्, 'भग्ननियमः' कोपोद-येउनोत्तरगुणस्य क्रोधाभिग्रहरूपस्य भग्नत्वात्, 'भग्नपोषधः' अव्यापारपौषधभङ्गत्वात्, 'एयस्स' त्ति द्वीतीयार्थत्वात् षष्ठयाः, एतमर्थमालोचय–गुरुभ्यो निवेदय, यावत्करणात् पडिक्कमाहि–निवर्त्तस्व, निन्दाहि–आत्मसाक्षिकां कुत्सां कुरु, गरिहाहि–गुरुसाक्षिकां कुत्सांविधेहि, विउट्टाहि–वित्रोटय तद्भावानुं बन्धच्छेदं विधेहि, विसोहेहि–अतिचारमलक्षालनेन अकरणयाए

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अब्भुट्ठेहि–तदकरणाभ्युपगमं कुरु, 'अहारिहं तवोकम्मं पायच्छित्तं पडिवज्जाहि' त्ति प्रतीतं, एतेन च निशीथादिषु गृहिणं प्रति प्रायश्चित्तस्याप्रतिपादनान्न तेषां प्रायश्चित्तमस्तीति ये प्रतिपद्यन्ते तन्मतमपास्तं, साधूद्देशेन गृहिणोऽपि प्रायश्चित्तस्य जीवितव्यवहारानुपातित्वात्

अध्ययनं – ३ – समाप्तम्

अध्ययनं – ४ – सुरादेवः

मू. (३२) *उक्खेवओ चउत्थस्स अज्झयणस्स, एवं खलु जम्बू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं वाणारसी नामं नयरी, कोट्ठए चेइए, जियसत्तू राया, सुरादेवे गाहावई अड्ढे छ हिरण्णकोडीओ जाव छ वया दसगोसाहस्सिएणं वएणं, धन्ना भारिया, सामी समोसढे,*

जहा आनंदो तहेव पडिवज्जइ गिहिधम्मं, जहा कामदेवो जाव समणस्स भगवओ महावीरस्स धम्मपन्नत्तिं उवसंपज्जित्ता णं विहरइ ।

वृ. अथ चतुर्थमारभ्यते, तदपि सुगमं नवरं चैत्यं कोष्ठकं, पुस्तकान्तरे काममहावनं, धन्या च भार्या ।

मू. (३३) *तए णं तस्स सुरादेवस्स समणोवासयस्स पुव्वरत्तावरत्तकाललसमयंसि एगे देवे अंतियं पाउब्भवित्था से देवे एगं महं नीलुप्पल जाव असिं गहाय सुरादेवं समणोवासयं एवं वयासी– हं भो सुरादेवा समणोवासया ! अपत्थियपत्थिया ४ जइ णं तुमं सीलाइं जाव न भंजसि तो ते जेट्ठं पुत्तं साओ गिहाओ नीणेमि २ त्ता तव अग्गओ घाएमि २ त्ता पंच सोल्लए करेमि आदानभरियंसि कडाहयंसि अद्दहेमि २ त्ता तव गायं मंसेण य सोणिएण य आयंचामि जहा णं तुमं अकाले चेव जीवियाओ ववरोविज्जसि,*

एवं मज्झिमयं, कनीयसं, एक्केक्के पंच सोल्लया, तहेव करेइ, जहा चुलणीपियस्स, नवरं एक्केक्के पंचसोल्लया, तए णं से देवे सुरादेवं समणोवासयं चउत्थंपि एवं वयासी–

हं भो सुरादेवा !समणोवासया अपत्थियपत्थिया ४ जाव न परिच्चयासि तो ते अज्ज सरीरंसि जमगसमगमेव सोलस रोगायङ्के पक्खिवामि, तंजहा–सासे कासे जाव कोढे, जहा णं तुमं अट्टदुहट्ट जाव ववरोविज्जसि, तए णं से सुरादेवे समणोवासए जाव विहरइ, एवं देवो दोच्चंपि तच्चंपि भणइ जाव ववरोविज्जसि, तए णं तस्स सुरादेवस्स समणोवासयस्स तेणं देवेणं दोच्चंपतच्चंपि एवं वुत्तस्स समाणस्स इमेयारूवे अज्झत्थिए ४–

–अहो णं इमे पुरिसे अनारिए जाव समायरइ, जेणं ममं जेट्ठं पुत्तं जाव कनीयसं जाव आयंचइ, जेऽवि य इमे सोलस रोगायंका तेऽवि य इच्छइ मम सरीरगंसि पक्खिवित्तए, तं सेयं खलु ममं एयं पुरिसं गिण्हित्तएत्तिकट्टु उद्धाइए, सेऽवि य आगासे उप्पइए, तेण य खंभे आसाइए महयामहया सद्देणं कोलाहले कए, तए णं सा धन्ना भारिया कोलाहलं सोच्चा निसम्म जेणेव सुरादेवे समणोवासए तेणेव उवागच्छइ २ त्ता एवं वयासी –

किण्णं देवाणुप्पिया ! तुब्भेहिं महया महया सद्देणं कोलाहले कए ?, तए णं से सुरादेवे समणोवासए धन्नं भारियं एवं वयासी–एवं खलु देवाणुप्पिए ! केऽवि पुरिसे तहेव कहेइ जहा चुलणीपिया, धन्नाऽवि पडिभणइ जाव कनीयसं, नो खलु देवाणुप्पिया ! तुब्भे केऽवि पुरिसे

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सरीरंसि जमगसमगं सोलस रोगायङ्के पक्खिवइ,

एस णं केवि पुरिसे तुब्भं उवसग्गं करेइ, सेसं जहा चुलणीपियस्स तहा भणइ, एवं सेसं जहा चुलणीपियस्स निरवसेसं जाव सोहम्मे कप्पे अरुणकंते विमाणे उववन्ने। चत्तारि पलिओवमाइं ठिई, महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ ५, निक्खेवो ॥

वृ. 'जगमसमगं' ति यौगपद्येनेत्यर्थः, 'सासे' इत्यादी यावत्करणादिदं दृश्यं–

सासे १ काले २ जरे ३ दाहे ४, कुच्छिसूले ५ भगन्दरे ६।
अरिसा ७ अजीरए ८ दिट्ठी ९ मुद्धसूले १० अकारए ११ ॥
अच्छिवेयणा १२ कण्णवेयणा १३ कण्डू १४ उदरे १५ कोढे १६ ॥'

अध्ययनं – ४ – समाप्तम्

अध्ययनं – ५ – क्षुल्लशतकः

मू. (३४) *एवं खलु जम्बू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं आलभिया नामं नयरी, संखवने उज्जाणे जियसत्तू राया, चुल्लसयए गाहावई अड्ढे जाव छ हिरण्णकोडीओ जाव छ वया दसगोसा-हस्सिएणं वएणं बहुला भारिया सामी समोसढे, जहा आनंदो तहा गिहिधम्मं पडिवज्जइ,*

सेसं जहा कामदेवो जाव धम्मपन्नत्ति उवसंपज्जित्ताणं विहरइ ॥

मू. (३५) *तए णं तस्स चुल्लसयगस्स समणोवासयस्स पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि एगे देवे अंतियं जाव असिं गहाय एवं वयासी – हं भो चुल्लसयगा समणोवासया ! जाव न भंजसि तो ते अज्ज जेट्ठं पुत्तं साओ गिहाओ नीणेमि एवं जहा चुलणीपियं, नवरं एक्केक्के सत्त मंससोल्लया जाव कनीयसं जाव आयंचामि, तए णं से चुल्लसयए समणोवासे जाव विहरइ,*

तए णं से देवे चुल्लसयगं समणोवासयं चउत्थंपि एवं वयासी–हं भो चुल्लसयगा ! समणोवासया जाव न भंजसि तो ते अज्ज जाओ इमाओ छ हिरण्णकोडीओ निहाणपउत्ताओ छ वुड्ढिपउत्ताओ छ पवित्थरपउत्ताओ ताओ साओ गिहाओ नीणेमि २ त्ता आलभियाए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु सव्वओ समंता विप्पइरामि, जहा णं तुमं अट्टदुहट्टवसट्टे अकाले चेव जीवियाओ ववरोविज्जसि

तए णं से चुल्लसयए समणोवासए तेणं देवेणं एवं वुत्ते समणे अभीए जाव विहरइ,

तए णं से देवे चुल्लसयगं समणोवासयं अभीयं जाव पासित्ता दोच्चंपि तच्चंपि तहेव भणइ जाव ववरोविज्जसि, तए णं तस्स चुल्लसयगस्स समणोवासयस्स तेणं देवेणं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वुत्तस्स समाणस्स अयमेयारुवे अज्झत्थिए ४–

अहो णं इमे पुरिसे अनारिए जहा चुलणीपिया तहा चिंतेइ जाव कनीयसं जाव आयंचइ, जाओऽवि य णं इमाओ ममं छ हिरण्णकोडीओ छ निहाणपउत्ताओछवुड्ढिपउत्ताओ छ पवित्थर पउत्ताओ ताओऽवि य णं इच्छइ ममं साओ गिहाओ नीणेत्ता आलभीयाए नयरीए सिंघाडग जाव विप्पइरित्तए, तं सेयं खलु ममं एयं पुरिसं गिण्हित्तएत्तिकट्टु उद्धाइए जहा सुरादेवो तहेव भारिया पुच्छइ तहेव कहेइ ५

मू. (३६) *सेसं जहा चुलणीपियस्स जाव सोहम्मे कप्पे अरुणसिट्ठे विमाणे उववन्ने, चत्तारि पलिओवमाइं ठिई सेसं तहेव जाव महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ ५ ॥ निक्खेवो ॥*

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वृ. पञ्चमं कण्ठ्यू ॥

अध्ययनं – ५ – समाप्तम्

मुनि दीपरत्नसागरेण संशोधिता सम्पादीता उपासकदशाङ्गसूत्रस्य पञ्चमअध्ययनस्य अभयदेवसूरि विरचिता टीका परिसमाप्ता

अध्ययनं – ६ – कुण्डकोलिकः

मू. (३७) *॥ छट्ठस्स उक्खेवओ–एवं खलु जम्बू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं कंपिल्लिपुरे नयरे सहसंबवणे उज्जाणे जियसत्तू राया कुंडकोलिए गाहावई पूसा भारिया छ हिरण्णकोडीओ निहाणपउत्ताओ छ वुड्ढिपउत्ताओ छ पवित्थरपउत्ताओ छ वया दसगोसाहस्सिएणं वएणं ।*

सामी समोसढे, जहा कामदेवो तहा सावयधम्मं पडिवज्जइ । सच्चेव वत्तव्वया जाव पडिलाभेमाणे विहरइ ।

मू. (३८) *तए णं से कुंडकोलिए समणोवासए अन्नया कयाइ पुव्वावरण्हकालसमयंसि जेणेव असोगवणिया जेणेव पुढविसिलापट्टए तेणेव उवागच्छइ २ त्ता नाममुद्दगं च उत्तरिज्जगं च पुढविसिलापट्टए ठवेइ २ त्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अन्तियं धम्मपण्णत्तिं उवसम्पज्जित्ता णं विहरइ, तए णं तस्स कुंडकोलियस्स समणोवासयस्स एगे देवे अंतियं पाउब्भवित्था तए णं से देवे नाममुद्दं च उत्तरिज्जं च पुढविसिलापट्टयाओ गेण्हइ २ त्ता सखिखिणिं अंतलिक्खपडिवन्ने कुंडकोलियं समणोवासयं एवं वयासी–*

हं भो कुंडकोलिया ! समणोवासया सुंदरी णं देवाणुप्पिया गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स धम्मपन्नत्ती–नत्थि उट्ठाणे इ वा कम्मे इ वा बले इ वा वीरिए इ वा पुरिसक्कारपरक्कमे इ वा नियया सव्वभावा, मंगुली णं समणस्स भगवओ महावीरस्स धम्मपन्नत्ती अत्थि उट्ठाणे इ वा जाव परक्कमे इ वा अनियया सव्वभावा,

तए णं से कुंडकोलिए समणोवासए तं देवं एवं वयासी–जइ णं देवा ! सुंदरी गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स धम्मपन्नत्ती नत्थि उट्ठाणे इ वा जाव नियया सव्वभावा, मगुली णं समणस्स भगवओ महावीरस्स धम्मपन्नत्ती अत्थि उट्ठाणे इ वा जाव अनियया सव्वभावा, तुमे णं देवा ! इमा इयारूवा दव्वा देविड्ढी दिव्वा देवज्जुई दिव्वे देवाणुभावे किणा लद्धे किणा पत्ते किणा अभिसमन्नागए किं उट्ठाणेणं जाव पुरिसक्कारपरक्कमेणं उदाहु अणुट्ठाणेणं अकम्मेणं जाव अपुरिसक्कारपरक्कमेणं ?,

तए णं से देवे कुंडकोलियं समणोवासयं एवं वयासी– एवं खलु, देवाणुप्पिया ! मए इमेयारूवा दिव्वा देविड्ढी ३ अणुट्ठाणेणं जाव अपुरिसक्कारपरक्कमेणं लद्धा पत्ता अभिसमन्नागया तए णं से कुंडकोलिए समणोवासए तं देवं एवं वयासी–

जइ णं देवा ! तुमे इमा एयारूवा दिव्वा देविड्ढी ३ अणुट्ठाणेणं जाव अपुरिसक्कारपरक्कमेणं लद्धा पत्ता अभिसमन्नागया, जेसि णं जीवाणं नत्थि उट्ठाणे इ वा पते किं न देवा ?, अह णं देवा तुमे इमा एयारूवा दिव्वा देविड्ढी ३ उट्ठाणेणं जाव परक्कमेणं लद्धा पत्ता अभिसमन्नागया तो जं वदसि–सुंदरी णं गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स धम्मपन्नत्ती–नत्थि उट्ठाणे इ वा जाव नियया सव्वभावा, मंगुली णं समणस्स भगवओ महावीरस्स धम्मपन्नत्ती–अत्थि उट्ठाणे इ वा जाव अनियया सव्वभावा,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तं ते मिच्छा ।। तए णं से देवे कुंडकोलिएणं समणोवासएणं एवं वुत्ते समाणे संकिए जाव कलुससमावन्ने नो संचाएइ कुंडकोलियस्स समणोवासयस्स किंचि पामोक्खमाइक्खित्तए, नाममुद्दयं च उत्तरिज्जयं च पुढविसिलापट्टए ठवेइ २ त्ता जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए ।

तेणं कालेणं तेणं समएणं सामी समोसढे, तए णं से कुंडकोलिए समणोवसए इमीसे कहाए लद्धट्ठे हट्ठ जहा कामदेवो तहा निग्गच्छइ जाव पज्जुवासइ धम्मकहा ।

वृ. अथ षष्ठे किमपि लिख्यते-'धम्मपन्नत्ति' त्ति श्रुतधर्मप्ररूपणा दरअशनं-मतं सिद्धान्त इत्यर्थः, उत्थानं-उपविष्टः सन् यदूद्धर्वीभवति कर्म-गमनादिकं बलं-शारीरं वीर्यं-जीवप्रभवं पुरुषकारः-पुरुषत्वाभिमानः पराक्रमः- स एव सम्पादितस्वप्रयोजनः, 'इति' उपदर्शने 'वा' विकल्पे, नास्त्येतदुत्थानादि जीवनां, एतस्य पुरुषार्थाप्रसाधकत्वात्, तदसाधकत्वं चपुरुषकारसद्भावेऽपि पुरुषार्थसिद्धयनुपलम्भात्, एवं च नियताः सर्वभावाः-यैर्यथा भवितव्यं ते तथैव भवन्ति, न पुरुषकारबलादन्यथा कर्तुं शक्यन्ते इति, आह च-

॥१॥ "प्राप्तव्यो नियतिबलाश्रयेण योऽर्थः,
सोहवश्यं भवति नृणां शुभोऽशुभो वा ।
भूतानां महति कृतेऽपि हि प्रयत्ने, नाभाव्यं भवति न भाविनोऽस्ति नाशः ॥" (तथा)
॥२॥ "न हि भवति यन्न भाव्यं भवति च भाव्यं विनाऽपि यत्नेन ।
करतलगतमपि नश्यति यस्य तु भवितव्यता नास्ति ॥"

इति 'मंडुली' त्ति असुन्दरा धर्मप्रज्ञप्तिः-श्रुतधर्मप्ररूपणा, किंस्वरूपाऽसा- वित्याह-अस्तीत्यादि, अनियताः सर्वे भावाः-उत्थानादेर्भवन्ति तदभावान्न भवन्तीतिकृत्वेत्येवंस्व- रूपा, ततोऽसौ कुण्डकोलिकः तं देवमेवमवादीत्-यदि गोशालकस्य सुन्दरो धर्मो नास्ति कर्मादीत्यतो नियताः सर्वभावा इत्येवंरूपो मङ्कुलश्च महावीरधर्मःअस्ति कर्मादीत्यनियताः सर्वभावा इत्येवंस्वरूपः, तन्मतमनूद्य कुण्डकोलिकस्तन्मतदूषणाय विकल्पद्वयं कुर्वन्नाह-

'तुमे ण' मित्यादि, पूर्ववाक्ये यदीति पदोपादानादेतस्य वाक्यस्यादौ तदेति पदं द्रष्टव्यं इति, त्वयाऽयं दिव्यो देवर्ध्यादिगुणः केन हेतुना लब्धः ? किमुत्थानादिना 'उदाहु' त्ति आहोश्वित् अनुत्थानादिना ? तपोब्रह्मचर्यादीनामकरणेनेति भावः, यद्युत्थानादेरभावेनेति पक्षो गोशालकमताश्रितत्वाद् भवतः तदा येषां जीवानां नास्त्युत्थानादि-तपश्चरणकरणमित्यर्थः 'ते' इति जीवाः किं न देवाः ?, पृच्छतः अयमभिप्रायः-यथा त्वं पुरुषकारं विना देवः संवृत्तः स्वकीयाभ्युपगमतः एवं सर्वजीवा ये उत्थानादिवर्जितास्ते देवाःप्राप्नुवन्ति, न चैतदेवमिष्टमित्युत्थानद्यपलापपक्षे दूषणं, अथ त्वयेयं ऋद्धिरुत्थानादिना लब्धा ततो यद्वदासि-सुन्दरा गोशालकप्रज्ञप्तिरसुन्दरा महावीरप्रज्ञप्तिः इति तत्ते-तव मिथ्यावचनं भवति, तस्य व्यभिचारादिति ॥

ततोऽसौ देवस्तेनैवमुक्तः सन् 'शङ्कितः' संशयवान् जातः किं गोशालकमतं सत्यमुत महावीरमतं ?, महावीरमतस्य युक्तितोऽनेन प्रतिष्ठितत्वाद्, एवंविधविकल्पवान् संवृत्त इत्यर्थः, काङ्क्षितो-महावीरमतमपि साध्वेतद् युक्तयपेतत्वादिति विकल्पवान् संवृत्त इत्यर्थः, यावत्करणाद्भेदमापन्नो-मतिभेदमुपागतो, गोशालकमतमेव साध्विति निश्चयादपोढत्वात्, तथा कलुषसमापन्नः-प्राक्तननिश्चयविपर्ययलक्षणं, गोशालकमतानुसारिणां मतेन मिथ्यात्वं प्राप्त इत्यर्थः,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अथवा कलुषभावं जितोऽहमनेनेतचि खेदरूपमापन्न इति, 'नो संचाएइ' त्ति न शक्नोति 'पामोक्खं' ति प्रमोक्षम्-उत्तरमाख्यातुं-भणितुमिति ॥

मू. (३९) *कुंडकोलिया इ समणे भगवं महावीरे कुंडकोलियं समणोवासयं एवं वयासी-से नूनं कुंडकोलिया ! कल्लं तुब्भ पुव्वावरण्हकालसमयंसि असोगवणियाए एगे देवे अंतियं पाउब्भवित्था, तए णं से देवे नाममुद्दं च तहेव जाव पडिगए । से नूनं कुंडकोलिया अट्ठे समट्ठे ?, हंता अत्थि, तं धन्ने सि णं तुमं कुंडकोलिया जहा कामदेवो अज्जो इ समणे भगवं महावीरे समणे निग्गंथे य निग्गंथीओ य आमंतित्ता एवं वयासी-*

जइ ताव अज्जो गिहिणो गिहिमज्झावसन्ता णं अन्नउत्थिए अट्ठेहि य हेऊहि य पसिणेहि य कारणेहि य वागरणेहि य निप्पट्ठसिणवागरणे करेन्ति, सक्का पुणाइं अज्जो समणेहिं निग्गंथेहिं दुवालसंगगणिपिडगं अहिज्जमाणेहिं अन्नउत्थिया अट्ठेहि य जाव निप्पट्ठपसिणवागरणा करित्तए,

तए णं समणा निग्गंथा य निग्गंथीओ य समणस्स भगवओ महावीरस्स तहत्ति एयमट्ठं विणएणं पडिसुणेन्ति, तए णं से कुंडकोलिए समणोवासए समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ २ त्ता पसिणाइं पुच्छइ २ त्ता अट्ठमादियइ २ त्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए, सामी बहिया जणवयविहारं विहरइ ।

मू. (४०) *तए णं तस्स कुंडकोलियस्स समणोवासयस्स बहूहिं सील जाव भावेमाणस्स चोद्दस्स संवच्छराइं विकंताइं पन्नरसमस्स संवच्छरस्स अंतरा वट्टमाणस्स अन्नया कयाइ जहा कामदेवो तहा जेट्ठपुत्तं ठवेत्ता तहा पोसहसालाए जाव धम्मपन्नत्ति उवसम्पज्जित्ता णं विहरइ,*

एवं एक्कारस उवासगपडिमाओ तहेव जाव सोहम्मे कप्पे अरुणज्झए विमाणे जाव अंतं काहिइ ॥ निक्खेवो ॥

वृ. 'गिहमज्झावसन्ता णं' ति गृहं-अध्यावसन्तो, णमिति वाक्यालङ्कारे अन्ययूथिकान् 'अर्थैः' जीवादिभिः सूत्राभिधेयैर्वा हेतुभिश्च-अन्वयव्यतिरेकलक्षणैः प्रश्नैश्च परप्रश्नीयपदार्थैः कारणैः-उपपत्तिमात्ररूपैः व्याकरणैश्च-परेण प्रश्नितस्योत्तरदानरूपैः,

'निप्पट्ठपसिणवागरणे' त्ति निरस्तानि स्पष्टानि-व्यक्तानि प्रश्नव्याकरणानि येषां ते निःस्पष्टप्रश्नव्याकरणाः, प्राकृतत्वाद्वा निःस्पष्टप्रश्नव्याकरणास्तान् कुर्वन्ति, 'सक्का पुण' त्ति शक्या एव, हे आर्याः ! श्रमणैरन्ययूथिका निःस्पष्टप्रश्नव्या करणाः कर्तुम् ।

अध्ययनं - ६ - समाप्तम्

अध्ययनं - ७ - सद्दालपुत्रः

मू. (४१) *सत्तमस्स उक्खेवो ॥ पोलासपुरे नामं नयरे, सहस्संबवणे उज्जाणे, जियसत्तू राया ॥ तत्थ णं पोलासपुरे नयरे सद्दालपुत्ते नामं कुंभकारे आजीविओवासए परिवसइ, आजीवियसमयंसि लद्धट्ठे गहियट्ठे पुच्छियट्ठे विणिच्छियट्ठे अभिगयट्ठे अट्ठिमिंजपेमाणुरागरत्ते य अयमाउसो आजीवियसमए अट्ठे अयं परमट्ठे सेसे अणट्ठेत्ति आजीवियसमएणं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ,*

तस्स णं सद्दालपुत्तस्स आजीविओवासगस्स एक्का हिरण्णकोडी निहाणपउत्ता एक्का वुड्ढिपउत्ता एक्का पवित्थरपउत्ता एक्के वए दसगोसाहस्सिएणं वएणं, तस्स णं सद्दालपुत्तस्स

Jain Education International　　For Private & Personal Use Only　　www.jainelibrary.org

आजीविओवासगस्स अग्गिमित्ता नामं भारिया होत्था, तस्स णं सद्दालपुत्तस्स आजीविओवासगस्स पोलासपुरस्स नगरस्स बहिया पंच कुंभकारावणसया होत्था,

तत्थ णं बहवे पुरिसा दिन्नभइभत्तवयणा कल्लाकल्लिं बहवे करए य वरए य पिहडए य घडए य अद्धघडए य कलसए य अलिंजरए य जंबूलए य उट्टियाओ य करेन्ति, अन्ने य से बहवे पुरिसा दिन्नभइभत्तवेयणा कल्लाकल्लिं तेहिं बहूहिं करएहि य जाव उट्टियाहि य रायमग्गंसि वित्तिं कप्पेमाणा विहरन्ति ।

वृ. सप्तमं सुगममेव, नवरं 'आजीविओवासए'त्ति आजीविकाः–गोशालकशिष्याः तेषामुपासकः आजीविकोपासकः, लब्धार्थः श्रवणतो गृहीतार्थो बोधतः पृष्टार्थः संशये सति विनिश्चितार्थ उत्तरलाभे सति, 'दिन्नभइभत्तवेयण' त्ति दत्त भृतिभक्तरूपं–द्रव्यभोजनलक्षणं वेतनं–मूल्यं येषां ते तथा, 'कल्लाकल्लिं' ति प्रतिप्रभातं बहून् करकान्–वार्घटिकाः वारकांश्च–गडुकान् पिठरकान्–स्थालीः घटकान् प्रतीतान् अर्द्धघटकांश्च–घटार्द्धमानान् कलशकान्–आकारविशेषतो बृहद्घटकान् अलिञ्जराणि च–महदुदकभाजनविशेषान् जम्बूलकांश्च–लोकरूढ्यासेयान् उष्ट्रिकाश्च–सुरातैला- दिभाजनविशेषान् ॥

मू. (४२) *तए णं से सद्दालपुत्ते आजीविओवासए अन्नया कयाइ पुव्वावरण्हकालसमयंसि जेणेव असोगवणिया तेणेव उवागच्छइ २ त्ता गोसालस्स मंखलिपुत्तस्स अंतियं धम्मपन्नत्तिं उवसंपज्जित्ता णं विहरइ,*

तए णं तस्स सद्दालपुत्तस्स आजीविओवासगस्स एगे देवे अंतियं पाउब्भवित्था,

तए णं से देवे अंतलिक्खपडिवन्ने सखिंखिणियाइं जाव परिहिए सद्दालपुत्तं आजीविओवासयं एवं वयासी–एहिइ णं देवाणुप्पिया कल्लं इहं मामाहणे उप्पन्ननाणदंसणधरे तीयपडुपन्नमणागयजाणए अरहा जिने केवली सव्वन्नू सव्वदरिसी तेलोक्कवहियमहियपूइए सदेवमणुयासुरस्स लोगस्स अच्चणिज्जे वंदणिज्जे सक्कारणिज्जे संमाणणिज्जे कल्लाणं मंगलं देवयं चेइयं जाव पज्जुवासणिज्जे तच्चकम्मसम्पयाम्पउत्ते,

तं णं तुमं वंदज्जाहि जाव पज्जुवासेज्जाहि, पाडिहारिएणं पीढफलगसिज्जासंथारएणं उवनिमंतेज्जाहि, दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयइ २ त्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए,

तए णं तस्स सद्दालपुत्तस्स आजीविओवासगस्स तेणं देवेणं एवं वुत्तस्स समाणस्स इमेयारूवे अज्झत्थिए ४ समुप्पन्ने–एवं खलु ममं धम्मवरिए धम्मोवएसे गोसाले मंखलिपुत्ते से णं महामाहणे उप्पन्ननाणदंसणधरे जाव तच्चकम्मसम्पयासम्पउत्ते से णं कल्लं इहं हव्वमागच्छिस्सइ,

ते णं तं अहं वंदिस्सामि जाव पज्जुवासिस्सामि पाडिहारिएणं जाव उवनिमंतिस्सामि ।

वृ. 'एहिइ' त्ति एष्यति, 'इहं' ति अस्मिन्नगरे, 'महामाहणे' त्ति मा हन्मि–न हन्मीत्यर्थः, आत्मना वा हनननिवृत्तः परं प्रति 'मा हन' इत्येवमाचष्टे यः स माहनः, स एव मनःप्रभृतिकरणादिभिराजन्म सूक्ष्मादिभेदभिन्नजीवहनननिवृत्तत्वात् महान्माहनो महामाहनः उत्पन्ने–आवरणक्षयेणाविर्भूते ज्ञानदर्शने धारयति यः स तथा, अत एवातीतप्रत्युत्पन्नानागतज्ञायकः, 'अरह'त्ति अर्हन्, महाप्रातिहार्यरूपपूजार्हत्वात्, अविद्यमानं वा रहः–एकान्तः सर्वज्ञत्वाद्यस्य सोऽरहाः, जनो रागादिजेतृत्वात्, केवलानि–परिपूर्णानि शुद्धान्यनन्तानि वा ज्ञानादीनि यस्य सन्ति स केवली,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अतीतादिज्ञानेऽपि सर्वज्ञानं प्रति शङ्का स्यादित्याहसर्वज्ञः साकारोपयोगसामर्थ्यात्, सर्वदर्शी अनाकारोपयोगसामर्थ्यादिति, तथा 'तेलोक्कवहियमहियपूइए'त्ति त्रैलोक्येन–त्रिलोकवासिना जनेन,

'वहिय'त्ति समग्रैश्वर्याद्यतिशयसन्दोहदर्शनसमाकुलचेतसा हर्षभरनिर्भरेण प्रबल-कुतूहलबलादनमिषलोचनेनावलोकितः 'महिय' त्ति सेव्यतया वांछितः 'पूजितश्च' पुष्पादिभिर्यः स तथा, एतदेव व्यनक्ति–सदेवा मनुजासुरा यस्मिन् स सदेवमनुजासुरस्तस्य लोकस्य–प्रजायाः, अर्चनीयः पुष्पादिभिः वन्दनीयः स्तुतिभिः सत्करणीयः–आदरणीयः सन्माननीयोऽ- भ्युत्थान-दिप्रतिपत्तिभिः, कल्याणं मंगल दैवतं चैत्यमित्येवंबुद्धया पर्युपासनीय इति, 'तच्चकम्म'त्ति तथ्यानि-सत्फलानि अव्यभिचारितया यानि कर्माणि–क्रियस्तत्सम्पदा–तत्समृद्धया यः सम्प्रयुक्तो–युक्तः स तथा ।। 'कल्ल'मित्यत्र यावत्करणात् 'पाउप्पभायाए रयणीए इत्यादिर्जलन्ते सूरिए' इत्येतदन्तः प्रभातवर्णको दृश्यः, स चोक्षिप्तज्ञातवद्याख्येयः ।

मू. (४३) *तए णं कल्लं जाव जलन्ते समणे भगवं महावीरे जाव समोसरिए, परिसा निग्गया जाव पज्जुवासइ,*

तए णं से सद्दालपुत्ते आजीविओवासए इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे–एवं खलु समणे भगवं महावीरे जाव विहरइ, तं गच्छामि णं समणं भगवं महावीरं वंदामि जाव पज्जुवासामि,

एवं संपेहेइ २ त्ता ण्हाए जाव पायच्छित्ते सुद्धप्पावेसाइं जाव अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरे मणुस्सवग्गुरापरिगए साओ गिहाओ पडिनिक्खमइ २ त्ता पोलासपुरं नयरं मज्झंमज्झेणं निग्गच्छइ २ त्ता जेणेव सहस्संबवणे उज्जाणे जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ २ त्ता तिखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ २ त्ता वंदइ नमंसइ २ त्ता जाव पज्जुवासइ,

तए णं समणे भगवं महावीरे सद्दालपुत्तस्स आजीविओवासगस्स तीसे य महइ जाव धम्मकहा समत्ता, सद्दालपुत्ता इ समणे भगवं महावीरे सद्दालपुत्तं आजीविओवासयं एवं वयासी–

से नूनं सद्दालपुत्ता ! कल्लं तुमं पुव्वावरण्हकालसमयंसि जेणेव असोगवणिया जाव विहरसि तए णं तुब्भं एगे देवे अंतियं पाउब्भवित्था, तए णं से देवे अंतलिक्खपडिवन्ने एवं वयासी–हं भो सद्दालपुत्ता ! तं चेव सव्वं जाव पज्जुवासिस्सामि,

से नूनं सद्दालपुत्ता ! अट्ठे समट्ठे ?, हंता अत्थि, नो खलु सद्दालपुत्ता ! तेणं देवेणं गोसालं मंखलिपुत्तं पणिहाय एवं वुत्ते, तए णं तस्स सद्दालपुत्तस्स आजीविओवासयस्स समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्तस्स समाणस्स इमेयारूवे अज्झत्थिए ४–

एस णं समणे भगवं महावीरे महामाहणे उप्पन्ननाणदंसणधरे जाव तच्चकम्मसंपयासंउत्ते, तं सेयं खलु ममं भगवं महावीरं वंदित्ता नमंसित्ता पाडिहारिएणं पीढफलग जाव उवनिमंतिए, एवं संपेहेइ २ त्ता उट्ठाए उट्ठेइ २ त्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ २ त्ता एवं वयासी–

एवं खलु भंते ! ममं पोलासपुरस्स नयरस्स बहिया पंच कुम्भकारावणसया, तत्थ णं तुब्भे पाडिहारियं पीढ जाव संथारयं ओगिण्हित्ता णं विहरह,

तए णं समणे भगवं महावीरे सद्दालपुत्तस्स आजीविओवासगस्स एयमट्ठं पडिसुणेइ २ त्ता सद्दालपुत्तस्स आजिविओवासगस्स पंचकुम्भकारावणसएसु फासुएसणिज्जं पाडिहारियं

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पीठफलग जाव संथारयं ओगिण्हित्ता णं विहरइ ।

मू. (४४) तए णं से सद्दालपुत्ते आजीविओवासए अन्नया कयाइ वायाहययं कोलालभंडं अंतो सालाहिंतो बहिया नीणेइ २ त्ता आयवंसि दलयइ, तए णं समणे भगवं महावीरे सद्दालपुत्तं आजीविओवासयं एवं वयासी–सद्दालपुत्ता ! एस णं कोलालभंडे कओ ?,

तए णं से सद्दालपुत्ते आजीविओवासए समणं भगवं महावीरं एवं वयासी–एस णं भंते ! पुव्विं मट्टिया आसी, तओ पच्छा उदएणं निगिज्जइ २ त्ता छारेण य करिसेण य एगयओ मीसिज्जइ २ त्ता चक्के आरोहिज्जइ,

तओ बहवे करगा य जाव उट्टियाओ य कज्जति, तए णं समणे भगवं महावीरे सद्दालपुत्तं आजीविओवासयं एवं वयासी–सद्दालपुत्ता एस णं कोलालभंडे किं उट्ठाणेणं जाव पुरिसक्कारपरक्कमेणं कज्जति उदाहु अणुट्ठाणेणं जाव अपुरिसक्कारपरक्कमेणं कज्जति ?, तए णं से सद्दालपुत्ते आजीविओवासए समणं भगवं महावीरं एवं वयासी–भन्ते ! अणुट्ठाणेणं जाव अपुरिसक्कारपरक्कमेणं, नत्थि उट्ठाणे इ वा जाव परक्कमे इ वा, नियया सव्वभावा,

तए णं समणे भगवं महावीरे सद्दालपुत्तं आजीविओवासयं एवं वयासी–सद्दालपुत्ता ! जइ णं तुब्भं केइ पुरिसे वायाहयं वा पक्केल्लयं वा कोलालभण्डं अवहरेज्जा वा विक्खिरेज्जा वा भिंदेज्जा वा अच्छिंदेज्जा वा परिट्ठवेज्जा वा अग्गिमित्ताए वा भारियाए सद्धिं विउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरेज्जा, तस्स णं तुमं पुरिसस्स किं दण्डं वत्तेज्जासि ?,

भंते ! अहं णं तं पुरिसं आओसेज्जा वा हणेज्जा वा बंधेज्जा वा महेज्जा वा तज्जेज्जा वा तालेज्जा वा निच्छोडेज्जा वा निब्भच्छेज्जा वा अकाले चेव जीवियाओ ववरोवेज्जा । सद्दालपुत्ता ! नो खलु तुब्भ केइ पुरिसे वायाहयं वा पक्केल्लयं वा कोलालभंडं अवहरइ वा जाव परिट्ठवेइ वा अग्गिमित्ताए वा भारियाए सद्धिं विउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ, नो वा तुमं तं पुरिसं आओसेज्जसि वा हणिज्जसि वा जाव अकाले चेव जीवियाओ ववरोवेज्जसि, जइ नत्थि उट्ठाणे इ वा जाव परक्कमे इ वा नियया सव्वभावा अह ण तुब्भ केइ पुरिसे वायाहयं जाव परिट्ठवेइ वा अग्गिमित्ताए वा जाव विहरइ,

तुमं ता तं पुरिसं आओसेसि वा जाव ववरोवेसि तो जं वदसि नत्थि उट्ठाणे इ वा जाव नियया सव्वभावा तं ते मिच्छा, एत्थ णं से सद्दालपुत्ते आजीविओवासए संबुद्धे,

तए णं से सद्दालपुत्ते आजीविओवासए समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ २ त्ता एवं वयासी–इच्छामि णं भंते ! तुब्भं अंतिए धम्मं निसामेत्तए, तए णं समणे भगवं महावीरे सद्दालपुत्तस्स आजीविओवासगस्स तीसे य जाव धम्मं परिकहेइ ॥

वृ. 'वायाहयगं' ति वाताहतं वायुनेपच्छोपमानीतमित्यर्थः, 'कोलालभण्डं' ति कुलालाः–कुम्भाकाराःतेषामिदं कालालं तच्च तद्भाण्डं च–पण्यं भाजनं वा कौलालभाण्डम्, एतत्किं पुरुषकारेणेतरथा वा क्रियते इति भगवता पुष्टे स गोशालकमतेन नियतिवादलक्षणेन भावितत्वात्पुरुषकारेणेत्युत्तरदाने च स्वमतक्षतिपरमताभ्यनुज्ञानलक्षणं दोषमाकलयन् अपुरुषकारएण इत्यवोचत्, ततस्तदभ्युपगतनियतिमतनिरासाय पुनः प्रश्नयन्नाह–

'सद्दालपुत्त' इत्यादि, यदि तव कश्चित्पुरुषो वाताहतं वा आममित्यर्थः 'पक्वेल्लयं व' त्ति

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पक्कं वा अग्निना कृतपाकं अपहरेद्वा चोरयेत् विकिरेद्वा–इतस्ततो विक्षिपेत् भिन्द्याद्वा काणताकरणेन आच्छिन्द्याद्वा हस्तादुद्दालनेन पाठान्तरेण विच्छिन्द्याद्वा–विविधप्रकारैश्छेदं कुर्यादित्यर्थः परिष्ठापयेद्वा बहिर्नीत्वा त्यजेदिति। वत्तेज्जासि त्ति निर्वर्त्तयसि 'आओसेज्जा व' त्ति आक्रोशयामि वा मृतोऽसि त्वमित्यादिभिः शापैरभिशपामि हन्मि वा दण्डादिना बध्नामि वा रज्ज्वादिना, तर्जयामि वा 'ज्ञास्यसि रे दुष्टाचार' इत्यादिभिर्वचनविशेषैः ताडयामि वा चपेटादिना निच्छोटयामि वा धनादित्याजनेन निर्भत्सर्यामि वा पुरुषवचनैः अकाल एव च जीविताद्वा व्यपरोपयामि मारयामीत्यर्थः ॥

इत्येवं भगवांस्तं सद्दालपुत्तं स्ववचनेन पुरुषकाराभ्युपगमं ग्राहयित्वा तन्मतविघटनायाह– 'सद्दालपुत्त' इत्यादि, न खलु तव भाण्डं कश्चिदपहरति न च त्वं तमाक्रोशयसि यदि सत्यमेव नास्त्यु- त्थानादि, अथ कश्चित्तदपहरति त्वं च तमाक्रोशयसि तत एवमभ्युपगमे सति यद्वदसि–नास्त्युत्थानाद इति तत्ते मिथ्या-असत्यमित्यर्थः ॥

मू. (४५) *तए णं से सद्दालपुत्ते आजीविओवासए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठ जाव हियए जहा आनंदो तहा गिहिधम्मं पडिवज्जइ,*

नवरं एगा हिरण्णकोडी निहाणपउत्ता एगा हिरण्णकोडी वुड्ढिपउत्ता एगा हिरण्णकोडी पवित्थरपउत्ता एगे वए दसगोसाहस्सिएणं वएण जाव समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ २ त्ता जेणेव पोलासपुरे नयरे तेणेव उवागच्छइ २ त्ता पोलासपुरं नयरं मज्झंमज्झेणं जेणेव सए गिहे जेणेव अग्गिमित्ता भारिया तेणेव उवागच्छइ २ त्ता अग्गिमित्तं भारियं एवं वयासी–

एवं खलु देवाणुप्पिए ! समणे भगवं महावीरे जाव समोसढे, तं गच्छाहि णं तुमं समणं भगवं महावीरं वंदाहि जाव पज्जुवासाहि, समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जाहि, तए णं सा अग्गिमित्ता भारिया सद्दालपुत्तस्स समणोवासगस्स तहत्ति एयमट्ठं विनएण पडिसुणेइ ॥

ते णं से सद्दालपुत्ते समणोवासए कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ २ त्ता एवं वयासी–खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! लहुकरणजुत्तजोइयं समखुरवालिहाणसमलिहियसिंगएहिं जंबूणयामय-कलावजोत्तपइविसिट्ठएहिं रययामयघंटसुत्तरज्जुगवरकंचणखइयनत्थापग्गहोग्गहियएहिं नीलप्पलकयामेलएहिं पवरगोणजवाणएहिं नानामणिकणगधंटियाजलपरिगयं सुजायजुग-जुत्तउज्जुगपसत्थसुविरइनिम्मियं पवरलक्खणोववेयं जुत्तामेव धम्मियं जाणप्पवरं उवट्ठवेह २ त्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह, तए णं ते कोडुंबियपुरिसा जाव पच्चप्पिणंति ॥

ते णं सा अग्गिमित्ता भारिया ण्हाया जाव पायच्छित्ता सुद्धप्पावेसाइं जाव अप्पमहग्घा-भरणालंकियसरीरा चेडियाचक्कवालपरिकिण्णा धम्मियं जाणप्पवरं दुरुहइ २ त्ता पोलासपुरं नगरं मज्झंमज्झेणं निग्गच्छइ २ त्ता जेणेव सहस्संबवणे उज्जाणे जेणेव समणे० तेणेव उवागच्छइ २ त्ता धम्मियाओ जाणाओ पच्चोरुहइ २ त्ता चेडियाचक्कवालपरिवुडा जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ २ त्ता तिक्खुत्तो जाव वंदइ नमंसइ २ त्ता नच्चासन्ने नाइदूरे जाव पंजलिउडा ठिइया चेव पज्जुवासइ,

तए णं समणे भगवं महावीरे अग्गिमित्ताए तीसे य जाव धम्मं कहेइ, तए णं सा अग्गिमित्ता भारिया समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठा समणं भगवं महावीरं

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वंदइ नमंसइ २ त्ता एवं वयासी –

सद्दहामि णं भंते ! निग्गन्थं पावयणं जाव से जहेयं तुब्भे वयह, जहा णं देवाणुप्पियाणं अंतिए बहवे उग्गा भोगा जाव पव्वइया तो खलु अहं तहा संचाएमि देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडा भवित्ता जाव अहं णं देवाणुप्पियाणं अंतिए पंचाणुव्वइयंसत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जिस्सामि, अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा पडिबंधं करेह,

तए णं सा अग्गिमित्ता भारिया समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं सावगधम्मं पडिवज्जइ २ त्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ २ त्ता तमेव धम्मियं जाणप्पवरं दुरुहइ २ त्ता जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया ।।

तए णं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइ पोलासपुराओ नयराओ सहस्सम्बवणाओ पडिनिग्गच्छइ २ त्ता बहियाजणवयविहारं विहरइ ।

वृ. 'तए णं सा अग्गिमित्ता' इत्यादि, ततः सा अग्निमित्रा भार्या सद्दालपुत्रस्य श्रमणोपासकस्य तथेति एतमर्थं विनयेन प्रतिशृणोति, प्रतिश्रुत्वाच स्नाता 'कृतबलिकर्मा' बलिकर्म–लोकरूढं, 'कृतकौतुकमंगलप्रायश्चित्ता' कौतुकं–मषीपुण्ड्रादि मंगलंदध्यक्षतचन्दनादि एते एव प्रायश्चित्तमिव प्रायश्चित्तं दुःखस्वप्नादिप्रतिघातकत्वेनावश्यंकार्यत्वादिति, शुद्धात्मा वैषिकाणिवेपार्हाणि मङ्गल्यानि प्रवरवस्त्राणि परिहिता, अल्पमहार्घाभरणालङ्कृतशरीरा चेटिकाचक्रवालपरिकीर्णा,

पुस्तकान्तरे यावनवर्णको दृश्यते, स चैवं साव्याख्यानोऽवसेयः–'लहुकरणजुत्तजोइयं' लघुकरणेन–दक्षत्वेन ये युक्ताः पुरुषास्तैर्योजितंयन्त्रयूपादिभिः सम्बन्धितं यत्तत्तथा, तथा 'समखुरवालिहाणसमलिहियसिङ्गएहिं' समखुरवालिधानौ–तुल्यशफपुच्छौ समे लिखिते इव लिखिते शृङ्गे ययोस्तौ तथा ताभ्यां गोयुवभ्यामिति सम्बन्धः, 'जंबूणयामयकलावजोत्तपइविसिट्ठएहिं जाम्बूनदमयौ कलापौ–ग्रीवाभरणविशेषौ योक्त्रे च–कण्ठबन्धनरज्जू प्रतिविशिष्टे–शोभने ययोस्तौ तथा ताभ्यां,–

–'रययाभयघंटसुत्तरज्जुगवरकंचणखइयनत्थापग्गहोग्गहियएहिं' रजतमय्यौ–रुप्यियिवाकौ घंटे ययोस्तौ तथा सूत्ररज्जुके–कार्पासिकसूत्रमयय्यौ ये वरकांचनखचिते नस्ते–नासारज्जूतयोः प्रग्रहेण–रश्मिना अवगृहीतकौ च–बद्धौ यौ तौ तथा ताभ्यां, 'नीलुप्पलकयामेलएहिं' नीलोत्पलकृत- शेखराभ्यां 'पवरगोणजुवाणएहिं नानामणिकणगघंटियाजालपरिगयं सुजायजुगजुत्तउज्जुगप- सत्थसुविरहइनिम्मियं' सुजातं–सुजातदारुमयं युगं–यूपः युक्तं–संगतं ऋजुकं–सरलं (प्रशस्तं) सुविरचितं–सुघाटितं निर्मितं–निवेशितं यत्र तत्तथा 'जुत्तामेव धम्मियं जाणप्पवरं उवट्ठवेह' युक्तमेव–सम्बद्धमेव गोयुव्यामिति सम्बन्ध इति ।

मू. (४६) *तए णं से सद्दालपुत्ते समणोवासए जाए अभिगयजीवाजीवे जाव विहरइ ।*

तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे–एवं खलु सद्दालपुत्ते आजीवियसमयं वमित्ता समणाणं निग्गंथाणं दिट्ठिं पडिवन्ने,

तं गच्छामि णं सद्दालपुत्तं आजीविओवासयं समणाणं निग्गंथाणं दिट्ठिं वामेत्ता पुनरवि

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

आजीवियदिट्ठिं गेण्हावित्तएत्तिकट्टु एवं संपेहेइ २ त्ता आजीवियसंघसंपरिवुडे जेणेव पोलासपुरे नयरे जेणेव आजीवियसभा तेणेव उवागच्छइ २ त्ता आजीवियसभाए भंडगनिक्खेवं करेइ २ त्ता कइवएहिं आजीविएहिं सद्धिं जेणेव सद्दालपुत्ते समणोवासए तेणेव उवागच्छइ,

तए णं से सद्दालपुत्ते समणोवासए गोसालं मंखलिपुत्तं एज्जमाणं पासइ २ त्ता नो आढाइ नो परिजाणाइ अणाढायमाणे अपरिजाणमाणे तुसिणीए संचिट्ठइ, तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते सद्दालपुत्तेणं समणोवासएणं अणाढाइज्जमाणे अपरिजणिज्जमाणे पीढफलगसिज्जासंथारट्ठयाए समणस्स भगवओ महावीरस्स गुणकित्तणं करेमाणे सद्दालपुत्तं समणोवासयं एवं वयासी– आगएणं देवाणुप्पिया ! इहं महामाहणे ?, तए णं सद्दालपुत्ते समणोवासए गोसालं मंखलिपुत्तं एवं वयासी–के णं देवाणुप्पिया ! महामाहणे ?, तएणं से गोसाले मंखलिपुत्ते सद्दालपुत्तं समणोवासयं एवं वयासी–समणे भगवं महावीरे महामहणे,

से केणट्ठेणं देवाणुप्पिया ! एवं वुच्चइ–समणे भगवं महावीरे महामाहणे ?, एवं खलु सद्दालपुत्ता ! समणे भगवं महावीरे महामाहणे उप्पन्ननाणदंसणधरे जाव महियपूइए जाव तच्चकम्म-सम्पयासम्पउत्ते, से तेणट्ठेणं देवाणुप्पिया एवं वुच्चइ–समणे भगवं महावीरे महामाहणे ।

आगए णं देवाणप्पिया इहं महागोवे ?, के णं देवाणुप्पिया ! महागोवे ?, समणे भगवं महावीरे महागोवे, से केणट्ठेणं देवाणुप्पिया ! जाव महागोवे ?, एवं खलु देवाणुप्पिया ! समणे भगवं महावीरे संसाराडवीए बहवे जीवे नस्समाणे विनस्समाणे खज्जमाणे छिज्जमाणे भिज्जमाणे लुप्पमाणे विलुप्पमाणे धम्ममएणं दंडेणं सारक्खमाणे संगोवेमाणे निव्वाणमहावाडं साहत्थिं संपावेइ, से तेणट्ठेणं सद्दालपुत्ता ! एवं वुच्चइ–समणे भगवं महावीरे महागोवे ।

आगाए णं देवाणुप्पिया ! इहं महासत्थवाहे ?, के णं देवाणुप्पिया ! महासत्थवाहे ?, सद्दालपुत्ता ! समणे भगवं महावीरे महासत्थवाहे, से केणट्ठेणं० ?, एवं खलु देवाणुप्पिया ! समणे भगवं महावीरे संसाराडवीए बहवे जीवे नस्समाणे विनस्समाणे जाव विलुप्पमाणे धम्ममएणं पंथेणं सारक्खमाणे० निव्वाणमहापट्टणभिमुहे साहत्थिं संपावेइ, से तेणट्ठेणं सद्दालपुत्ता एवं वुच्चइ–समणे भगवं महावीरे महासत्थवाहे ।

आगए णं देवाणुप्पिया ! इहं महाधम्मकही ?, के णं देवाणुप्पिया महाधम्मकही ? समणे भगवं महावीरे महाधम्मकही, से केणट्ठेणं समणे भगवं महावीरे महाधम्मकही ?, एवं खलु देवाणुप्पिया समणे भगवं महावीरे महइमहालयंसि संसारंसि बहवे जीवे नस्समाणे विनस्समाणे ख० छि० भि० लु० वि० उम्मग्गपडिवन्ने सप्पहविप्पणट्ठे मिच्छत्तबलाभिभूए अट्ठविहकम्मतपडलपडोच्छन्ने बहूहिं अट्ठेहिं य जाव वागरणेहि य चाउरंताओ संसारकन्ताराओ साहत्थिं नित्थारेइ, से तेणट्ठेणं देवाणुप्पिया ! एवं वुच्चइ–समणे भगवं महावीरे महाधम्मकही ।

आगए णं देवाणुप्पिया ! इहं महानिज्जामए ?, के णं देवाणुप्पिया ! महानिज्जामए ?, समणे भगवं महावीरे महानिज्जामए, से केणट्ठेणं० ?, एवं खलु देवाणुप्पिया ! समणे भगवं महावीरे संसारमहासमुद्दे बहवे जीवे नस्समाणे विनससमाणे जाव विलु० बुड्डमाणे निबुड्डमाणे उप्पियमाणे धम्ममईए नावाए निव्वाणतीराभिमुहे साहत्थिं संपावेइ, से तेणट्ठेणं देवाणुप्पिया ! एवं वुच्चइ–समणे भगवं महावीरे महानिज्जामए ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तए णं से सद्दालपुत्ते समणोवासए गोसालं मंखलिपुत्तं एवं वयासी–तुब्भे णं देवाणुप्पिया इयच्छेया जाव इयनिउणा इयनयवादी इयउवएसलद्धा इयविन्नाणपत्ता, पभू णं तुब्भे मम धम्मायरिएणं धम्मोवएलसएणं भगवया महावीरेणं सद्धिं विवादं करेत्तए ?, नो तिणट्ठे समट्ठे,

से केणट्ठेणं देवाणुप्पिया ! एवं वुच्चइ–नो खलु पभू तुब्भे मम धम्मायरिएणं जाव महावीरेणं सद्धिं विवादं करेत्तए ?, सद्दालपुत्ता ! से जहानामए केइ पुरिसे तरुणे जुगवं जाव निउणसिप्पोवगए एगं महं अयं वा एलयं वा सूयरं वा कुक्कुं वा तित्तिरं वा वट्टयं वा लावयं वा कवोयं वा कविञ्जलं वा वायसं वा सेणयं वा हत्थंसि वा पायंसि वा खुरंसि वा पुच्छंसि वा पिच्छंसि वा सिंगसि वा विसाणंसि वा रोमंसि वा जहिं जहिं गिण्हइ तहिं तहिं निच्चलं निप्फंद धरेइ, एवामेव समणे भगवं महावीरे ममं बहूहिं अट्ठेहिं य हेऊहि य जाव वागरणेहि य जहिं जहिं गिण्हइ तहिं तहिं निप्पट्ठपसिणवागरणं करेइ, से तेणट्ठेणं सद्दालपुत्ता ! एवं वुच्चइ–नो खलु पभू अहं तव धम्मायरिएणं जाव महावीरेणं सद्धिं विवादं करेत्तए,

तए णं से सद्दालपुत्ते समणोवासए गोसालं मंखलिपुत्तं एवं वयासी–जम्हा णं देवाणुप्पिया ! तुब्भ मम धम्मायरियस्स जाव महावीरस्स संतेहिं तच्चेहिं तहिएहिं सब्भूएहिं भावेहिं गुणकित्तणं करेह तम्हा णं अहंतुब्भे पाडिहारिएणं पीढ जाव संथारएणं उवनिमंतेमि, नो चेव णं धम्मोत्ति वा तवोत्ति वा, तं गच्छइ णं तुब्भे मम कुंभारावणेसु पाडिहारियं पीढफलग जाव ओगिण्हित्ताणं विहरह,

तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते सद्दालपुत्तस्स समणोवासयस्स एयमट्ठं पडिसुणेइ २ त्ता कुम्भारावणेसु पाडिहारियं पीढ जाव ओगिण्हित्ता णं विहरइ, तए णं से गोसाले मंखलिपुत्ते सद्दालपुत्तं समणोवासयं जाहे नो संचाएइ बहूहिं आघवणाहि य पण्णवणाहि य सण्णवणाहि य विण्णवणाहि य निग्गंथाओ पावयणाओ चालित्तए वा खोभित्तए वा विपरिणामित्तए वा ताहे संते तंते परितंते पोलासपुराओ नगराओ पडिनिक्खमइ २ त्ता बहिया जणवयविहारं विहरइ

वृ. 'महागोवे'त्यादि गोपो–गोरक्षकः स चेतरगोरक्षकेभ्योऽतिविशिष्टत्वान्महानिति महागोपः 'नश्यत' इति सन्मानर्गाच्च्यवमानान् 'विनश्यत' इत्यनेकशो म्रियमाणान् 'खाद्यमानान्' मृगादिभावे व्याघ्रादिभिः 'छिद्यमानान्' मनुष्यादिभावे खड्गादिना भिद्यमानान् कुन्तादिना लुप्यमानान् कर्णनासादिच्छेदनेन विलुप्यमानान् बाह्योपध्यपहारतः गाइवेति गम्यते, 'निव्वाणमहावाडं' ति सिद्धिमहागोस्थानविशेषं 'साहत्थे'त्ति स्वहस्तेनेव स्वहस्तेन, साक्षादित्यर्थः ।। महासार्थवाहालापकानन्तरं पुस्तकान्तरे इदमपरमधीयते–

'आगए णं देवाणुप्पिया ! इहं महाधम्मकही ?, के णं देवाणुप्पिया ! महाधम्मकही ?, समणे भगवं महावीरे महाधम्मकही, से केणट्ठेणं समणे भगवं महावीरे महाधम्मकही ?, एवं खलु सद्दालपुत्ता ! समणे भगवं महावीरे महइमहालयंसि संसारंसि बहवे जीवे नस्समाणे जाव विलुप्पमाणे उम्मग्गपडिवन्ने सप्पहविप्पणट्ठे मिच्छत्तबलाभिभूए अट्ठविहकम्मतमपडलपडोच्छन्ने बहूहिं अट्ठेहिं य हेऊहि य पसिणेहि य कारणेहि य वागरणेहि य चाउरंताओ संसारकंताराओ साहत्थिं नित्थारेइ, से तेणट्ठेणं सद्दालपुत्ता ! समणे भगवं महावीरे महाधम्मकहि" त्ति, कण्ठ्योऽयं, नवरं जीवानां नश्यदादिविशेषणहेतुदर्शनायाह–उम्मग्गेत्यादि, तत्रोन्मार्गप्रतिपन्नान्–आश्रितकुदाष्टिशासनान्

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सत्पथविप्रनष्टान्–त्यक्तजिनशासनान्, एतदेव कथमित्याह–मिथ्यात्वबलाभिभूतान्, तथा अष्टविधकर्मैव तमःपटलम्–अन्धकारसमूहः तेन प्रत्यवच्छन्नानिति ।

तथा निर्यामकालापके 'वुड्डमाणे'त्ति निमज्जतः 'निबुड्डमाणे'त्ति नितरां निमज्जतः जन्ममरणादिजले इति गम्यते, 'उप्पियमाणे'त्ति उत्प्लाव्यमानान् ।। 'पभु' त्ति प्रभवः समर्थाः इतिच्छेकाः–इति एवमुपलभ्यमानाद्भुतप्रकारेण, एवमन्यत्रापि, छेकाः–प्रस्तावज्ञाः, कलापण्डिता इति वृद्धा व्याचक्षते तथा इतिदक्षाः–कार्याणामविलम्बितकारिणः तथा इतिप्रष्ठा–दक्षाणां प्रधाना वाग्मिमन इति वृद्धैरुक्तं, क्वचित्पत्तट्ठां इत्यधीयते, तत्र प्राप्तार्थाः–कृतप्रयोजनाः, तथा इतिनिपुणाः सूक्ष्मदर्शिनः कुशला इति च वृद्धोक्तं, इतिनयवादिनो–नीतिवक्तारः, तथा इत्युपदेशलब्धा लब्धाप्तोपदेशाः, वाचनान्तरे 'इतिमोघाविनः' अपूर्वश्रुतग्रहणशक्तिमन्तः 'इतिविज्ञानप्राप्ताः' अवाप्तसद्बोधाः ।

'से जहे'त्यादि, अथ यथा नाम कश्चित्पुरुषः 'तरुणे' त्ति वर्धमानवयाः, वर्णादिगुणोपचित इत्यन्ये, यावत्करणादिदं दृश्यं 'बलवं' सामर्थ्यवान् 'जुगवं' युगं कालविशेषः तत्प्रशस्तमस्यास्तीति युगवान्, दुष्टकालस्य बलहानिकरत्वात्तद्वयवच्छेदार्थमिदं विशेषणं, 'जुवाणे' त्ति युवा–वयःप्राप्तः, 'अप्पायङ्के'त्ति नीरोगः 'थिरग्गहत्थे' त्ति सुलेखकवद्, अस्थिराग्रहस्तो हि न गाढग्रहो भवतीति विशेषणमिदं 'दढपाणिपाए' त्ति प्रतीतं 'पासपिट्ठन्तरोरुपरिणए'त्ति पार्श्वौ च पृष्ठान्तरे च–तद्विभागौ ऊरू च परिणतौ–निष्पत्तिप्रकर्षावस्थां गतौ यस्य स तथा, उत्तमसंहनन इत्यर्थः,

'तलजमलजुयलपरिघनिभबाहु'त्ति तलयोः– ताला भिधानवृक्षविशषयोः यमलयोः– समश्रेणीकयोर्यद्युगलं परिघश्च–अर्गला तन्निभौ–तत्सदशौ बाहू यस्य स तथा, आयतबाहुरात्यर्थः, 'घणनिचियवट्टपालिखन्धे'त्ति घननिचितः''–अत्यर्थं निबिडो वृत्तश्च–वर्तुलः पालिवत्– तडागादिपालीव स्कन्धौ–अंशदेशौ यस्य स तथा, 'चम्मेट्ठगदुहणमोट्ठियसमाहयनिचियगायकाए'त्ति चर्मेष्टका–इष्टकाशकलादिभृतचर्मरकुतपरूपा यदाकर्षणेन धनुर्धरा व्यायामं कुर्वन्ति द्रुघणो–मुद्गरो मौष्टिको–मुष्टिप्रमाणः प्रोतचर्मकुतुकः पाषाणगोलकस्तैः समाहतानि–व्यायामकरणप्रवृत्तौ सत्यां ताडितानि निचितानि गात्राणि–अङ्गानि यत्र स तथा स एवंविधः कायो यस्य स थाय, अनेनाभ्या-सजनितं सामर्थ्यमुक्तं,

'लङ्घणपवणजइणवायामसमत्थे' त्ति लङ्घणं च–अतिक्रमणं प्लवनं च–उत्प्लवनं जविन-व्यायामश्च–तदन्यः शीघ्रव्यापारस्तेषु समर्थो यः स तथा, 'उरस्सबलसमागए'त्ति अन्तरोत्साह-वीर्ययुक्त इत्यर्थः 'छेए' त्ति प्रयोगज्ञः 'दक्खे' त्ति शीघ्रकारी 'पत्तट्ठे' त्ति अधिकृतकर्मणि निष्ठाङ्गतः प्राप्तार्थः, प्रज्ञ इत्यन्ये, 'कुसले' त्ति आलोचितकारी 'मेहावि' त्ति सकृददष्टश्रुतरर्मज्ञः 'निउणे' त्ति उपायरम्भकः 'निउफणसिप्पोवगए' त्ति सूक्ष्मशिल्पसमन्वित इति,

अजं वा–छगलं एलकं वा–उरभ्रं शूकरं वा–वरागं कुर्कुटतित्तिरवर्तकलावककपोत-कपिञ्जलवायसश्येनकाः पक्षिविशेषा लोकप्रसिदद्धाः, 'हत्थंसि व'त्ति यद्यप्यजादीनां हस्तो न विद्यते तथाप्यग्रेतनपादो हस्त इव हस्त इतिकृत्वा हस्ते वेत्युक्तं, यथासम्भवं चैषां हस्तपादखुर-पुच्छपिच्छशृङ्गविषाणरोमाणि योजनीयानि, पिच्छपक्षावयवविशेषः, शटङ्गमिहाजैडकयोः प्रतिपत्तव्यं, विषाणशब्दो यद्यपि गजदन्ते रूढस्तथापीह शूकरदन्ते प्रतिपत्तव्यः, साधर्म्यविशेषादिति,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

निश्चलम्-अचलं सामान्यतो निष्पन्दं-किञ्चिच्चलनेनापि रहितम्, 'आघवणाहि य' त्ति आख्यानैः प्रज्ञापनाभिः-भेदतो वस्तुप्ररूपणाभिः 'संज्ञापनाभिः' संज्ञाजननैः 'विज्ञापनाभिः अनुकूलभणितैः

मू. (४७) *तए णं तस्स सद्दालपुत्तस्स समणोवासयस्स बहूहिं सील० जाव भावेमाणस्स चोद्दस संवच्छरा विइकंता, पन्नरसमस्स संवच्छरस्स अंतरा वट्टमाणस्स पुव्वरत्तावरत्तकाले जाव पोसहसालाए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियं धम्मपन्नत्तिं उवसंपज्जित्ता णं विहरइ,*

तए णं तस्स सद्दालपुत्तस्स समणोवासयस्स पुव्वरत्तावरत्तकाले एगे देवे अंतियं पाउब्भवित्था, तए णं से देवे एगं महं नीलुप्पल जाव असिं गहाय सद्दालपुत्तं समणोवासयं एवं वयासी जहा चुलणीपियस्स तहेव देवो उवसग्गं करेइ,

नवरं एक्केक्के पुत्ते नव मंससोल्लए करेइ जाव कनीयसं घाएइ २ त्ता जाव आयंचइ, तए णं से सद्दालपुत्ते समणोवासए अभीए जाव विहरइ,

तए णं से देवे सद्दालपुत्तं समणोवासयं अभीयं जाव पासित्ता चउत्थंपि सद्दालपुत्तं समणोवासयं एवं वयासी-हं भो सद्दालपुत्ता! समणोवासया अपत्थियपत्थिया जाव न भंजसि तओ ते जा इमा अग्गिमित्ता भारिया धम्मसहाइया धम्मबिइज्जिया धम्मानुरागरत्ता समसुहदुक्खसहाइया तं ते साओ गिहाओ नीणेमि २ त्ता तव अग्गओ घएमि २ त्ता नव मंससोल्लए करेमि २ त्ता आदानभरियंसि कडाहयंसि अद्दहेमि २ त्ता तव गायं मंसेण य सोणिएण य आयंचामि, जहा णं तुमं अट्टदुहट्ट जाव ववरोविज्जासि,

ते णं से सद्दालपुत्ते समणोवासए तेणं देवेणं एवं वुत्ते समाणे अभीए जाव विहरइ,

तए णं से देवे सद्दालपुत्तं समणोवासयं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी-हं भो सद्दालपुत्ता! समणोवासया तं चेव भणइ, तए णं तस्स सद्दालपुत्तस्स समणोवासयस्स तेणं देवेणं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वुत्तस्स समाणस्स अयं अज्झत्थिए ४ समुप्पन्ने एवं जहा चुलणीपिया तहेव चिंतेइ जेणं ममं जेट्ठं पुत्तं जेणं ममं मज्झिमयं पुत्तं जेणं ममं कनीयसं पुत्तं जाव आयंचइ जाऽवि य णं ममं इमा अग्गिमित्ता भारिया समसुहदुक्खसहाइया तंपि य इच्छइ साओ गिहाओ नीणेत्ता ममं अग्गओ घाएत्तए,

तं सेयं खलु ममं एयं पुरिसं गिण्हित्तएत्तिकट्टु उद्धाइए जहा चुलणीपिया तहेव सव्वं भाणियव्वं, नवरं अग्गिमित्ता भारिया कोलाहलं सुणित्ता भणइ, सेसं जहा चुलणीपियावत्तव्वया, नवरं अरुणभूए विमाणे उववन्ने जाव महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ, निक्खेवओ ॥

अध्ययनं – ७ – समाप्तम्

अध्ययनं – ८ – महाशतकः

मू. (४८) *अट्ठमस्स उक्खेवओ, एवं खलु जंबू! तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे नयरे गुणसिले चेइए सेणिए राया तत्थ णं रायगिहे महासयए नामं राहावई परिवसइ, अड्ढे जहा आनंदो, नवरं अट्ठ हिरण्णकोडिओ सकंसाओ निहाणपउत्ताओ अट्ठ हिरण्णकोडिओ सकंसाओ वुड्ढिपउत्ताओ अट्ठ हिरण्णकोडिओ सकंसाओ पवित्थरपउत्ताओ अट्ठ वया दसगोसाहस्सिएणं वएणं, तस्स णं मासयगस्स रेवईपामोक्खाओ तेरस भारियाओ होत्था, अहीन जाव सुरूवाओ,*

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तस्स णं महासयगस्स रेवईए भारियाए कोलघरियाओ अट्ठ हिरण्णकोडिओ अट्ठ वया दसगोसाहस्सिएणं वएणं होत्था अवसेसाणं दुवालसण्हं भारियाणं कोलघरिया एगमेगा हिरण्णकोडी एगमेगे य वए दसगोसाहस्सिएणं वएणं होत्था ॥

मू. (४९) *तेणं कालेणं तेण समएणं सामी समोसढे, परिसा निग्गया, जहा आणंदो तहा निग्गच्छइ तहेव सावयधम्मं पडिवज्जइ,*

नवरं अट्ठ हिरण्णकोडिओ सकंसाओ उच्चारेइ, अट्ठ वया, रेवईपामोक्खाहिं तेरसहिं भारियाहिं अवसेसं मेहुणविहिं पच्चक्खाइ, सेसं सव्वं तहेव, इमं च णं एयारूवं अभिग्गहं अभिगिण्हइ कल्लाकल्लिं च णं कप्पइ मे बेदोणियाए कंसपाईए हिरण्णभरियाए संववहरित्तए,

तए णं से महासयए समणोवासए जाए अभिगयजीवाजीवे जाव विहरइ,

तए णं समणे भगवं महावीरे बहिया जणवयविहारं विहरइ ॥

वृ. अष्टममपि सुगमं, तथापि किमपि तत्र लिख्यते–

'सकंसाओ' त्ति सह कांस्येन–द्रव्यमानविशेषेण यास्ताः सकांस्याः 'कोलधरियाओ' त्ति कुलगृहात्–पित–गृहादागताः कौलगृहिकाः ॥

मू. (५०) *तए णं तीस रेवईए गाहावइणीए अन्नया कयाइ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंब जाव इमेयारूवे अज्झत्थिए ४,*

एवं खलु अहं इमासिं दुवालसण्हं सवत्तीणं विघाएणं नो संचाएमि महासयएणं समणोवासएणं सद्धिं उरालाइं माणुस्सायाइं भोगभोगाइं भुञ्जमाणी विहरित्तए,

तं सेयं खलु ममं एयाओ दुवालसवि सवत्तियाओ अग्गिप्पओगेणं वा सत्थप्पओगेणं वा विसप्पओगेणं वा जीवियाओ ववरोवित्ता एयासिं एगमेगं हिरण्णकोडिं एगमेगं वयं सयमेव उवसंपज्जित्ता णं महासयणएणं समणोवासएण सद्धिं उरालाइं जाव विहरित्तए,

एवं संपेहेइ २ त्ता तासिं दुवालसण्हं सवत्तीणं अंतराणि य छिद्दाणि य विवराणि य पडिजागरमाणी विहरइ,

तए णं सा रेवई गाहावइणी अन्नया कयाइ तासिं दुवालसण्हं सवत्तीणं अंतरं जाणित्ता छ सवत्तीओ सत्थप्पओगेणं उद्दवेइ २ त्ता छ सवत्तीओ विसप्पओगेणं उद्दवेइ २ त्ता तासिं दुवालसण्हं सवत्तीणं कोलघरियं एगमेगं हिरण्णकोडिं एगमेगं वयं सयमेव पडिवज्जइ २ त्ता महासयएणं समणोवासएणं सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुञ्जमाणी विहरइ,

तए णं सा रेवई गाहावइणी मंसलोलुया मंसेसु मुच्छिया जाव अज्झोववन्ना बहुविहेहिं मंसेहि य सोल्लेहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सुरं च महुं च मेरगं च मज्जं च सीधुं च पसन्नं च आसाएमाणी ४ विहरइ ॥

वृ. 'अन्तराणि य' त्ति अवसरान् 'छिद्राणि' विरलपरिवारत्वानि 'विरहान्' एकान्तानिति, 'मंसलोले' त्यादि, मांसलोला–मांसलम्पटा, एतदेव विशिष्यते–मांसमूर्च्छिता, तद्दोषानाभिज्ञत्वेन मूढेत्यर्थः, मांसग्रथिता–मांसानुरागतन्तुभिः सन्दर्भिता, मांसगृद्धा–तद्भोगेऽप्यजातकाङ्क्षाविच्छेदा, मांसाध्युपपन्ना–मांसैकाग्रचित्ता, ततश्च बहुविधैर्मांसैश्च सामान्यैः तद्विशेषैश्च, तथा चाह

'सोल्लिएहि य' त्ति शूल्यकैश्च–शूलसंस्कृतकैः तलितैश्च–घृतादिनाऽग्नौ संस्कृतैः

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

भर्जितैश्च–अग्निमात्रपक्वैः सहेति गम्यते, सुरां च काष्ठापिष्टनिष्पन्नां मधु च–क्षौद्रं मेरकं च–मद्यविशेषं मद्यं च–गुडधातकीभवं सीधु च–तद्विशेषं प्रसन्नं च–सुराविशेषं आस्वादयन्ती–ईषत्स्वादयन्ती कदाचिद् विस्वादयन्ती–विविधप्रकारैर्विशेषेण वा स्वादयन्तीति कदाचिदेव परिभाजयन्ती स्वपरिवारस्य परिभुञ्जाना सामस्त्येन विक्षिततद्विशेषान् ॥

मू. (५१) *तए णं रायगिहे नयरे अन्नया कयाइ अमाघाए धुट्टे याविहोत्था, तए णं सा रेवई गाहावइणी मंसलोलुया मंसेसु मुच्छिया ४ कोलघरिए पुरिसे सद्दावेइ २ त्ता एवं वयासी–*

तुब्भे देवाणुप्पिया ! मम कोलघरियएहिंतो वएहिंतो कल्लाकल्लिं दुवे दुवे गोणपोयए उद्दवेह २ त्ता ममं उवणेह,

तए णं ते कोलधरिया पुरिसा रेवईए गाहावइणीए तहत्ति एयमट्ठं विनएणं पडिसुणंति २ त्ता रेवईए गाहावइणीए कोलघरिएहिंतो वएहिंतो कल्लाकल्लिं दुवे दुवे गोणपोयए वहेंति २ त्ता रेवईए गाहावइणीए उवणेंति, तए णं सा रेवई गाहवइणी तेहिं गोणमंसेहिं सोल्लेहि य ४ सुरं च ६ आसाएमाणी ४ विहरइ ।

वृ. 'अमाघातो' रूढिशब्दत्वात् अमारिरित्यर्थः 'कोलघरिए'त्ति कुलगृहसंबंधिनः 'गोणपोतकौ' गोपुत्रकौ 'उतवेह'त्ति विनाशयत ॥

मू. (५२) *तए णं तस्स महासयगस्स समणोवासगस्स बहूहिं सील जाव भावेमाणस्स चोद्दस संवच्छरा विइकंता, एवं तहेव जेट्ठं पुत्तं ठवेइ जाव पोसहसालाए धम्मपन्नत्तिं उवसंपजित्ता णं विहरइ,*

तए णं सा रेवई गाहावइणी मत्ता लुलिया विइण्णकेसी उत्तरिज्जयं विकड्ढमाणी २ जेणेव पोसहसाला जेणेव महासयए सम० तेणेव उवागच्छइ २ त्ता मोहुम्मायजणणाइं सिंगरियाइं इत्थिभावाइं उवदंसेमाणी २ महासययं समणोवासयं एवं वयासी–

हं भो महासयया समणोवासया ! धम्मकामया पुण्णकामया सग्गकामया मोक्खकामया धम्मकंखिया ४ धम्मपिवासिया ४ किण्णं तुब्भं देवाणुप्पिया ! धम्मेण वा पुण्णेण वा सग्गेण वा मोक्खेण वा ? जण्णं तुमं मए सद्धिं उरालाइं जाव भुंजमाणे नो विहरसि,

तए णं से महासयए समणोवासए रेवईए गाहावइणीए एयमट्ठं नो आढाइ नो परियाणाइ अणाढाइज्जमाणे अपरियाणमाणे तुसिणीए धम्मज्झाणोवगए विहरइ,

तए णं सा रेवई गाहावइणी महासययं समणोवासयं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी– भो तं चेव भणइ, सोऽवि तहेव जाव अणाढाइज्जमाणे अपरियाणमाणे विहरइ,

तए णं सा रेवई गाहावइणी महासयएणं समणोवासएणं अणाढाइज्जमाणी अपरियाणिज्जमाणी जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया ॥

वृ. 'मत्त'त्ति सुरादिमदवती 'लुलिता' मदवशेन घूर्णिता, स्खलत्पदेत्यर्थः, विकीर्णा–विक्षिप्ताः केशा यस्याः सा तथा, उत्तरीयकं–उपरितनवसनं विकर्षयन्ती मोहोन्मादजनकान् कामोद्दीपकान् शृङ्गारिकान्–शृङ्गाररसवतः स्त्रीभावनान्–कटाक्षसन्दर्शनादीन् उपसन्दर्शयन्ती 'हं भो'त्ति आमन्त्रणं महासयया ! इत्यादेर्विहरसीतिपर्यवसानस्य रेवतीवाक्यास्यायमभिप्रायः–अयमेवस्यस्वर्गो मोक्षो वा यत् मया सह विषयसुखानुभवनं,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

धर्मानुष्ठानं हि विधीयते स्वर्गाद्यर्थं, स्वर्गादिश्चेत्यते सुखार्थं, सुखंचैतावदेव तावद्यद् यत्कामासेवनमिति, भणन्ति च–

॥ १ ॥ "जइ नत्थि तत्थ सीमंतिणीओ मणहरपियङ्गुवण्णाओ ।
तारे सिद्धंतिय बन्धणं खु मोक्खो न सो मोक्खो ॥"
(तथा)

॥ १ ॥ "सत्यं वच्मि हितं वच्मि, सारं वच्मि पुनः पुनः ।
अस्मिन्नसारे संसारे, सारं सारङ्गलोचनाः ॥" (तथा)

॥ १ ॥ "द्विरष्टवर्षा योषित्पञ्चविंशतिकः पुमान् ।
अनयोर्निरन्तरा प्रीतिः, स्वर्ग इत्यभिधीयते ॥"

मू. (५३) *तए णं से महासयए समणोवासए पढमं उवासगपडिमं उवसंपज्जित्ता णं विहरइ, 'पढमं अहासुत्तं जाव एक्कारसऽवि,*

तए णं से महासयए समणोवासए तेणं उरालेणं जाव किसे धमणिसंतए जाए तए णं तस्स महासययस्स समणोवासयस्स अन्नया कयाइ पुव्वरत्तावरत्तकाले धम्मजागरियं जागरमाणस्स अयं अज्झत्थिए ४ एवं खलु अहं इमेणं उरालेणं जहा आनंदो तहेव अपच्छिममारणन्तिसंलेहणाझूसियसरीरे भत्तपाणपडियाइक्खिए कालं अणवकङ्खमाणे विहरइ,

तए णं तस्स महासयगस्स समणोवासगस्स सुभेणं अज्झवसाणेणं जाव खओवसमेणं ओहिनाणे समुप्पन्ने पुरत्थिमेणं लवणसमुद्दे जोयणसाहस्सियं खेत्तं जाणइ पासइ, एवं दक्खिणेणं पच्चत्थिमेणं, उत्तरेणं जाव चुल्लहिमवंतं वासहरपव्वयं जाणइ पासइ, अहे इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए लोलुयच्चुयं नरयं चउरासीइवाससहस्सट्ठिइयं जाणइ पासइ ॥

मू. (५४) *तए णं सा रेवई गाहावइणी अन्नया कयाइ मत्ता जाव उत्तरिज्जयं विकड्ढेमाणी २ जेणेव महासयए समणोवासए जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ २ त्ता महासययं तहेव भणइ जाव दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी–हं भो तहेव,*

तए णं से महासयए समणोवासए रेवईए गाहावइणीए दोच्चंपि तच्चंपि एवं वुत्ते समाणे आसुरुत्ते ४ ओहिं पउञ्जइ २ त्ता ओहिणा आभोएइ २ त्ता रेवइं गाहावइणिं एवं वयासी–हं भो रेवई ! अपत्थियपत्थिए ४,

एवं खलु तुमं अन्तो सत्तरत्तस्स अलसएणं वाहिणा अभिभूया समाणी अट्टदुहट्टवसट्टा असमाहिपत्ता कालमासे कालं किच्चा अहे इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए लोलुयच्चुए नरए चउरासीइवाससहस्सट्ठिइएसु नेरइएसु नेरइयत्ताए उववज्जिहिसि,

तए णं सा रेवई गाहावइणी महासयएणं समणोवासएणं एवं वुत्ता समाणी एवं वयासी–रुट्ठे णं ममं महासयए समणोवासए हीणे णं ममं महासयए समणोवासए अज्झाया णं अहं महासयएणं समणोवासएणं न नज्जइ णं अहं केणवि कुमारेणं मारिज्जिस्सामित्तिकट्टु भीया तत्था तसिया उव्विग्गा सञ्जायभया सणियं २ पच्चोसक्कइ २ त्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ २ त्ता ओहय जाव झियाइ,

तए णं सा रेवई गाहावइणी अंता सत्तरत्तस्स अलसएणं वाहिणा अभभूया अट्टदुहट्टवसट्टा कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए लोलुयच्चुए नरए चउरासीइवाससहस्सट्ठिइएसु

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

नेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ना ॥

वृ. 'अलसएणं'ति विषूचिकाविशेषलक्षणेन, तल्लक्षणं चेदम्--

॥१॥ "नोर्ध्वं व्रजाति नाधस्तादाहारो न च पच्यते।
आमाशयेऽलसीभूतस्तेन सोऽलसकः स्मृतः ॥" इति ॥

'हीने'त्ति प्रीत्या हीनः--त्यक्तः 'अवज्झाय'त्ति अपध्याता दुध्यानविषयीकृता 'कुमारेणं' ति दुःखमृत्युना ॥

मू. (५५) *तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे समोसरणं जाव परिसा पडिगया, गोयमाइ समणे भगवं महावीरे एवं वयासी--एवं खलु गोयमा! इव रायगिहे नयरे ममं अंतेवासी महासयए नामं समणोवासए पोसहसालाए अपच्छिममारणंतियसंलेहणाए झूसियसरीरे भत्तपाणपडियाइक्खिए कालं अणवकंखमाणे विहरइ,*

तए णं तस्स मासयगस्स रेवई गाहावइणी मत्ता जाव विकड्ढेमाणी २ जेणेव पोसहसाला जेणेव महासयए तेणेव उवागच्छइ २ त्ता मोहुम्माय जाव एवं वयासी--तहेव जाव दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी,

तए णं से महासयए समणोवासए रेवईए गाहावइणीए दोच्चंपि तच्चंपि एवं वुत्ते समाणे आसुरुत्ते ४ ओहिं पउंजइ २ त्ता ओहिणा आभोएइ २ त्ता रेवइं गाहावइणिं एवं वयासी--जाव उववज्जिहिसि, नो खलु कप्पइ गोयमा! समणोवासगस्स अपज्छिम जाव झूसियसरीरस्स भत्तपाणपडियाइक्खियस्स परो संतेहिं तच्चेहिं तहिएहिं सब्भूएहिं अनिट्ठेहिं अकंतेहिं अप्पिएहिं अमणुण्णेहिं वागरणेहिं वागरित्तए, तं गच्छ णं देवाणुप्पिया! तुमं महासययं समणोवासयं एवं वयाहि नो खलु देवाणुप्पिया! कप्पइ समणोवासगस्स अपच्छिम जाव भत्तपाणपडियाइक्खियस्स परो संतेहिं जाव वागरित्तए, तुमे य णं देवाणुप्पिया! रेवई गाहावइणी संतेहिं ४ अनिट्ठेहिं ६ वागरणेहिं वागरिया तं णं तुमं एयस्स ठाणस्स आलोएहि जाव जहारिहं च पायच्छित्तं पडिवज्जाहि,

तए णं से भगवं गोयमे समणस्स भगवओ महावीरस्स तहत्ति एयमट्ठं विनएणं पडिसुणेइ २ त्ता तओ पडिनिक्खमइ २ त्ता रायगिहं नयरं मज्झंमज्झेणं अणुप्पविसइ २ त्ता जेणेव महासयगस्स समणोवासयस्स गिहे जेणेव महासयए समणोवासए तेणेव उवागच्छइ,

तए णं से महासयए भगवं गोयमं एज्जमाणं पासइ २ त्ता हट्ठ जाव हियए भगवं गोयमं वंदइ नमंसइ, तए णं से भगवं गोयमे महासययं समणोवासयं एवं वयासी--एवं खलुदेवाणुप्पिया! समणे भगवं महावीरे एवमाइक्खइ भासइ पन्नवेइ परूवेइ--नो खलु कप्पइ देवाणु प्पिया समणोवासगस्स अपच्छिम जाव वागरित्तए, तुमे णं देवाणुप्पिया! रेवई गाहावइणी संतेहिं जाव वागरिआ, तं णं तुमं देवाणुप्पिया! एयस्स ठाणस्स आलोएहि जाव पडिवज्जाहि,

तए णं से महासयए समणोवासए भगवओ गोयमस्स तहत्ति एयमट्ठं विनएणं पडिसुणेइ २ त्ता तस्स ठाणस्स आलोएइ जाव अहारिहं च पायच्छित्तं पडिवज्जइ, तए णं से भगवं गोयमे महासयगस्स समणोवासयस्स अंतियाओ पडिनिक्खमइ २ त्ता रायगिहं नगरं मज्झंमज्झेणं निग्गच्छइ २ त्ता जेणेव मसणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ २ त्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ २ त्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ।

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तए णं समणे भगवं महावीरे अन्नया कयाइ रायगिहाओ नयराओ पडिनिक्खमइ २ त्ता बहिया जणवयविहारं विहरइ

वृ. 'नो खलु कप्पइ गोयमे'त्यादि, 'संतेहिं'ति सद्भिर्विद्यमानार्थैः 'तच्चेहिं'ति तथ्यैस्त-त्त्वरूपैर्वाऽनुपचारिकैः 'तहिएहिं'ति तमेवोक्तं प्रकारमापन्नैर्न मात्रयाऽपि न्यूनाधिकैः, किमुक्तं भवति ? –

सद्भूतैरिति, अनिष्टैः–अवाञ्छितैः अकान्तैः–स्वरूपेणाकमनीयैः अप्रियैः–अप्रीतिकारकैः अमनोज्ञैः–मनसा न ज्ञायन्ते–नाभिलष्यन्ते वक्तुमपि यानि तैः, अमनआपैः–न मनस आप्यन्ते–प्राप्यन्ते चिन्तयाऽपि यानि तैः, वचने चिन्तने च येषां मनो नोत्सहत इत्यर्थः, व्याकरणैः–वचनविशेषैः

मू. (५६) *तए णं से महासयए समणोवासए बहूहिं सील जाव भावेत्ता वीसं वासाइं समणोवासयपरियायं पाउणित्ता एक्कारस उवासगपडिमाओ सम्मं काएण फासित्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसित्ता सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदत्ता आलोइयपडिकंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे कप्पे अरुणवडिंसए विमाणे देवत्ताए उववन्ने । चत्तारि पलिओवमाइं ठिई ।*

महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ निक्खेवो ।।

अध्ययनं – ८ – समाप्तम्

अध्ययनं – ९ – नंदिनीपिया

मू. (५७) *नवमस्स उक्खेवो, एवं खलु जम्बू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं सावत्थी नयरी कोट्ठए चेइए जियसत्तूराया तत्थ णं सावत्थीए नयरीए नंदिणीपिया नामं गाहावई परिवसइ,*

अड्ढे चत्तारि हिरण्णकोडीओ निहाणपउत्ताओ चत्तारि हिरण्णकोडिओ वुड्ढिपउत्ताओ चत्तारि हिरण्णकोडीओ पवित्थरपउत्ताओ चत्तारि वया दसगोसाहस्सिएणं वएणं अस्सिणी भारिया सामी समोसढे जहा आनंदो तहेव गिहिधम्मं पडिवज्जइ सामी बहिया विहरइ,

तए णं से नंदिणीपिया समणोवासए जाए जाव विहरइ, तए णं तस्स नंदिणीपियस्स समणोवासयस्स बहूहिं सीलव्वयगुण जाव भावेमाणस्स चोद्दस संवच्छराइं विकंताइं तहेव जेट्ठं पुत्तं ठवइ धम्मपन्नत्तिं वीसं वासाइं परियागं नाणत्त अरुणगवे विमाणे उववाओ ।

महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ ।। निक्खेवो ।।

वृ. [नवमे च कण्ठये एवेति]

अध्ययनं – ९ – समाप्तम्

अध्ययनं – १० – सालिहीपिया

मू. (५८) *दसमस्स उक्खेवो, एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं सावत्थी नयरी कोट्ठए चेइए जियसत्तू तत्थ णं सावत्थीए नयरीए सालिहीपिया नामं गाहावई परिवसइ*

अड्ढे दित्ते चत्तारि हिरण्णकोडीओ निहाणपउत्ताओ चत्तारि हिरण्णकोडिओ वुड्ढिपउत्ताओ चत्तारि हिरण्णकोडीओ पवित्थरपउत्ताओ चत्तारि वया दसगोसाहस्सिएणं वएणं फग्गुणी भारिया सामी समोसढे जहा आनंदो तहेव गिहिधम्मं पडिवज्जइ, जहा कामदेवो तहा जेट्ठं पुत्तं ठवेत्ता

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पोसहसालाए समणस्स भगवओ महावीरस्स धम्मपन्नत्तिं उवसंपज्जित्ता णं विहरइ,

नवरं निरुवसग्गाओ एक्कारसवि उवासगपडिमाओ तहेव भाणियव्वाओ,

एवं कामदेवगमेणं नेयव्वं जाव सोहम्मे कप्पे अरुणकीले विमाणे देवत्ताए उववन्ने। चत्तारि पलिओवमाइं ठिई, महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ

वृ. दशमे च कंठ्ये एवेति प्रत्यध्ययनमुपक्षेपनिक्षेपावभ्यूह्य वाच्यौ।

मू. (५९) दसण्हवि पनरसमे संवच्छरे वट्टमाणाणं चिंता। दसण्हवि वीसं वासाइं समणोवासयपरियाओ॥ एवं खलु जंबू! समणेणं जाव संपत्तेणं सत्तमस्स अंगस्स उवासगदसाणं दसमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते।

मू. (६०) उवासगदसाओ समत्ताओ॥ उवासगदसाणं सत्तमस्स अंगस्स एगो सुयखन्धो दस अज्झयणा एक्कसरगा दससु चेव दिवसेसु उद्दिस्सिज्झंति तओ सुयखंधो समुद्दिस्सिज्जइ अणुण्णविज्जइ दोसु दिवसेसु, अंगतहेव॥

वृ. शिष्टदिनामान्यरुणपदपूर्वाणि ध्ययानि, अरुणशिष्टमित्यादि॥ एताश्च पूर्वोक्तानुसारेणावसेयाः॥ यदिह न व्याख्यातं तत्सर्वं ज्ञाताधर्मकथाव्याख्यानमुपयुक्तेन निरूप्यावसेयमिति॥ सर्वस्यापि स्वकीयं वचनमभिमतंप्रायशः स्याज्जनस्य, यत्तु स्वस्यापि सम्यग् न हि विहितरुचिः स्यात् कथं तत्परेषाम्?। चित्तोल्लासात्कुतश्चित्तदपि निगदितं किञ्चिदेवं मयैतद्युक्तं यच्चात्र तस्य ग्रहममलधियः कुर्वतां प्रीतये मे॥ १॥ इति श्रीचन्द्रकुलाम्रनभोमणिश्रीजिनेश्वराचार्यान्तिषच्छ्रीमन्नवाङ्गीवृत्तिकारकश्रीमदभयदेवाचार्यकृतं समाप्तमुपासकदशाविवरणम्॥

वृ. तथा एवं खलु जम्बू! इत्यादि उपासकदशानिगमनवाक्यमध्येयमिति।

अध्ययनं – १० – समाप्तम्

मू. (६१) वाणियगामे चंपा दुवे य वाणरसीए नयरीए।
आलभियाय पुरवरी कम्पिल्लपुरं च बोद्धव्वं॥

मू. (६२) पोलासं रायगिहं सात्थीए पुरीए दोन्नि भवे।
एए उवासगाणं नयरा खलु होंति बोद्धव्वा॥

मू. (६३) सिवनंद भद्द सामा धन्न बहुल पूस अग्गिमित्ता य।
रेवइ अस्सिणि तह फग्गुणी य भज्जाण नामाइं॥

मू. (६४) ओहिण्णाण पिसाए माया वाहिधणउत्तरिज्जे य।
भज्जा य सुव्वया दुव्वयानिरुवसग्गया दोन्नि॥

मू. (६५) अरुणे अरुणाभे खलु अरुणप्पहअरुणकंतसिट्ठे य।
अरुणज्झए य छट्ठे भूय वडिंसे गवे कीले॥

मू. (६६) चाली सट्ठि असीई सट्ठी सट्ठी य सट्ठि दस सहस्सा।
असिई चत्ता चत्ता एए वइयाण य सहस्सा॥

मू. (६७) बारस अट्ठारस चउवीसं तिविहं अट्ठरसाइ नेयं।
धन्नेण तिच्चोविसं बारस बारस य कोडीओ॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मू. (६८) उल्लणदंतवणफले अब्भिंगणुव्वट्टणे सणाणे य।
वत्थ विलेवण पुप्फे आभरणं धूवपेज्जाइ ॥

मू. (६९) भक्खोयण सूय घए सागे माहुरजेमणऽन्नपाणे य।
तंबोले इगवीसं आनंदाईण अभिग्गहा ॥

मू. (७०) उड्ढं सोहम्मपुरे लोलूए अहे उत्तरे हिमवंते।
पंचसए तए तिदिसिं ओहिन्नाणं दसगणस्स ॥

मू. (७१) दंसण–वय–सामाइय पोसह–पडिमा–अंभ–सच्चित्ते।
आरंभ–पेस–उद्दिट्ठ–वड्ज्जए समणभूए य ॥

मू. (७२) इक्कारस पडिमाओ वीसं परियाओ ऽणसणं मासे।
सोहम्मे चउपलिया महाविदेहंमि सिज्झिहिइ ॥

वृ. तथा पुस्तकान्तरे सङ्ग्रहगाथा उपलभ्यन्ते, ताश्चेमाः–

॥ १ ॥ वाणियगामे १ चंपा दुवे य २–३ वाणारसीए नयरीए ६।
आलभिया य पुरवरी ५ कंपिल्लपुरं च बोद्धव्वं ६ ॥

॥ २ ॥ पोलासं ६ रायगिहं ८ सावत्थीए पूरीए दोन्नि भवे ९–१०।
एए उवासगाणं नयरा खलु होंति बोद्धव्वा ॥

॥ ३ ॥ सिवनंद १ भद्द २ सामा ३ धण ४ बहुल ५ पूस ६ अग्गिमित्ता ७ य।
रेवइ ८ अस्सिणि ९ तह फग्गुणी १० य भज्जाण नामाइं ॥

॥ ४ ॥ ओहिन्नाण १ पिसाए २ माया ३ वाहि ४ घण ५ उत्तरिज्जे ६ य।
भज्जा य सुव्वया ७ दुव्वया ८ निरुवसग्गया दोन्नि ९–१० ॥

॥ ५ ॥ अरुणे १ अरुणाभे २ खलु अरुणप्पह ३ अरुणकंत ४ सिट्ठे ५ य।
अरुणज्झए ६ य छट्ठे भूय ७ वडिंसे ८ गवे ९ कीले १० ॥

मुनि दीपरत्नसागरेण संशोधिता सम्पादिता उपासकदशाङ्गसूत्रस्य अभयदेवसूरि विरचिता टीका परिसमाप्ता।

७ | सप्तम्अङ्गसूत्रं उपासकदशा समाप्तम्

***

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ભાવભરી વંદના

જેમના દ્વારા સૂત્રમાં ગુંથાયેલ જિનવાણીનો ભવ્ય વારસો
વર્તમાનકાલીન ''આગમસાહિત્ય''માં પ્રાપ્ત થયો
એ સર્વે સૂરિવર આદિ આર્ષ પૂજ્યશ્રીઓને-

પંચમ ગણધર શ્રી સુધર્મા સ્વામી		ચૌદ પૂર્વધર શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી	
દશ પૂર્વધર શ્રી શય્યંભવસૂરિ		(અનામી) સર્વે શ્રુત સ્થવીર મહર્ષિઓ	
દેવવાચક ગણિ		શ્રી શ્યામાચાર્ય	
દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણ		જિનભદ્ર ગણિ ક્ષમાશ્રમણ	
સંઘદાસગણિ		સિદ્ધસેન ગણિ	
જિનદાસ ગણિ મહત્તર		અગત્સ્યસિંહ સૂરિ	
શીલાંકાચાર્ય		અભયદેવસૂરિ	
મલયગિરિસૂરિ		ક્ષેમકીર્તિસૂરિ	
હરિભદ્રસૂરિ		આર્યરક્ષિત સૂરિ (?)	
દ્રોણાચાર્ય		ચંદ્ર સૂરિ	
વાદિવેતાલ શાંતિચંદ્ર સૂરિ		મલ્લધારી હેમચંદ્રસૂરિ	
શાંતિચંદ્ર ઉપાધ્યાય		ધર્મસાગર ઉપાધ્યાય	
ગુણરત્નસૂરી		વિજય વિમલગણિ	
વીરભદ્ર	ઋષિપાલ	બ્રહ્મમુનિ	તિલકસૂરિ
સૂત્ર-નિર્યુક્તિ - ભાષ્ય - ચૂર્ણિ - વૃત્તિ - આદિના રચયિતા અન્ય સર્વે પૂજ્યશ્રી			

વર્તમાન કાલિન આગમ સાહિત્ય વારસાને
સંશોધન-સંપાદન-લેખન આદિ દ્વારા મુદ્રીત/અમુદ્રીત સ્વરૂપે રજૂ કર્તા
સર્વે શ્રુતાનુરાગી પૂજ્યપુરુષોને

આનંદ સાગરસૂરિજી	ચંદ્રસાગર સૂરિજી	મુનિ માણેક
જિન વિજયજી	પુન્યવિજયજી	ચતુરવિજયજી
જંબુ વિજયજી	અમરમુનિજી	કનૈયાલાલજી
લાભસાગરસુરિજી	આચાર્ય તુલસી	ચંપક સાગરજી

સ્મરણાંજલિ

બાબુ ધનપતસિંહ	પં૦ બેચરદાસ	પં૦ જીવરાજભાઈ
પં૦ ભગવાનદાસ	પં૦ રૂપેન્દ્રકુમાર	પં૦ હીરાલાલ
શ્રુત પ્રકાશક સર્વે સંસ્થાઓ		

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

૪૫ આગમ મૂળ તથા વિવરણનું શ્લોક પ્રમાણદર્શક કોષ્ટક

क्रम	आगमसूत्रनाम	मूल श्लोक प्रमाण	वृत्ति-कर्ता	वृत्ति श्लोकप्रमाण
१.	आचार	२५५४	शीलाङ्काचार्य	१२०००
२.	सूत्रकृत	२१००	शीलाङ्काचार्य	१२८५०
३.	स्थान	३७००	अभदेवसूरि	१४२५०
४.	समवाय	१६६७	अभयदेवसूरि	३५७५
५.	भगवती	१५७५१	अभयदेवसूरि	१८६१६
६.	ज्ञाताधर्मकथा	५४५०	अभयदेवसूरि	३८००
७.	उपासकदशा	८१२	अभयदेवसूरि	८००
८.	अन्तकृद्दशा	९००	अभयदेवसूरि	४००
९.	अनुत्तरोपपातिकदशा	१९२	अभयदेवसूरि	१००
१०.	प्रश्नव्याकरण	१३००	अभयदेवसूरि	५६३०
११.	विपाकश्रुत	१२५०	अभयदेवसूरि	९००
१२.	औपपातिक	११६७	अभयदेवसूरि	३१२५
१३.	राजप्रश्निय	२१२०	मलयगिरिसूरि	३७००
१४.	जीवाजीवाभिगम	४७००	मलयगिरिसूरि	१४०००
१५.	प्रज्ञापना	७७८७	मलयगिरिसूरि	१६०००
१६.	सूर्यप्रज्ञप्ति	२२९६	मलयगिरिसूरि	९०००
१७.	चन्द्रप्रज्ञप्ति	२३००	मलयगिरिसूरि	९१००
१८.	जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति	४४५४	शान्तिचन्द्रउपाध्याय	१८०००
१९थी २३.	निरयावलिका (पञ्च उपाङ्ग)	११०० –	चन्द्रसूरि –	६०० –
२४.	चतुःशरण	८०	विजयविमलयगणि	(?) २००
२५.	आतुर प्रत्याख्यान	१००	गुणरत्नसूरि (अवचूरि)	(?) १५०
२६.	महाप्रत्याख्यान	१७६	आनन्दसागरसूरि (संस्कृतछाया)	१७६
२७.	भक्तपरिज्ञा	२१५	आनन्दसागरसूरि (संस्कृतछाया)	२१५
२८.	तन्दुल वैचारिक	५००	विजयविमलगणि	(?) ५००
२९.	संस्तारक	१५५	गुणरत्न सूरि (अवचूरि)	११०
३०.	गच्छाचार★	१७५	विजयविमलगणि	१५६०
३१.	गणिविद्या	१०५	आनन्दसागरसूरि (संस्कृतछाया)	१०५

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

क्रम	आगमसूत्रनाम	•मूल श्लोक प्रमाण	वृत्ति-कर्ता	•वृत्ति श्लोकप्रमाण
३२.	देवेन्द्रस्तव	३७५	आनन्दसागरसूरि (संस्कृत छाया)	३७५
३३.	मरणसमाधि ★	८३७	आनन्दसागरसूरि (संस्कृत छाया)	८३७
३४.	निशीथ	८२१	जिनदासगणि (चूर्णि) सङ्घदासगणि (भाष्य)	२८००० ७५००
३५.	बृहत्कल्प	४७३	मलयगिरि+क्षेमकीर्ति सङ्घदासगणि (भाष्य)	४२६०० ७६००
३६.	व्यवहार	३७३	मलयगिरि सङ्घदासगणि (भाष्य)	३४००० ६४००
३७.	दशाश्रुतस्कन्ध	८९६	- ? - (चूर्णि)	२२२५
३८.	जीतकल्प ★	१३०	सिद्धसेनगणि (चूर्णि)	१०००
३९.	महानिशीथ	४५४८	–	–
४०.	आवश्यक	१३०	हरिभद्रसूरि	२२०००
४१. -	ओघनिर्युक्ति पिण्डनिर्युक्ति ★	नि.१३५५ नि. ८३५	द्रोणाचार्य मलयगिरिसूरि	(?)७५०० ७०००
४२.	दशवैकालिक	८३५	हरिभद्रसूरि	७०००
४३.	उत्तराध्ययन	२०००	शांतिसूरि	१६०००
४४.	नन्दी	७००	मलयगिरिसूरि	७७३२
४५.	अनुयोगद्वार	२०००	मलधारीहेमचन्द्रसूरि	५९००

નોંધ :-

(૧) ઉક્ત ૪૫ આગમ સૂત્રોમાં વર્તમાન કાળે પહેલાં ૧ થી ૧૧ અંગસૂત્રો, ૧૨ થી ૨૩ ઉપાંગસૂત્રો, ૨૪થી૩૩ પ્રકીર્ણકસૂત્રો ૩૪થી ૩૯ છેદસૂત્રો, ૪૦ થી ૪૩ મૂળસૂત્રો, ૪૪-૪૫ ચૂલિકાસૂત્રોના નામે હાલ પ્રસિદ્ધ છે.

(૨) ઉક્ત શ્લોક સંખ્યા અમે ઉપલબ્ધ માહિતી અને પૃષ્ઠ સંખ્યા આધારે નોંધેલ છે. જો કે તે સંખ્યા માટે મતાંતર તો જોવા મળે જ છે. જેમકે આચાર સૂત્રમાં ૨૫૦૦, ૨૫૫૪, ૨૫૨૫ એવા ત્રણ શ્લોક પ્રમાણ જાણવા મળેલ છે. આવો મત-ભેદ અન્ય સૂત્રોમાં પણ છે.

(૩) ઉક્ત વૃત્તિ-આદિ જે નોંધ છે તે અમે કરેલ સંપાદન મુજબની છે. તે સિવાયની પણ વૃત્તિ-ચૂર્ણિ આદિ સાહિત્ય મુદ્રિત કે અમુદ્રિત અવસ્થામાં હાલ ઉપલબ્ધ છે જ.

(૪) ગચ્છાચાર અને મરણસમાધિ ના વિકલ્પે ચંદાવેજ્ઝય અને વીરસ્તવ પ્રકીર્ણક આવે છે. જે અમે ''આગમસુત્તાણિ'' માં મૂળ રૂપે અને ''આગમદીપ''માં અક્ષરશઃ ગુજરાતી અનુવાદ રૂપે આપેલ છે. તેમજ જીતકલ્પ જેના વિકલ્પ રૂપે છે એ

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पंचकल्पनुं भाष्य अमे "आगमसुत्ताणि"मां संपादीत कर्युं छे.

(५) ओघ अने पिण्ड ए बंने निर्युक्ति विकल्पे छे. जे हाल मूळसूत्र रूपे प्रसिध्ध छे. जे बंनेनी वृत्ति अमे आपी छे. तेमज तेमां भाष्यनी गाथाओ पण समाविष्ट थई छे.

(६) चार प्रकीर्णक सूत्रो अने महानिशीथ ए पांच आगमनी कोई वृत्ति आदि उपलब्ध थवानो उल्लेख मळतो नथी. प्रकीर्णक नी संस्कृत छाया उपलब्ध छे तेथी मूकी छे. निशीथ-दशा-जितकल्प ए त्रणेनी चूर्णि आपी छे. जेमां दशा अने जीतकल्प ए बंने उपरवृत्ति मळती होवानो उल्लेख छे, पण अमे ते मेळवी शक्या नथी. ज्यारे निशीथ उपर तो मात्र वीसमा उद्देशकःनी ज वृत्ति नो उल्लेख मळे छे.

➧ वर्तमान काळे ४५ आगममां उपलब्ध निर्युक्तिः ➧

क्रम	निर्युक्ति	श्लोकप्रमाण	क्रम	निर्युक्ति	श्लोकप्रमाण
१.	आचार-निर्युक्ति	४५०	६.	आवश्यक-निर्युक्ति	२५००
२.	सूत्रकृत-निर्युक्ति	२६५	७.	ओघनिर्युक्ति	१३५५
३.	बृहत्कल्प-निर्युक्ति ★	–	८.	पिण्डनिर्युक्ति	८३५
४.	व्यवहार-निर्युक्ति ★	–	९.	दशवैकालिक-निर्युक्ति	५००
५.	दशाश्रुत०-निर्युक्ति	१८०	१०.	उत्तराध्ययन-निर्युक्ति	७००

नोंध :-

(१) अहीं आपेल श्लोक प्रमाण ए गाथा संख्या नथी. "३२ अक्षरनो एक श्लोक" ए प्रमाणथी नोंधायेल श्लोक प्रमाण छे.

(२) ★ बृहत्कल्प अने व्यवहार ए बंने सूत्रोनी निर्युक्ति हाल भाष्य मां भळी गई छे. जेनो यथासंभव उल्लेख वृत्तिकार महर्षि ए भाष्य उपरनी वृत्तिमां कर्यो होय तेवुं जोवा मळेल छे.

(३) ओघ अने पिण्ड निर्युक्ति स्वतंत्र मूलआगम स्वरूपे स्थान पामेल छे तेथी तेनुं स्वतंत्र संपादन आगम-४१ रूपे थयेल छे. (तेमज आ संपादनमां पण छे.)

(४) बाकीनी छ निर्युक्तिमांथी दशाश्रुतस्कन्ध निर्युक्ति उपर चूर्णि अने अन्य पांच निर्युक्ति उपरनी वृत्ति अमे अमारा संपादनमां प्रकाशीत करी छे. ज्यां आ छ निर्युक्ति स्पष्ट अलग जोई शकाय छे.

(५) निर्युक्तिकर्ता तरीके भद्रबाहुस्वामी नो उल्लेख ज जोवा मळे छे.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

વર્તમાન કાળે ૪૫ આગમમાં ઉપલબ્ધ ભાષ્યં

क्रम	भाष्य	श्लोकप्रमाण	क्रम	भाष्य	गाथाप्रमाण
१.	निशीषभाष्य	७५००	६.	आवश्यकभाष्य ★	४८३
२.	बृहत्कल्पभाष्य	७६००	७.	ओघनिर्युक्तिभाष्य ★	३२२
३.	व्यवहारभाष्य	६४००	८.	पिण्डनिर्युक्तिभाष्य ★	४६
४.	पञ्चकल्पभाष्य	३१८५	९.	दशवैकालिकभाष्य ★	६३
५.	जीतकल्पभाष्य	३१२५	१०.	उत्तराध्ययनभाष्य (?)	—

નોંધ :-

(૧) निशीष, बृहत्कल्प અને व्यवहारभाष्य ના કર્તા सङ्घदासगणि હોવાનું જણાય છે. અમારા સંપાદનમાં निशीष भाष्य તેની चूर्णि સાથે અને बृहत्कल्प તથા व्यवहार भाष्य તેની-તેની वृत्ति સાથે સમાવિષ્ટ થયું છે.

(૨) पञ्चकल्पभाष्य અમારા आगमसुत्ताणि भाग-३८ માં પ્રકાશીત થયું.

(૩) आवश्यकभाष्य માં ગાથા પ્રમાણ ૪૮૩ લખ્યું જેમાં ૧૮૩ ગાથા મૂળભાષ્ય રૂપે છે અને ૩૦૦ ગાથા અન્ય એક ભાષ્યની છે. જેનો સમાવેશ आवश्यक सूत्रं-सटीकं માં કર્યો છે. [જો કે विशेषावश्यक भाष्य ખૂબજ પ્રસિધ્ધ થયું છે પણ તે સમગ્ર आवश्यकसूत्र- ઉપરનું ભાષ્ય નથી અને अध्ययनो અનુસારની અલગ અલગ वृत्ति આદિ પેટા વિવરણો તો आवश्यक અને जीतकल्प એ બંને ઉપર મળે છે. જેનો અત્રે ઉલ્લેખ અમે કરેલ નથી.]

(૪) ओघनिर्युक्ति, पिण्डनिर्युक्ति, दशवैकालिकभाष्य નો સમાવેશ તેની તેની वृत्ति માં થયો જ છે. પણ તેનો કર્તા વિશેનો ઉલ્લેખ અમોને મળેલ નથી. [ओघनिर्युक्ति ઉપર ૩૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ભાષ્યનો ઉલ્લેખ પણ જોવા મળેલ છે.]

(૫) उत्तराध्ययनभाष्यની ગાથા निर्युक्तिમાં ભળી ગયાનું સંભળાય છે (?)

(૬) આ રીતે अंग - उपांग - प्रकीर्णक - चूलिका એ ૩૫ आगम सूत्रो ઉપરનો કોઈ ભાષ્યનો ઉલ્લેખ અમારી જાણમાં આવેલ નથી. કોઈક સ્થાને સાક્ષી પાઠ-આદિ સ્વરૂપે भाष्यगाथा જોવા મળે છે.

(૭) भाष्यकर्ता તરીકે મુખ્ય નામ सङ्घदासगणि જોવા મળેલ છે. તેમજ जिनभद्रगणि-क्षमाश्रमण અને सिद्धसेन गणि નો પણ ઉલ્લેખ મળે છે. કેટલાંક ભાષ્યના કર્તા અજ્ઞાત જ છે.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

વર્તમાન કાળે ૪૫ આગમમાં ઉપલબ્ધ चूर्णि:

क्रम	चूर्णि	श्लोकप्रमाण	क्रम	चूर्णि	श्लोकप्रमाण
१.	आचार-चूर्णि	८३००	९.	दशाश्रुतस्कन्धचूर्णि	२२२५
२.	सूत्रकृत-चूर्णि	९९००	१०.	पञ्चकल्पचूर्णि	३२७५
३.	भगवती-चूर्णि	३११४	११.	जीतकल्पचूर्णि	१०००
४.	जीवाभिगम-चूर्णि	१५००	१२.	आवश्यकचूर्णि	१८५००
५.	जंबूद्वीपप्रज्ञप्ति-चूर्णि	१८७९	१३.	दशवैकालिकचूर्णि	७०००
६.	निशीथचूर्णि	२८०००	१४.	उत्तराध्ययनचूर्णि	५८५०
७.	बृहत्कल्पचूर्णि	१६०००	१५.	नन्दीचूर्णि	१५००
८.	व्यवहारचूर्णि	१२००	१६.	अनुयोगदारचूर्णि	२२६५

નોંધ :-

(૧) ઉક્ત ૧૬ चूर्णिમાંથી निशीथ , दशाश्रुतस्कन्ध, जीतकल्प એ ત્રણ चूर्णि અમારા આ સંપાદનમાં સમાવાઈ ગયેલ છે.

(૨) आचार, सूत्रकृत, आवश्यक, दशवैकालिक, उत्तराध्ययन, नन्दी, अनुयोगद्वार એ સાત चूर्णि પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારક શ્રી એ પ્રકાશીત કરાવી છે.

(૩) दशवैकालिकની બીજી એક चूर्णि જે अगत्स्यसिंहसूरिकृत છે તેનું પ્રકાશન પૂજ્ય શ્રી પુન્યવિજયજીએ કરાવેલ છે.

(૪) जंबूद्वीपप्रज्ञप्तिचूर्णि વિશે હીરાલાલ કાપડીયા પ્રશ્નાર્થચિહ્ન ઉભું કરે છે. भगवती चूर्णि તો મળેજ છે, પણ હજી પ્રકાશીત થઈ નથી. તેમજ बृहत्कल्प , व्यवहार, पञ्चकल्प એ ત્રણ હસ્તપ્રતો અમે જોઈ છે પણ પ્રકાશીત થયાનું જાણમાં નથી.

(૫) चूर्णिकार तरीके जिनदासगणिमहत्तरन् ું નામ મુખ્યત્વે સંભળાય છે. કેટલાકના મતે અમુક चूर्णिના કર્તાનો સ્પષ્ટોલ્લેખ મળતો નથી.

"આગમ-પંચાંગી" એક ચિન્ત્ય બાબત"

૧ *વર્તમાન કાળે પ્રાપ્ત આગમ સાહિત્યની વિચારણા પછી ખરેખર આગમના પાંચ અંગોમાં કેટલું અને શું ઉપલબ્ધ છે તે જાણ્યા પછી એક પ્રશ્ન થાય કે આગમ પંચાંગી ની વાતો કેટલી ચિન્ત્ય છે. अंग-उपांग-प्रकीर्णक-चूलिका એ ૩૫ આગમો ઉપર भाष्य નથી. એટલે ૩૫ આગમનું એક અંગ તો અપ્રાપ્ય જ બન્યું. સૂત્ર પરત્વે ઉપલબ્ધ निर्युक्ति ફક્ત છ છે. એટલે ૩૯ આગમોનું એક અંગ અપ્રાપ્ય જ બન્યું. આ રીતે ક્યાંક भाष्य, ક્યાંક निर्युक्ति અને ક્યાંક चूर्णिના અભાવે વર્તમાન કાળે सुव्यवस्थित पंचांगी એક માત્ર आवश्यक सूत्रની ગણાય.*

૨ *नंदीसूत्र માં पंचांगीને બદલે संग्रहणी, प्रतिपत्ति ઓ વગેરેના પણ ઉલ્લેખ છે.*

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

➡ ૪૫ આગમ અંતર્ગત વર્તમાન કાળે ઉપલબ્ધ વિભાગો ⬅

[સૂચના :- અમે સંપાદીત કરેલ आगमसुत्ताणि-सटीकं માં બેકી નંબરના પૃષ્ઠો ઉપર જમણી બાજુ आगमसूत्र ના નામ પછી અંકો આપેલ છે. જેમકે ૧/૩/૬/૨/૫૪ વગેરે. આ અંકો તે તે આગમના વિભાગીકરણને જણાવે છે. જેમકે आचारમાં પ્રથમ અંક श्रुतस्कन्धनो છે તેના વિભાગ રૂપે બીજો અંક चूला છે તેના પેટા વિભાગ રૂપે ત્રીજો અંક अध्ययन નો છે. તેના પેટા વિભાગ રૂપે ચોથો અંક उद्देशक નો છે. તેના પેટા વિભાગ રૂપે છેલ્લો અંક मूलनो છે. આ मूल ગદ્ય કે પદ્ય હોઈ શકે. જો ગદ્ય હોય તો ત્યાં પેરેગ્રાફ સ્ટાઈલથી કે છુટુ લખાણ છે અને गाथा/પદ્ય ને પદ્યની સ્ટાઈલથી ॥ - ॥ ગોઠવેલ છે.

પ્રત્યેક આગમ માટે આ રીતે જ ઓબ્લિકમાં (/) પછી ના વિભાગને તેના-તેના પેટા-પેટા વિભાગ સમજવા.

જ્યાં જે-તે પેટા વિભાગ ન હોય ત્યાં (/-) ઓબ્લિક પછી ડેસ મુકીને તે વિભાગ ત્યાં નથી તેમ સુચવેલું છે.]

(१) **आचार** - श्रुतस्कन्धः/चूला/अध्ययनं/उद्देशकः/मूलं
चूला નામક પેટા વિભાગ બીજા श्रुतस्कन्ध માં જ છે.

(२) **सूत्रकृत** - श्रुतस्कन्धः/अध्ययनं/उद्देशकः/मूलं

(३) **स्थान** - स्थानं/अध्ययनं/मूलं

(४) **समवाय** - समवायः/मूलं

(५) **भगवती** - शतकं/वर्गः-अंतरशतकं/उद्देशकः/मूलं
અહીં शतक ના પેટા વિભાગમાં બે નામો છે. (१) वर्गः (२) अंतरशतक કેમકે शतक २१, २२, २३ માં शतक ના પેટા વિભાગનું નામ वर्गः જ જણાવેલ છે. शतक - ३३,३४,३५,३६,४० ના પેટા વિભાગને अंतरशतक અથવા शतकशतक નામથી ઓળખાવાય છે.

(६) **ज्ञाताधर्मकथा**- श्रुतस्कन्धः/वर्ग्गः/अध्ययनं/मूलं
પહેલા श्रुतस्कन्ध માં अध्ययन જ છે. બીજા श्रुतस्कन्ध નો પેટાવિભાગ वर्ग નામે છે અને તે वर्ग ના પેટા વિભાગમાં अध्ययन છે.

(७) **उपासकदशा**- अध्ययनं/मूलं

(८) **अन्तकृद्दशा**- वर्ग्गः/अध्ययनं/मूलं

(९) **अनुत्तरोपपातिकदशा**- वर्ग्गः/अध्ययनं/मूलं

(१०) **प्रश्नव्याकरण**- द्वारं/अध्ययनं/मूलं
आश्रव અને संवर એવા સ્પષ્ટ બે ભેદ છે જેને आश्रवद्वार અને संवरद्वार કહ્યા છે. (કોઈક द्वार ને બદલે श्रुतस्कन्ध શબ્દ પ્રયોગ પણ કરે છે)

(११) **विपाकश्रुत**- श्रुतस्कन्धः/अध्ययनं/मूलं

(१२) **औपपातिक**- मूलं

(१३) **राजप्रश्नीय**- मूलं

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

(१४) **जीवाजीवाभिगम-** ★प्रतिपत्तिः/★ उद्देशकः/मूलं
આ આગમમાં ઉક્ત ત્રણ વિભાગો કર્યા છે તો પણ સમજણ માટે प्रतिपत्तिः પછી એક પેટાવિભાગ નોંધનીય છે. કેમકે प्रतिपत्ति -३-માં नेरइय, तिरिक्खजोणिय, मनुष्य, देव એવા ચાર પેટાવિભાગો પડે છે. તેથી तिपत्ति/(नेरइयआदि)/उद्देशकः/मूलं એ રીતે સ્પષ્ટ અલગ પાડેલા છે, એજ રીતે દશમી प्रतिपत्ति ના उद्देशकः નવ નથી પણ તે પેટાવિભાગ प्रतिपत्तिः નામે જ છે.

(१५) **प्रज्ञापना-** पदं/उद्देशकः/द्वारं/मूलं
પદના પેટા વિભાગમાં ક્યાંક उद्देशकः છે, ક્યાંક द्वारं છે પણ પદ-૨૮ના પેટા વિભાગમાં उद्देशकः અને તેના પેટા વિભાગમાં द्वारं પણ છે.

(१६) **सूर्यप्रज्ञप्ति-** प्राभृतं/प्राभृतप्राभृतं/मूलं

(१७) **चन्द्रप्रज्ञप्ति-** प्राभृतं/प्राभृतप्राभृतं/मूलं
આગમ ૧૬-૧૭માં प्राभृतप्राभृत ના પણ प्रतिपत्तिः નામક પેટા વિભાગ છે. પણ उद्देशकः આદિ મુજબ તેનો વિશેષ વિસ્તાર થયેલ નથી.

(१८) **जम्बूदीपप्रज्ञप्ति-** वक्षस्कारः/मूलं

(१९) **निरयावलिका** - अध्ययनं/मूलं

(२०) **कल्पवतंसिका** - अध्ययनं/मूलं

(२१) **पुष्पिता** - अध्ययनं/मूलं

(२२) **पुष्पचूलिका** - अध्ययनं/मूलं

(२३) **वण्हिदशा** - अध्ययनं/मूलं
આગમ ૧૯ થી ૨૩ निरयावलिकादि નામથી સાથે જોવા મળે છે કેમકે તેને ઉપાંગના પાંચ વર્ગ તરીકે સૂત્રકારે ઓળખાવેલા છે. જેમાં वर्ग-१, निरयावलिका, वर्ग-२ कल्पवतंसिका... વગેરે જાણવા

(२४ थी ३३) **चतुःशरण (आदि दशपयन्ना)** मूलं

(३४) **निशीथ** - उद्देशकः/मूलं

(३५) **बृहत्कल्प** - उद्देशकः/मूलं

(३६) **व्यवहार** - उद्देशकः/मूलं

(३७) **दशाश्रुतस्कन्ध** - दशा/मूलं

(३८) **जीतकल्प** - मूलं

(३९) **महानिशीथ** - अध्ययनं/उद्देशकः/मूलं

(४०) **आवश्यक** - अध्ययनं/मूलं

(४१) **ओघ/पिण्डनिर्युक्ति** - मूलं

(४२) **दशवैकालिक** - अध्ययनं/उद्देशकः/मूलं

(४३) **उत्तराध्ययन** - अध्ययनं//मूलं

(४४- ४५) **नन्दी-अनुयोगद्वार** - मूलं

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

અમારા સંપાદીત ૪૫ આગમોમાં આવતા મૂલ નો અંક તથા તેમાં સમાવિષ્ટ ગાથા

क्रम	आगमसूत्र	मूलं	गाथा	क्रम	आगमसूत्र	मूलं	गाथा
१.	आचार	५५२	१४७	२४.	चतुःशरण	६३	६३
२.	सूत्रकृत	८०६	७२३	२५.	आतुरप्रत्याख्यान	७१	७०
३.	स्थान	१०१०	१६९	२६.	महाप्रत्याख्यानं	१४२	१४२
४.	समवाय	३८३	९३	२७.	भक्तपरिज्ञा	१७२	१७२
५.	भगवती	१०८७	११४	२८.	तंदुलवैचारिक	१६१	१३९
६.	ज्ञाताधर्मकथा	२४१	५७	२९.	संस्तारक	१३३	१३३
७.	उपासक दशा	७३	१३	३०.	गच्छाचार	१३७	१३७
८.	अन्तकृद्दशा	६२	१२	३१.	गणिविद्या	८२	८२
९.	अनुत्तरोपपातिक	१३	४	३२.	देवेन्द्रस्तव	३०७	३०७
१०.	प्रश्नव्याकरण	४७	१४	३३.	मरणसमाधि	६६४	६६४
११.	विपाकश्रुत	४७	३	३४.	निशीष	१४२०	–
१२.	औपपातिक	७७	३०	३५.	बृहत्कल्प	२१५	–
१३.	राजप्रश्नियं	८५	–	३६.	व्यवहार	२८५	–
१४.	जीवाभिगम	३९८	९३	३७.	दशाश्रुतस्कन्ध	११४	५६
१५.	प्रज्ञापना	६२२	२३१	३८.	जीतकल्प	१०३	१०३
१६.	सूर्यप्रज्ञप्ति	२१४	१०३	३९.	महानिशीथ	१५२८	८
१७.	चन्द्रप्रज्ञप्ति	२१८	१०७	४०.	आवश्यक	९२	२१
१८.	जम्बूदीपप्रज्ञप्ति	३६५	१३१	४१.	ओघनिर्युक्ति	११६५	११६५
१९.	निरयावलिका	२१	–	४१.	पिण्डनिर्युक्ति	७१२	७१२
२०.	कल्पवतंसिका	५	१	४२.	दशवैकालिक	५४०	५१५
२१.	पुष्पिता	११	२	४३.	उत्तराध्ययन	१७३१	१६४०
२२.	पुष्पचूलिका	३	१	४४.	नन्दी	१६८	९३
२३.	वण्हिदशा	५	१	४५.	अनुयोगद्वार	३५०	१४१

નોંધ :- ઉક્ત ગાથા સંખ્યાનો સમાવેશ મૂલં માં થઈ જ જાય છે. તે મૂલ સિવાયની અલગ ગાથા સમજવી નહીં. મૂલ શબ્દ એ અમો સૂત્ર અને ગાથા બંને માટે નો આપેલો સંયુક્ત અનુક્રમ છે. ગાથા બધાંજ સંપાદનોમાં સામાન્ય અંક ધરાવતી હોવાથી તેનો અલગ અંક આપેલ છે. પણ સૂત્રના વિભાગ દરેક સંપાદકે ભિન્નભિન્ન રીતે કર્યા હોવાથી અમે સૂત્રાંક જુદો પાડતા નથી.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

—: અમારા પ્રકાશનો :—

[૧] अभिनव हेम लघुप्रक्रिया - १ - सप्ताङ्ग विवरणम्
[૨] अभिनव हेम लघुप्रक्रिया - २ - सप्ताङ्ग विवरणम्
[૩] अभिनव हेम लघुप्रक्रिया - ३ - सप्ताङ्ग विवरणम्
[૪] अभिनव हेम लघुप्रक्रिया - ४ - सप्ताङ्ग विवरणम्
[૫] कृदन्तमाला
[૬] चैत्यवन्दन पर्वमाला
[૭] चैत्यवन्दन सङ्ग्रह - तीर्थजिनविशेष
[૮] चैत्यवन्दन चोविशी
[૯] शत्रुञ्जय भक्ति [आवृत्ति-दो]
[૧૦] अभिनव जैन पञ्चाङ्ग - २०४६
[૧૧] અભિનવ ઉપદેશ પ્રાસાદ – ૧– શ્રાવક કર્તવ્ય – ૧ થી ૧૧
[૧૨] અભિનવ ઉપદેશ પ્રાસાદ – ૨– શ્રાવક કર્તવ્ય – ૧૨ થી ૧૫
[૧૩] અભિનવ ઉપદેશ પ્રાસાદ – ૩– શ્રાવક કર્તવ્ય – ૧૬ થી ૩૬
[૧૪] નવપદ – શ્રીપાલ (શાશ્વતી ઓળીના વ્યાખ્યાન રૂપે)
[૧૫] સમાધિ મરણ [વિધિ – સૂત્ર – પદ્ય – આરાધના-મરણભેદ-સંગ્રહ]
[૧૬] ચૈત્યવંદન માળા [૭૭૯ ચૈત્યવનંદનોનો સંગ્રહ]
[૧૭] તત્વાર્થ સૂત્ર પ્રબોધટીકા [અધ્યાય-૧]
[૧૮] તત્વાર્થ સૂત્રના આગમ આધાર સ્થાનો
[૧૯] સિદ્ધાચલનો સાથી [આવૃત્તિ – બે]
[૨૦] ચૈત્ય પરિપાટી
[૨૧] અમદાવાદ જિનમંદિર ઉપાશ્રય આદિ ડિરેક્ટરી
[૨૨] શત્રુંજય ભક્તિ [આવૃત્તિ – બે]
[૨૩] શ્રી નવકારમંત્ર નવલાખ જાપ નોંધપોથી
[૨૪] શ્રી ચારિત્ર પદ એક કરોડ જાપ નોંધપોથી
[૨૫] શ્રી બારવ્રત પુસ્તિકા તથા અન્ય નિયમો – [આવૃત્તિ – ચાર]
[૨૬] અભિનવ જૈન પંચાંગ – ૨૦૪૨ [સર્વપ્રથમ ૧૩ વિભાગોમાં]
[૨૭] શ્રી જ્ઞાનપદ પૂજા
[૨૮] અંતિમ આરાધના તથા સાધુ સાધ્વી કાળધર્મ વિધિ
[૨૯] શ્રાવક અંતિમ આરાધના [આવૃત્તિ ત્રણ]
[૩૦] વીતરાગ સ્તુતિ સંચય [૧૧૫૧ ભાવવાહી સ્તુતિઓ]
[૩૧] (પૂજ્ય આગમોદ્ધારક શ્રી ના સમુદાયના) કાયમી સંપર્ક સ્થળો
[૩૨] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા – અધ્યાય-૧
[૩૩] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા – અધ્યાય-૨
[૩૪] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા – અધ્યાય-૩
[૩૫] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા – અધ્યાય-૪

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[૩૬] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા - અધ્યાય-૫
[૩૭] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા - અધ્યાય-૬
[૩૮] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા - અધ્યાય-૭
[૩૯] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા - અધ્યાય-૮
[૪૦] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા - અધ્યાય-૯
[૪૧] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા - અધ્યાય-૧૦

પ્રકાશન ૧ થી ૪૧ અભિનવશ્રુત પ્રકાશને પ્રગટ કરેલ છે.

[४२]	आयारो	[आगमसुत्ताणि-१]	पढमं अंगसुत्तं
[४३]	सूयगडो	[आगमसुत्ताणि-२]	बीअं अंगसुत्तं
[४४]	ठाणं	[आगमसुत्ताणि-३]	तइयं अंगसुत्तं
[४५]	समवाओ	[आगमसुत्ताणि-४]	चउत्थं अंगसुत्तं
[४६]	विवाहपन्नति	[आगमसुत्ताणि-५]	पंचमं अंगसुत्तं
[४७]	नायाधम्मकहाओ	[आगमसुत्ताणि-६]	छट्ठं अंगसुत्तं
[४८]	उवासगदसाओ	[आगमसुत्ताणि-७]	सत्तमं अंगसुत्तं
[४९]	अंतगडदसाओ	[आगमसुत्ताणि-८]	अट्ठमं अंगसुत्तं
[५०]	अनुत्तोववाइयदसाओ	[आगमसुत्ताणि-९]	नवमं अंगसुत्तं
[५१]	पण्हावागरणं	[आगमसुत्ताणि-१०]	दसमं अंगसुत्तं
[५२]	विवागसूयं	[आगमसुत्ताणि-११]	एक्कारसमं अंगसुत्तं
[५३]	उववाइयं	[आगमसुत्ताणि-१२]	पढमं उवंगसुत्तं
[५४]	रायप्पसेणियं	[आगमसुत्ताणि-१३]	बीअं उवंगसुत्तं
[५५]	जीवाजीवाभिगमं	[आगमसुत्ताणि-१४]	तइयं उवंगसुत्तं
[५६]	पन्नवणासुत्तं	[आगमसुत्ताणि-१५]	चउत्थं उवंगसुत्तं
[५७]	सूरपन्नतिः	[आगमसुत्ताणि-१६]	पंचमं उवंगसुत्तं
[५८]	चंदपन्नत्तिः	[आगमसुत्ताणि-१७]	छट्ठं उवंगसुत्तं
[५९]	जंबूद्दीवपन्नति	[आगमसुत्ताणि-१८]	सत्तमं उवंगसुत्तं
[६०]	निरयावलियाणं	[आगमसुत्ताणि-१९]	अट्ठमं उवंगसुत्तं
[६१]	कप्पवडिंसियाणं	[आगमसुत्ताणि-२०]	नवमं उवंगसुत्तं
[६२]	पुप्फियाणं	[आगमसुत्ताणि-२१]	दसमं उवंगसुत्तं
[६३]	पुप्फचूलियाणं	[आगमसुत्ताणि-२२]	एक्कारसमं उवंगसुत्तं
[६४]	वण्हिदसाणं	[आगमसुत्ताणि-२३]	बारसमं उवंगसुत्तं
[६५]	चउसरणं	[आगमसुत्ताणि-२४]	पढमं पईण्णगं
[६६]	आउरपच्चक्खाणं	[आगमसुत्ताणि-२५]	बीअं पईण्णगं
[६७]	महापच्चक्खाणं	[आगमसुत्ताणि-२६]	तीइयं पईण्णगं
[६८]	भत्तपरिण्णा	[आगमसुत्ताणि-२७]	चउत्थं पईण्णगं

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[६९]	तंदुलवेयालियं	[आगमसुत्ताणि-२८]	पंचमं पईण्णगं
[७०]	संथारगं	[आगमसुत्ताणि-२९]	छठ्ठं पईण्णगं
[७१]	गच्छायार	[आगमसुत्ताणि-३०/१]	सत्तमं पईण्णगं-१
[७२]	चंदावेज्झयं	[आगमसुत्ताणि-३०/२]	सत्तमं पईण्णगं-२
[७३]	गणिविज्जा	[आगमसुत्ताणि-३१]	अठ्ठमं पईण्णगं
[७४]	देविंदत्थओ	[आगमसुत्ताणि-३२]	नवमं पईण्णगं
[७५]	मरणसमाहि	[आगमसुत्ताणि-३३/१]	दसमं पईण्णगं-१
[७६]	वीरत्थव	[आगमसुत्ताणि-३३/२]	दसमं पईण्णगं-२
[७७]	निसीह	[आगमसुत्ताणि-३४]	पढमं छेयसुत्तं
[७८]	बुहत्कप्पो	[आगमसुत्ताणि-३५]	बीअं छेयसुत्तं
[७९]	ववहार	[आगमसुत्ताणि-३६]	तइयं छेयसुत्तं
[८०]	दसासुयक्खंधं	[आगमसुत्ताणि-३७]	चउत्थं छेयसुत्तं
[८१]	जीयकप्पो	[आगमसुत्ताणि-३८/१]	पंचमं छेयसुत्तं-१
[८२]	पंचकप्पभास	[आगमसुत्ताणि-३८/२]	पंचमं छेयसुत्तं-२
[८३]	महानिसीहं	[आगमसुत्ताणि-३९]	छठ्ठं छेयसुत्तं
[८४]	आवसस्सयं	[आगमसुत्ताणि-४०]	पढमं मूलसुत्तं
[८५]	ओहनिज्जुत्ति	[आगमसुत्ताणि-४१/१]	बीअं मूलसुत्तं-१
[८६]	पिंडनिज्जुत्ति	[आगमसुत्ताणि-४१/२]	बीअं मूलसुत्तं-२
[८७]	दसवेयालियं	[आगमसुत्ताणि-४२]	तइयं मुलसुत्तं
[८८]	उतरज्झयणं	[आगमसुत्ताणि-४३]	चउत्थं मूलसुत्तं
[८९]	नंदीसूयं	[आगमसुत्ताणि-४४]	पढमा चूलिया
[९०]	अनुओगदारं	[आगमसुत्ताणि-४५]	बितिया चूलिया

પ્રકાશન ૪૨ થી ૯૦ આગમશ્રુત પ્રકાશને પ્રગટ કરેલ છે.

[૯૧]	આયાર -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૧]	પહેલું અંગસૂત્ર
[૯૨]	સૂયગડ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૧]	બીજું અંગસૂત્ર
[૯૩]	ઠાણ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૧]	ત્રીજું અંગસૂત્ર
[૯૪]	સમવાય -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૧]	ચોથું અંગસૂત્ર
[૯૫]	વિવાહપન્નત્તિ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૨]	પાંચમું અંગસૂત્ર
[૯૬]	નાયાધમ્મકહા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૩].	છઠ્ઠું અંગસૂત્ર
[૯૭]	ઉવાસગદસા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૩]	સાતમું અંગસૂત્ર
[૯૮]	અંતગડદસા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૩]	આઠમું અંગસૂત્ર
[૯૯]	અનુત્તરોપપાતિકદસા-	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૩]	નવમું અંગસૂત્ર
[૧૦૦]	પણ્હાવાગરણ-	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૩]	દશમું અંગસૂત્ર

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[૧૦૧] વિવાગસૂય -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૩]	અગિયારમું અંગસૂત્ર
[૧૦૨] ઉવવાઈય	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૪]	પહેલું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૦૩] રાયપ્પસેણિય -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૪]	બીજું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૦૪] જીવાજીવાભિગમ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૪]	ત્રીજું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૦૫] પન્નવણાસુત્ત	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૪]	ચોથું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૦૬] સૂરપન્નત્તિ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૫]	પાચમું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૦૭] ચંદપન્નતિ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૫]	છઠ્ઠું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૦૮] જંબુદ્દીવપન્નતિ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૫]	સાતમું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૦૯] નિરયાવલિયા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૫]	આઠમું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૧૦] કપ્પવડિંસિયા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૫]	નવમું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૧૧] પુપ્ફિયા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૫]	દશમું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૧૨] પુપ્ફચૂલિયા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૫]	અગિયારમું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૧૩] વણ્હિદસા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૫]	બારમું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૧૪] ચઉસરણ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	પહેલો પયન્નો
[૧૧૫] આઉરપ્પચ્ચક્ખાણ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	બીજો પયન્નો
[૧૧૬] મહાપચ્ચક્ખાણ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	ત્રીજો પયન્નો
[૧૧૭] ભત્તપરિણ્ણા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	ચોથો પયન્નો
[૧૧૮] તંદુલવેયાલિય -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	પાંચમો પયન્નો
[૧૧૯] સંથારગ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	છઠ્ઠો પયન્નો
[૧૨૦] ગચ્છાયાર -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	સાતમો પયન્નો-૧
[૧૨૧] ચંદાવેજ્ઝય -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	સાતમો પયન્નો-૨
[૧૨૨] ગણિવિજ્જા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	આઠમો પયન્નો
[૧૨૩] દેવિંદત્થઓ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	નવમો પયન્નો
[૧૨૪] વીરત્થવ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	દશમો પયન્નો
[૧૨૫] નિસીહ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	પહેલું છેદસૂત્ર
[૧૨૬] બુહતકપ્પ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	બીજું છેદસૂત્ર
[૧૨૭] વવહાર -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	ત્રીજું છેદસૂત્ર
[૧૨૮] દસાસુયક્ખંધ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	ચોથું છેદસૂત્ર
[૧૨૯] જીયકપ્પો -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	પાંચમું છેદસૂત્ર
[૧૩૦] મહાનિસીહ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	છઠ્ઠું છેદસૂત્ર
[૧૩૧] આવસ્સય -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૭]	પહેલું મૂલસુત્ર
[૧૩૨] ઓહનિજ્જુત્તિ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૭]	બીજું મૂલસુત્ર-૧
[૧૩૩] પિંડનિજ્જુત્તિ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૭]	બીજું મૂલસુત્ર-૨
[૧૩૪] દસવેયાલિય -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૭]	ત્રીજું મુલસૂત્ર

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[૧૩૫] ઉત્તરજ્ઝયણ - ગુજરાતી અનુવાદ [આગમદીપ-૭] ચોથું મૂલસુત્ર
[૧૩૬] નંદીસુત્તં - ગુજરાતી અનુવાદ [આગમદીપ-૭] પહેલી ચૂલિકા
[૧૩૭] અનુયોગદ્વાર - ગુજરાતી અનુવાદ [આગમદીપ-૭] બીજી ચૂલિકા

પ્રકાશન ૯૧ થી ૧૩૭ આગમદીપ પ્રકાશને પ્રગટ કરેલ છે.

[૧૩૮] દીક્ષા યોગાદિ વિધિ
[૧૩૯] ૪૫ આગમ મહાપૂજન વિધિ
[१४०] आचाराङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-१
[१४१] सूत्रकृताङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-२
[१४२] स्थानाङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-३
[१४३] समवायाङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-४
[१४४] भगवतीअङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-५/६
[१४५] ज्ञाताधर्मकथाङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-७
[१४६] उपासकदशाङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-७
[१४७] अन्तकृद्दशाङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-७
[१४८] अनुत्तरोपपातिकदशाङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-७
[१४९] प्रश्नव्याकरणाङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-७
[१५०] विपाकश्रुताङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-८
[१५१] औपपातिकउपाङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-८
[१५२] राजप्रश्नियउपाङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-८
[१५३] जीवाजीवाभिगमउपाङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-९
[१५४] प्रज्ञापनाउपाङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-१०/११
[१५५] सूर्यप्रज्ञप्तिउपाङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-१२
[१५६] चन्द्रप्रज्ञप्तिउपाङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-१२
[१५७] जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिउपाङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-१३
[१५८] निरयावलिकाउपाङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-१४
[१५९] कल्पवतंसिकाउपाङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-१४
[१६०] पुष्पिताउपाङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-१४
[१६१] पुष्पचूलिकाउपाङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-१४
[१६२] वण्हिदसाउपाङ्गसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-१४
[१६३] चतुःशरणप्रकीर्णकसूत्र सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-१४
[१६४] आतुरप्रत्याव्यानप्रकीर्णकसूत्रं सटीकं आगमसुत्ताणि सटीकं-१४
[१६५] महाप्रत्याख्यानप्रकीर्णकसूत्रं सच्छायं आगमसुत्ताणि सटीकं-१४
[१६६] भक्तपरिज्ञाप्रकीर्णकसूत्रं सच्छायं आगमसुत्ताणि सटीकं-१४

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

[१६७]	तंदुलवैचारिकप्रकीर्णकसूत्रं सटीकं	आगमसुत्ताणि सटीकं-१४
[१६८]	संस्तारकप्रकीर्णकसूत्रं सच्छायं	आगमसुत्ताणि सटीकं-१४
[१६९]	गच्छाचारप्रकीर्णकसूत्रं सटीकं	आगमसुत्ताणि सटीकं-१४
[१७०]	गणिविद्याप्रकीर्णकसूत्रं सच्छायं	आगमसुत्ताणि सटीकं-१४
[१७१]	देवेन्द्रस्तवप्रकीर्णकसूत्रं सच्छायं	आगमसुत्ताणि सटीकं-१४
[१७२]	मरणसमाधिप्रकीर्णकसूत्रं सच्छायं	आगमसुत्ताणि सटीकं-१४
[१७३]	निशीथछेदसूत्रं सटीकं	आगमसुत्ताणि सटीकं-१५-१६-१७
[१७४]	बृहत्कल्पछेदसूत्रं सटीकं	आगमसुत्ताणि सटीकं-१८-१९-२०
[१७५]	व्यवहारछेदसूत्रं सटीकं	आगगम सुत्ताणि सटीकं-२१-२२
[१७६]	दशाश्रुतस्कन्धछेदसूत्रं सटीकं	आगमसुत्ताणि सटीकं-२३
[१७७]	जीतकल्पछेदसूत्रं सटीकं	आगमसुत्ताणि सटीकं-२३
[१७८]	महानिशीथसूत्रं (मूलं)	आगमसुत्ताणि सटीकं-२३
[१७९]	आवश्यकमूलसूत्रं सटीकं	आगमसुत्ताणि सटीकं-२४-२५
[१८०]	ओघनिर्युक्तिमूलसूत्रं सटीकं	आगम सुत्तामि सटीकं-२६
[१८१]	पिण्डनिर्युक्तिमूलसूत्रं सटीकं	आगमसुत्ताणि सटीकं-२६
[१८२]	दशवैकालिकमूलसूत्रं सटीकं	आगमसुत्ताणि सटीकं-२७
[१८३]	उत्तराध्ययनमूलसूत्रं सटीकं	आगमसुत्ताणि सटीकं-२८-२९
[१८४]	नन्दी-चूलिकासूत्रं सटीकं	आगमसुत्ताणि सटीकं-३०
[१८५]	अनुयोगद्वारचूलिकासूत्रं सटीकं	आगमसुत्ताणि सटीकं-३०

પ્રકાશન ૧૩૯ થી ૧૮૫ આગમશ્રુત પ્રકાશને પ્રગટ કરેલ છે.

—: સંપર્ક સ્થળ :—

'આગમ આરાધના કેન્દ્ર'

શીતલનાથ સોસાયટી-વિભાગ-૧, ફલેટ નં-૧૩, ૪થે માળે

શ્રી નમિનાથ જૈન દેરાસરજી પાછળ, બ્હાઈ સેન્ટર, ખાનપુર

અમદાવાદ-૧

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

"आगमसुत्ताणि-सटीकं" ભાગ ૧ થી ૩૦ નું વિવરણ

आगमसुत्ताणि	समाविष्टआगमाः
भाग-१	आयार
भाग-२	सूत्रकृत
भाग-३	स्थान
भाग-४	समवाय
भाग-५-६	भगवती (अपरनाम व्याख्याप्रज्ञप्ति)
भाग-७	ज्ञाताधर्मकथा, उपासकदशा, अन्तकृद्दशा, अनुत्तरोपपातिकदशा, प्रश्नव्याकरण
भाग-८	विपाकश्रुत, औपपातिक, राजप्रश्निय
भाग-९	जीवाजीवाभिगम
भाग-१०-११	प्रज्ञापना
भाग-१२	सूर्यप्रज्ञप्ति, चन्द्रप्रज्ञप्ति
भाग-१३	जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति
भाग-१४	निरयावलिका, कल्पवतंसिका, पुष्पिका, पुष्पचूलिका वण्हिदशा, चतुःशरण, आतुरप्रत्याख्यान, महाप्रत्याख्यान, भक्तपरिज्ञा, तन्दुलवैचारिक, संस्तारक, गच्छाचार, गणिविद्या, देवेन्द्रस्तव, मरणसमाधि
भाग-१५-१६-१७	नीशीथ
भाग-१८-१९-२०	बृहत्कल्प
भाग-२१-२२	व्यवहार
भाग-२३	दशाश्रुतस्कन्ध, जीतकल्प, महनिशीथ
भाग-२४-२५	आवश्यक
भाग-२६	ओघनिर्युक्ति, पिण्डनिर्युक्ति
भाग-२७	दशवैकालिक
भाग-२८-२९	उत्तराध्ययन
भाग-३०	नन्दी, अनुयोगद्वार

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org